

GİRİŞ

Gelişim çağlarındaki ortak özellikleri bilmek, çocukların eğitim yöntemlerini belirlemede kritik öneme sahiptir. Herhangi bir yaş ya da dönem için normal sayılan bir belirti ya da davranış başka bir yaş ya da dönem için normal olarak değerlendirilmeyebilir. Çocukların gelişimini doğru ve düzenli aralıklarla izlemek ve değerlendirmek, normalden sapmaları ve bu sapmalara neden olan faktörlerin erken belirlenmesini de sağlar. Çocuğun sağlığının korunması, geliştirilmesi ve hastalık dönemlerinde uygun bakım verilebilmesi için büyüme ve gelişme ile ilgili bilgiye sahip olunması gerekir.

FİZİKSEL BÜYÜME VE GELİŞME

Temel Kavramlar

Büyüme

“Büyüme, vücut ağırlığı, boy uzunluğu gibi hacim ve kitle ile ilgili değişiklikleri içerir. Organizmada hücre sayısı ve büyüklüğünde sayısal artış vardır.” Büyüme, fiziksel özellikler için kullanılır ve organizmanın bedensel olarak gösterdiği değişiklikleri gösterir.

Olgunlaşma

“Olgunlaşma, vücut organlarının kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilecek düzeye gelmesi için, öğrenme yaşantılarından bağımsız olarak, kalıtımın etkisiyle geçirdiği biyolojik bir değişimdir.”

Hazırbulunuşluk

“Yeni bir öğrenme yaşantısının gereklerine uygun kişisel yeterlik ve özelliklerin tümüdür.” Çocukların kendisinden beklenen belirli davranışları yapmaya hazır olması hâlidir.

Gelişim

“Organizmanın döllenmeden başlayarak fiziksel, motor, bilişsel, dil, duygusal, sosyal ve ahlaki yönden belli kuralları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir.”

Büyüme ve Gelişmenin İlkeleri

- Büyüme ve gelişme bir süreçtir.
- Büyüme ve gelişme sürecinde belirli bir yön ve sıra düzeni vardır.
- Vücut bölümlerinin büyüme ve gelişmesi merkezden uçlara (proximodistal) doğrudur.
- Büyüme ve gelişme sürecinde organların ve sistemlerin büyüme ve gelişmelerinde farklılık vardır.
- Büyüme gelişme sürecinde çocuklar arasında bireysel farklılıklar vardır.
- Yüzyılın eğilimi; bugün dünyada hemen hemen her toplumda çocukların büyüme-gelişme ve olgunlaşma yaşının çok daha erkene kaydığı gözlenmektedir.

Büyüme ve Gelişmeyi Etkileyen Faktörler

- Kalıtım ve genetik faktörler
- Cinsiyet
- Hormonal durum
- Sağlık durumu
- Beslenme
- Kültür
- Aile
- Çocuk yetiştirme felsefeleri

Fiziksel Gelişmeyi Etkileyen Bireysel Faktörler

Büyüme ve gelişmeyi etkileyen faktörlerle birlikte doğrudan fiziksel gelişmeyi etkileyen bireysel faktörler de bulunmaktadır. Bunlar; vücut yapısı, iskelet yapısı, kasların gelişimi, eklem esnekliği ve aerobik kapasitedir.

Vücut yapısı

Vücut tipleri; mezomorfik, endomorfik ve ektoformik olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Mezomorfik; adale ve kemikleri çok gelişmiş vücut tipine sahip çocuklar, güç, hız ve çeviklik gerektiren etkinliklerde çok iyi performans gösterebilir. Bu vücut tipindeki çocukların kas ve kemik ağırlıkları akranlarına oranla daha çoktur ve kaslı çocuk olarak bilinirler. Ektomorfik; beyin ve sinir kısmı iyi gelişmiş vücut tipine sahip çocuklar, atletizm ve koşu gibi aerobik etkinliklerinde iyi performans gösterebilir. Bu vücut tipindeki çocukların kas gelişimleri zayıftır ve sıska çocuk olarak bilinirler. Endomorfik; genellikle fazla kilolu çocuklardır ve fiziksel performans için dezavantajlı bir konumdadırlar.

İskelet yapısı

Çocukların performansları fiziksel olgunluk ile paralellik gösterir. Kasların gelişimi Özel dokuların meydana getirdiği liflerin birleşmesinden meydana gelen kaslar, kemiklerin hareketini sağlamaktadır.

Eklemler

Vücuttaki farklı eklemlerin tüm hareket genişliği boyunca hareket edebilmesine eklem esnekliği denir. Statik ve dinamik olmak üzere iki tür esneklik vardır. Aerobik kapasite Bir bireyin vücudundaki oksijeni metabolik amaçlar için kullanma yeteneğine maksimum aerobik güç denir.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE FİZİKSEL BÜYÜME VE GELİŞMENİN ÖNEMİ

Oyun çocukluğu dönemi, çocuğun ve ailenin yaşamında benzersiz değişikliklerin geliştiği hızlı bir dönemdir. Oyun çocukluğu döneminde, çocukların fiziksel ve nörolojik büyüme-gelişmesi, sağlık ve iyi oluş açısından uzun süreli etkileri olan hassasiyete sahiptir. Bu dönemde gelişim çok hızlı olduğundan dolayı fiziksel büyüme ve gelişme açısından neyin uygun olduğunu bilmek birçok çocukluk probleminin belirlemek için ön koşuldur.

Oyun çocukluğunda fiziksel değerlendirmeye ön hazırlık

1-3 yaş grubu çocukları meraklı, aktif ve negatiftir. Buldukları ortama uyumu sağlamak ve anksiyeteyi azaltmak için ebeveynin yanında olmasına izin verilebilir.

FİZİKSEL BÜYÜME DEĞERLENDİRME VE İZLEM

Sağlık Bakanlığı'na uygulanan izlem sıklığına göre 1-3 yaş arasındaki çocuklar 6 ayda bir izlenmelidir. Çocukların büyümesinin değerlendirilmesinde yaşa ve cinsiyete göre ağırlık, boy, baş çevresi, göğüs çevresi ölçümleri sık kullanılan antropometrik ölçümlerdir.

Vücut ağırlığı

2 yaşından küçük ve 20 kilogramın altında vücut ağırlığı olan çocuklarda 10 grama hassas tartı aleti ile vücut ağırlığı ölçülür. 2 yaşından büyük ve 20 kilogramın üzerinde vücut ağırlığı olan çocuklarda 100 grama hassas tartı aleti kullanılır. Çocuklar yaklaşık olarak bir yaşında doğum ağırlığının üç katı, 2 yaşında ise doğum ağırlığının dört katı ağırlığa ulaşır. Çocuklarda iki yaşından sonra vücut ağırlığındaki artış yavaşlar ve ergenlik dönemine kadar belli bir oranda devam eder. Bir yaşındaki çocuk 9,5-10,2 kg civarındadır. 1-2 yaş arasında çocuk ortalama haftada 50 gr kadar alır. Yaşına göre çocukların ortalama vücut ağırlığı bazı formüllerle kabaca hesaplanabilir: 1-6 yaşta: $kg=yaş(yıl) \times 2 + 8$

Boy uzunluğu

Boy uzunluğunun ölçümü iki yaşından küçük çocuklarda yatar pozisyonda yapılmalıdır. İki yaşından büyük ve ayakta durabilen her çocuğun boyu ayakta ölçülebilir. Çocuğun ayakkabılarını çıkarması sağlanır. Bir yaşında çocuk 74-75 cm'ye ulaşır. Boy uzaması 1-2 yaş arasında yaklaşık 10-12 cm'dir. Üç yaşında bir çocuğun boyu yaklaşık 96 cm'dir. Boy ve vücut ağırlığının birlikte değerlendirilmesi ve her ikisinin de benzer persentillerde olması gereklidir. Ağırlıktaki artış ve boy uzaması tek ölçüt olmamakla beraber sağlığın önemli bir göstergesidir. Oyun çocukluğu döneminde yaklaşık boy uzunluğunu kabaca hesaplamada " $yaş \times 5 + 80$ " formülü kullanılır.

Baş çevresi

Baş çevresi doğumdan başlayarak 3 yaşına kadar rutin ölçülür. Zamanında doğan normal bebeklerin baş çevresi 33-35,5 cm'dir. Baş çevresi birinci yılın sonunda 12 cm, ikinci yılın sonunda ise 2 cm arttığı görülür. Bundan sonraki yaşlarda baş büyümesi yavaşlar. Bebeklerde başın büyümesi, beynin büyümesini yansıttığı için tüm çocuklarda dikkatle izlenmelidir.

Göğüs ve karın çevresi

Göğüs ve karın çevresi rutin ölçümlerden değildir. Göğüs çevresi 1 yaşından sonra baş çevresini geçer. 1 yaşında göğüs çevresi 47 cm'dir. Göğüsün küçük kalmasının en sık rastlanan nedenlerinden biri D vitamini eksikliğidir.

Vücut bölümlerinin birbirine oranı

Gövde ve ekstremiteler büyümesinin birbirine uyumlu olup olmadığını değerlendirmek için baş-pubis uzunluğu, pubis ayak uzunluğu, oturma yüksekliği ve kulaç uzunluğu gibi ölçümler kullanılır.

Ölçümlerin Değerlendirilmesi ve İzlem

"Persentil" adı verilen referans tabloları, bir karşılaştırma noktası olmakta ve toplumdaki değişik grupların büyüme göstergeleri arasındaki farkları inceleme ve karşılaştırma kolaylığı sağlamaktadır. 50. persentil ortalama çocuk ölçüsünü gösterirken, 3. persentil en kısa veya en zayıf normal çocuğu, 97. persentil en uzun veya en kilolu normal çocuğu gösterir. Hazırlanmış bu tablolar aracılığı ile ölçülen değerler karşılaştırılarak kayıt edilir. Önemli olan çocukların aynı persentil çizgisi üzerinde ilerlemesidir.

Yaşa göre ağırlık

Bütün yaş gruplarında fiziksel gelişimin değerlendirilmesinde vücut ağırlığı iyi bir ölçüttür. Vücut ağırlığının yaşa göre normal değerlerin %80'inin altında bulunması belirgin beslenme bozukluğu göstergesi kabul edilir.

Yaşa göre boy uzunluğu

Boy uzunluğunun ölçümü çocuğun herhangi bir andaki büyümenin saptanmasında yararlıdır. Boy uzunluğu, büyümede en yavaş etkilenen değişkendir.

Orta kol çevresi

Orta kol çevresi, diğer ölçümlerde aşırı artış göstermemesi ve 5 yaşından sonra daha az değişim göstermesi nedeni ile taramalarda güvenilir bir ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Vücut kitle indeksi (Body mass index, BMI)

Bu indeks ağırlığın boy uzunluğunun karesine bölünmesi ile elde edilir. Ağırlık kilogram, boy ise metre olarak alınmalıdır.

FİZİKSEL GELİŞİM DEĞERLENDİRME VE İZLEM

Sistemlerin ve Organların Gelişimi

Dolaşım sistemi

Doğumdan sonra kan basıncı düşüktür. Kan basıncındaki artış altıncı ay ile birlikte görülmeye başlar. Ayrıca çocukların kalbi yetişkinlere oranla daha büyük, kalp atışı (nabız) ise daha fazladır.

Beyin ve sinir sistemi

Doğum öncesi ve sonrası beyin gelişimi çok hızlıdır. Doğum anında yetişkinlikteki beyin ağırlığının % 25'ine sahip olarak dünyaya gelen bir bebek, iki yaşına geldiğinde yetişkinlikteki beyin ağırlığının yaklaşık %60'ına ulaşır. Üç yaşındaki bir çocuğun beyin ağırlığı bir yetişkinin beyin ağırlığının %75'ine ulaşabildiği görülmektedir.

Solunum sistemi

Orta kulak ve boğaz boyu kısadır, düz şekilde büyür, tonsiller ve adenoidlerin lenf dokusu genişlemeye devam eder. Bu nedenle otit, tonsillit ve üst solunum yolu enfeksiyonlarının oluşmasına yatkındır. Kardiyopulmoner sistem olgunlaşmaya devam eder.

Sindirim sistemi

Bebeklerin sindirim sistemi anne sütü ve onun bileşimine yakın gıdaları sindirebilecek niteliktedir. Sindirim sistemi zamanla diğer yiyecekleri de sindirebilecek hâle gelir. Mide kapasitesi arttığı için çocuk günde 3 ana, 3 ara öğün biçiminde beslenir. Mide içeriğinin asit düzeyi artar.

Boşaltım sistemi

1,5-2 yaş civarında mesane ve böbrek fonksiyonları yetişkin seviyesine yaklaşır. Spinal kordun miyelinizasyonu 2 yaşında tamamlanır. Bu dönemde üriner ve anal sfinkter kontrolü başlar. 2.5 yaşındaki bir çocuğun mesane kapasitesi üç katına çıkar. Çocuğun mesanesi 85 ml idrar tutabilir.

Kemik Gelişimi

Büyüme ve gelişmenin değerlendirilmesinde kullanılan en iyi ölçütlerden birisi kemik olgunluk derecesinin saptanmasıdır. İlk 6 yaşta kemik olgunlaşma düzeyi, röntgen filminde sekonder kemikleşme merkezlerinin ve bilek kemiklerinin sayısı ve büyüklüğü dikkate alınarak değerlendirilir.

Diş Gelişimi

Oyun çocukluğu döneminde çocuklar genellikle 10-24. aylarda diş çıkarırlar. Üst ve alt olmak üzere, 5-10. aylar arasında orta kesiciler, 7-10. aylar arasında yan kesiciler, 16-22. aylarda köpek dişleri, 12-24. aylarda birinci molarlar ve 24-30. aylar arasında ikinci molarlar çıkar.

FİZİKSEL GELİŞİMİN DİĞER GELİŞİM ALANLARIYLA İLİŞKİSİ

Bütün gelişim alanlarının başlangıcı fiziksel gelişimdir. Fiziksel gelişim, çocukların sosyal, duygusal, bilişsel ve dil gelişimlerini doğrudan etkiler. Fiziksel yönden iyi gelişmiş, aktif, oyun oynayan bir çocuk ise hareketli olduğundan dolayı büyük ve küçük kaslarını çalıştırır, dolaşımını hızlandırır. Diğer bir ifadeyle fiziksel ve motor gelişim karşılıklı olarak birbirlerini destekler. Bilişsel gelişim için algılama, keşfetme ve inceleme gerekir. Fiziksel yönden iyi gelişmiş bir çocuğun bilişsel gelişiminin de olumlu yönde etkileneceği açıktır. Problem çözmeyi, kendini ifade etmeyi, akranlarıyla ve yetişkinlerle iş birliği kurmayı, yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmeyi, düşüncelerini bir noktada toplamayı ve yaratıcı çözümler üretmeyi de öğreneceklerdir. Tüm bunlarla birlikte, çocukların fiziksel olarak sağlıklı, güçlü, sağlam, dayanıklı, kuvvetli bireyler olmaları da sağlanacaktır.

OYUN ÇOCUKLUĞUNDA FİZİKSEL GELİŞİMİN DESTEKLENMESİ

Oyun çağında çocukların fiziksel gelişimlerinin desteklenmesi oldukça önemlidir. Bu dönemde çocukların bebeklikte olduğu gibi sağlıklı bakım, sevgi ve güven gibi ihtiyaçları bulunmaktadır. Fiziksel güç isteyen oyunlar ile oynamak, dolaşım, solunum, sindirim ve boşaltım sistemleri ile kasların düzenli çalışmasını sağlar Fiziksel gelişimi destekleyici etkinlikler çocuğa en üst düzeyde yarar sağlayabilir. Bu etkinliklerde gerekli olan araç gereçlerin bilinçli olarak hazırlanması gerekir.

GİRİŞ

Motor kelimesi, anlam olarak hareketi ifade eder. Motor gelişim ile ilgili farklı şekillerde tanımlar vardır. Genel olarak motor gelişim, “fiziki gelişim ve merkezi sinir sisteminin gelişimine paralel olarak organizmanın isteme bağı hareketlilik kazanması” olarak tanımlanabilir. Gerchell, “motor gelişimi hareket davranışlarında yaş ile ilişkili olarak meydana gelen sıralı ve sürekli değişimler” olarak ifade etmektedir.

MOTOR GELİŞİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Motor beceri: “Belirlenen hedefi başarmak için vücudun koordinasyonunu sağlamayı veya kol ve bacağı kullanmayı gerektiren yeti” olarak tanımlanır. Küçük kas beceri: “Genellikle el-göz koordinasyonunu kullanarak vücudun küçük kaslarının tam olarak kontrolünü gerektiren beceri” olarak tanımlanır. Büyük kas beceri: Hareketin hedefini başarabilmek için büyük kasları kullanmayı gerektiren bir beceridir. Motor öğrenme: Uygulama ve deneyimler yoluyla motor becerilerin kalıcı kazanımlara dönüşmesini ifade eder.

Temel motor beceriler: “Çocukluk döneminde geliştirilmesi gereken temel, gözlenebilir davranış bölümleri” olarak tanımlanır. Temel motor beceriler, “lokomotor” ve “nesne kontrol ve denge becerilerini” kapsamaktadır.

Form (Hareket Şekli): “İki ya da daha çok sayıdaki hareketin bir sıra içinde düzenlenerek ortaya çıkan model hareket ürünü” olarak tanımlanır.

Performans: “Ortaya konan bir hareketin sonucu” olarak tanımlanır. Performans hareketin ölçülebilir bir özelliğidir. Performans da ölçüt olarak genellikle süre ya da mesafe kullanılır.

Dikkat: “Bireyin duyu ve düşüncelerini bir nesne ya da olay üzerine toplayabilmesi” şeklinde tanımlanabilir. Dikkat gelişiminde ilgi, ihtiyaç, merak ve keşfetme güdüsü vardır.

Hız: “Mevcut şartlar altında hareketleri en kısa sürede icra edebilme yeteneği” olarak tanımlanır.

Tepki hızı: “Organizmaya dışarıdan yapılan bir etkiye veya bir uyarıcıya karşı organizmanın tepki yapma hızı” olarak tanımlanır. Tepki hızı, duyum ve algılama ile yakından ilişkilidir. Eş güdüm

(Koordinasyon): “Amaca yönelik bir harekette iskelet kasları ile merkezi sinir sisteminin uyum içinde çalışması, etkileşimde bulunması” olarak tanımlanır. Kuvvet: “Bir dirençle karşı karşıya kalan kasların kasılabilme ya da bu direnç karşısında belirli bir ölçüde dayanabilme yeteneği” olarak tanımlanır.

MOTOR GELİŞİM AŞAMALARI

Çocuklar, gelişimlerini sürdürdükleri süreç içerisinde diğer gelişim aşamalarında olduğu gibi motor gelişiminde de bazı dönemlerden geçer. Gallahue (1982) bu dönemleri, motor gelişim aşamaları “Refleks hareketler, İlkel hareketler, Temel hareketler ve Özelleşmiş spor hareketleri dönemi” şeklinde piramidinde belirtmiştir. Bu bölümde; Gallahue'nun çocukluk döneminde motor gelişim aşamalarına göre oyun çocukluğu dönemini kapsayan ilkel hareketler ve temel hareketler dönemleri hakkında bilgi verilecektir.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE (1-3 YAŞ) MOTOR GELİŞİM

İlkel Hareketler Dönemi (0-2 Yaş)

Motor gelişim açısından iki yaşa kadar olan dönem ilkel hareketler dönemi olarak tanımlanmaktadır. İlkel hareketler, “bebeğin ilk istemli hareketleri olarak” isimlendirilir. Tam olarak gelişmemiş hareket yetenekleri, çocuğun yaşamının ilk iki yılı boyunca gelişen hareketlerdir. Bu dönemde bebekler, “sürünme, emekleme ve yürüme” gibi lokomotor becerilerde, “uzanma, bırakma, yakalama” gibi nesne kontrol beceri ile denge sağlamada ilerleme gösterirler. İlkel hareketler dönemi iki evreye ayrılır. Bu evreler; “reflekslerin ortadan kalktığı evre” ve “ilk kontrol evresi”dir. Reflekslerin ortadan kalktığı evre, 0-1 yaş dönemini kapsar. İlk kontrol evresi, 1-2 yaş aralığını kapsar. Bu evrede bebeğin zihinsel süreci ile motor becerileri anlamlı bir şekilde bütünleşir. Hareketlerde yetenekler ve kontrol kazanmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemde “denge kurabilme, lokomotif ve manipülatif beceriler” de gelişmeye başlar.

İlkel hareketler döneminin en önemli özellikleri:

- Çevresel ve olgunlaşma faktörleri, bu dönemdeki hareket yeteneklerinin gelişmesini etkiler.
- Olgunlaşma, hareket yeteneklerinin sırasını belirler. Çevresel faktörler, hareket yeteneklerinin kazanılma hızını belirler.
- Denge, lokomotor ve nesne kontrol becerilerin ortaya çıkış sırası asla değişmez.

- Lokomotor hareket yeteneklerinin gelişmesi, çocuğa çevreyi tanıma ve araştırma fırsatı sağlar.
- Nesne kontrol yeteneklerin gelişmesi çocuğun çevredeki nesnelere ilk anlamlı bağının kurulmasını sağlar. • Bu dönemde kazanılan hareketler, çok fazla kontrol gerektirir. Oyun döneminde (1-3 yaş) motor gelişim; reflekslerin ortadan kalkmasından sonraki ilk kontrol evresinin olduğu ilkel hareketler döneminin tamamlanması ve sonrasında temel hareketler döneminin başlangıç aşamasını kapsar. Temel Hareketler Dönemi (2-7 Yaş) Temel hareketler, iki yaştan sonra kabaca meydana gelir. Genellikle 3. yılda gelişmeye başlar. İlk olarak, çocuk hareket becerisini anlar ve dener. Sonradan hareketlerini daha uyumlu ve kontrollü yapmaya başlar. Bu dönemde çocuklar hareket becerilerini koşarken, sıçrarken, fırlatırken, yakalarken ve dengede durdukları zaman dener ve fark ederler. Bunlar “koşma, atlama, yakalama, fırlatma, topa ayakla vurma” gibi hareketlerdir. Temel hareketler döneminin en önemli özellikleri: • Olgunlaşma, çevresel ve bireysel faktörler temel hareketlerin gelişiminde önemlidir. • Olgunlaşma, hareketlerin kazanılma sırasını belirler. Çevresel faktörler de hareketlerin kazanılma hızını ve düzeyini belirler. • Bu dönemde amaç temel motor becerilerin olgun düzeyde başarılmasıdır. Bunun için, çocuğa deneyim ve alıştırma fırsatı sağlayan çevreler sunmak gerekmektedir. • Bu dönemde hareket yetenekleri önem kazanır. Çocuklar hareket başarılarını birbirleriyle karşılaştırmaya ve övünmeye eğilim gösterirler. • Çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi için temel hareket becerilerinin kazanılması önemlidir. • “Güç, esneklik, denge, dayanıklılık, hız, çeviklik, koordinasyon” gibi faktörler temel hareket becerilerinin kazanılmasında etkilidir.

Motor Gelişimi Etkileyen Etmenler

Kalıtım, vücut ölçüsü, beslenme, hastalık, ırk, aile tutumları, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, olgunlaşma, eğitim, zekâ.

MOTOR GELİŞİM ALANLARI

Kaba Motor Gelişim

Kaba motor gelişim, gövde kol bacak kasları gibi büyük kaslar tarafından oluşturulan beceriler olarak tanımlanmaktadır. Kaba motor gelişimi, çoğunlukla vücudu bir yerden bir yere hareket ettirmede kullanılan “lokomotor hareketleri”, dönme, eğilme gibi yer değiştirmeyi gerektirmeyen “lokomotor olmayan hareketleri” ve belirli bir vücut pozisyonunu sürdürüebilmek için gerekli “denge kontrolünü” içermektedir. 12 ay

- Mobilyalara tutunup yürür.
- Diz ve ellerde, el ve ayaklarda emekler.
- Elinden tutularak yürür. 13-18. ay
- Desteksiz birkaç adım atar.
- Destekle merdivenden çıkar.
- Geri geri yürür.
- Eğilerek yerdeki nesneyi alır ve düşmeden tekrar kalkar.
- Koşar.
- Ayakta dururken topa ayağıyla vurur.
- Sandalyeye ya da koltuğa çıkar.
- Nesneyi arkasından çekerek yürüyebilir.

17-24. ay

- Desteksiz kapı açar. • Tek başına merdivenden iner.
- Tek başına merdivenden çıkar.
- İki eliyle büyük top atar.
- Ani dönüş yapamaz.
- Zıplar.

24-36. ay

- Merdivenden yardımla iner.
- Merdivenden yardımla çıkar.
- Geriye birkaç adım yürür.
- Sıçrar.
- İki ayak öne zıplar.
- Öne doğru yardımla takla atar.
- Parmak ucunda yürür.
- Beş saniyeden daha fazla bir ayağı üstünde durabilir.
- Düz çizgi üzerinde yürüyebilir.
- Eğilir ve yardımsız kalkar.
- Koşar ama aniden durup dönemez.
- Kafasının üstünden topu ileriye atabilir.
- Topa tekme atar.
- Topu tutar.
- Topu göğsüyle yakalar.
- Ayakları ile oyuncaklarını iter.

31-36. ay

- Tırmanır.
- 1-2 saniye bir ayağı üstünde durabilir.
- Bir ayaküstünde bir ya da iki defa zıplar.
- 10 cm yukarıdan atlar.
- Sıçrar.
- Üç tekerlekli bisiklet kullanabilir.

Kaba Motor Gelişimi İçin Uygun Materyaller

- Çemberler
- Araba veya kamyon tekerlekleri
- Atlama ipleri
- Çeşitli toplar
- Boş variller
- İp merdiven veya tırmanma merdiveni
- Jimnastik sırası
- Kaydırak, salıncak, tahterevalli gibi bahçe oyuncakları
- Denge tahtası
- Halat
- Tornetler

İnce Motor Gelişim

İnce motor gelişim, manipülatif beceriler olarak eli ve ayağı kullanmayı ve nesne kontrolünü gerektiren becerileri kapsar.

12-15. ay

- El tercihi ortaya çıkar (4-12 ay).
- Objeleri ağzına sokar (4-12 ay).
- İşaret ve başparmaklar arasında küçük objeler tutabilir (10-12 ay).
- Objeleri arka arkaya yere atar.

13-18. ay

- Tek elle bardak tutar.
- Kâğıdı karalar.
- Şekilleri boşluklara yerleştirebilir.
- Yerdeki küçük objeleri toplar.
- Dengesini kaybetmeden topu havaya atar
- Kaşıkla yemek yer.
- Küçük objeleri bir yerden çıkartır.
- Beş-yedi bloktan kule yapabilir.

19-24. ay

- Kitap sayfasını çevirir.
- İki, üç küpü üst üste dizer.
- Şişe kapaklarını açıp kapatır.
- Sarılan paketi açar.

24-36. ay

- İpe dört boncuk dizer.
- Kapı kolunu açar.
- Köşeli ve yuvarlak şekiller çizer.
- Kâğıda daireler çizebilir.
- Kitap sayfasını tek tek çevirir.
- Kâğıdı ikiye katlar.
- İki parçalı yap-boz yapar.
- Mandal takabilir.
- Makasla keser.
- Basit kelimeleri aynı şekilde yazar.
- 5-6 küpten kule yapar.
- Destekle dik çizgi çizebilir.
- Yumruk yaparak başparmağını hareket ettirir.
- Çizilen şekli aynı çizebilir.
- Düğmesini açıp kapatabilir.
- Geniş fermuarları çeker, bazı kıyafetleri çıkarır ve katlar.
- Kaşık kullanır.

İnce Motor Gelişimi İçin Uygun Materyaller

- Parmak boyası
- Basit bloklar

- Büyük renkli küpler
- Bez oyuncaklar
- Müzik aletleri
- Boş kutular
- El kuklaları
- Takıp sökmek için plastik cıvata ve somunlar
- Domino
- Oyuncak hayvanlar
- Oyun hamurları
- Kum havuzu ve kum oyuncaklar
- Boncuklar ve ip
- Yapboz oyuncakları
- Bağlamalı oyuncaklar
- Düğmeli, fermuarlı giysileri olan giydirilecek bebekler
- İp bağlama
- Keskin olmayan makas ve kâğıtlar
- Öykü kitapları ve masallar
- Basit resim, harf ve sayı oyunları

MOTOR GELİŞİMİN ÇOCUĞA SAĞLADIĞI YARARLAR

Büyüme ve gelişmesini destekler. Çocuğun bedeninin farkında olmasına yardımcı olur. Vücut sağlığının korunmasına yardımcı olur. Aşırı kilo alımını önler. Vücudun hareket yeteneğini keşfetmeye yardımcı olur. Sosyal gelişimlerini destekler, arkadaş ilişkileri, işbirliği (özellikle takım oyunları) sağlar. Duygusal olarak rahatlamasına ve sorunlarından uzaklaşmasına yardımcı olur. Kendini yeterli hissetmesine ve kendine olan güvenin artmasına yardımcı olur. Stresle baş etmesine yardımcı olur. Sosyal bir ortam içinde kurallara uymaya, başkalarının haklarına saygı duymaya, iletişim becerilerini geliştirmeye yardımcı olur. Zaman yönetimini öğrenmesini sağlar. Bilişsel gelişim açısından duyuları aracılığı ile edindiği bilgileri, yeni durumlara transfer etme becerisi kazanmasını destekler. Sorumluluk alma ve sorumluluklarını yerine getirme becerisine destek olur. Çocuğun bağımsızlık kazanmasını sağlar. Çocuğun hareket gelişimi sayesinde kazandığı fiziksel güvenin çocukta psikolojik güvene dönüşmesine ve bunun sonucu olarak da olumlu benlik gelişimine yardımcı olur.

Oyun Döneminde Motor Becerilerin Desteklenmesi İçin Yapılabilecekler

1-2 Yaş Grubu Çocuklarda Motor Becerileri Desteklemeye Yönelik Örnekler

Çocukların masasına iki tane tabağı, bir büyük yemek kaşığını koyulur. Tabaklardan birini fasulye ile doldurulur. Fasulye olan tabaktan, büyük kaşık ile fasulyeleri alması ve sonra boş tabağa aktarması sağlanır.

2-3 Yaş Grubu Çocuklarda Motor Becerileri Desteklemeye Yönelik Örnekler

Farklı renklerde, kaygan olmayan kâğıtlar daire şeklinde kesilerek zemine yerleştirilir. Çocuğun yaşına uygun bir şekilde kâğıtlar farklı mesafelere yerleştirilir. Çocuğun bir daireden farklı renkteki daireye zıplaması sağlanır.

MOTOR GELİŞİMİN DİĞER GELİŞİM ALANLARIYLA İLİŞKİSİ

Motor gelişim, duysal gelişim ile bağlantılıdır. Motor gelişim; “düzenli ve sağlıklı beslenme, yaşam şartları, giyim” gibi temel gereksinimlerle bağlantılıdır. Motor gelişim, çocukların beş duyusunun “görme, işitme, dokunma, tat alma, koklama” olgunlaşmasını sağlar. Motor gelişim, sosyal gelişimi etkiler. Çocuk, oyun ile birlikte diğer kişilerle sosyal iletişime girer. Yaratıcılıkları gelişir. Sonuçta, çocuğun öz güveni artar, kendini yeterli hisseder ve olumlu benlik kavramı kazanır. Fiziksel gelişim ile motor gelişim birbirine bağımlıdır. Motor gelişimin çocuğun bağımsızlığını tanımada ve yönetmesindeki rolüne de dikkat edilmelidir. Sonuç olarak motor gelişim “fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişime” önemli katkılar sağlar diyebiliriz.

İlk Üç Yaşta Çocukların Motor Gelişim Durumunu Saptamaya Yarayan Araçlar

“Bayley III Bebeklik Gelişimi Ölçeği”, “Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE)”, “Denver-II Gelişimsel Tarama Testi” ve “Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı (GEÇTA)” 0-3 yaş çocukların motor gelişimini değerlendirmek için kullanılan ölçme araçlarıdır.

BİLİŞSEL GELİŞİM

Bilişsel gelişim, çevreyle etkileşimi ve çevrenin anlaşılmasını sağlayan bilginin edinilmesi, kullanılması, saklanması, yorumlanarak yeniden düzenlenmesi ve değerlendirilmesi aşamalarındaki tüm zihinsel süreçleri içine alan bir gelişim alanıdır. Çocuğun öğrenme potansiyeli açısından bilişsel gelişim son derece önemlidir.

PIAGET'YE GÖRE BİLİŞSEL GELİŞİM

Jean Piaget, bilişsel gelişim kuramında, olgunlaşma ile öğrenme arasındaki etkileşimin önemini vurgulamış ve çocukların geçirdikleri yaşantılar ile biyolojik olgunlaşma düzeyleri arasında oluşan etkileşimin çocukların çevrelerini yorumlamasını sağlandığını belirtmiştir.

Piaget'ye Göre Bilişsel Gelişimin Temel Kavramları

Zekâ: Piaget, zekânın organizmanın çevreye etkin bir şekilde uyum sağlamasına yardım ettiğini belirtir. Bilişsel yapı: Çocukta ve yetişkinde o anda var olan zihinsel organizasyon ya da zihinsel yetiler bilişsel yapı olarak ifade edilir. Bir çocuğun bilişsel yapısını, büyük ölçüde biyolojik olgunluk düzeyi belirler.

Bilişsel yapı daha çok yetişkin birey için kullanılırken çocuklar için 'şema' terimi kullanılır.

Şema: Piaget'in bilişsel gelişim kuramındaki en temel kavramlardan biridir. Çocukların çevrelerindeki kişi ve nesnelere olan etkileşimlerine bağlı olarak geliştirdikleri davranışlar ve düşüncelerdir. Şemalar, öğrenmeyi sağlayan araçlar olarak da tanımlanır. Piaget, bebek ya da çocuğun dünyaya ilişkin anlayışını yapılandırmaya çalışırken beynin şemalar yarattığını vurgulamıştır. Bunlar, bilgiyi örgütleyen eylemler ya da zihinsel tasarımlar olarak görülmektedir.

Örgütlenme (organizasyon): Örgütlenme, daha önce oluşan şemaları kullanarak, birbirinden farklı şemaların birleştirildiği bir süreçtir. Bu süreçte, düzensiz etkinliklerden organize etkinliklerine doğru bir ilerleme görülür.

Adaptasyon (uyum sağlama): Bilişsel gelişim kuramında adaptasyon kavramı, çevre ile yeni etkileşimler sayesinde, şemaları değiştirerek, farklı problem çözme durumlarının oluşturulması şeklinde açıklanmıştır. Piaget, çocukların şemalarını nasıl kullandıklarını ve adaptasyon sağladıklarını özümleme, uyma ve denge süreçleri ile açıklamıştır. Özümleme, çocukların yeni bilgi ya da yaşantıyı ele alırken var olan şemalarını kullanmaları ile oluşmaktadır. Özümleme ile bilginin içselleşmesi gerçekleşmektedir. Uyma, çocukların yeni bilgi ve yaşantıyı içe almak için var olan şemalarını uyarladıklarında oluşmaktadır. Özümlemenin tamamlayıcı süreci olan uyma, özümlemeyle elde edilen yeni bilgilere göre şemanın değiştirilmesidir.

Adaptasyon sürecinin son parçası olan dengelemede, özümleme ve uyma yoluyla birey çevreye uyum sağlar ve dengeye ulaşır.

Oyun Çocukluğu Döneminde Piaget'ye Göre Bilişsel Gelişim Aşamaları

Üçüncü döngüsel tepkiler aşaması (1-1,5 yaş)

Bu aşama, yenilik-merak aşaması olarak da isimlendirilmektedir. Bu aşamada çocuğun yürüyebilme yeteneği ile dünyayı araştırma özgürlüğü oluşmuş, böylece deneyimleri artmaya başlamıştır. Çocuklar artık nesnelere farklı yollarla etkileşim kurmaya başlarlar. Çocuklar, deneme-yanılma yolunu izleyerek nesnelere özellikleri ve çeşitli hareketlere nasıl yanıt verdiği hakkında daha fazla şey öğrenirler.

Zihinsel kombinasyonlar aşaması (1,5-2 yaş)

Duyu-motor döneminin bu son aşamasında, algısal ve motor deneyimlerden bağımsız olarak zihinsel semboller oluşturabilme yeteneği ortaya çıkan en önemli ilerlemedir. Yeni anlamların keşfi olarak da isimlendirilen bu aşamada çocuklar, harekete geçmeden önce düşünmektedir. Bu aşamada, model kabul edilen kişilerin, geçmişte yaptıkları davranışların çocuk tarafından sergilendiği ertelenmiş taklit ortaya çıkmaktadır. Bu dönemin en önemli kazanımlarından biri de nesne devamlılığıdır. Son araştırmalar, Piaget'in belirttiğinden daha erken dönemde nesne devamlılığı gelişim sürecinin başlamış olduğunu kanıtlamışlardır. Bir yaşından sonra nesneyi en son gördükleri yerde aramaları gerektiğini anlar ve 1,5-2 yaş arasında nesne devamlılığı tam olarak kazanılır.

Sembolik/kavram öncesi aşama (2-4 yaş)

2-4 yaş arasındaki çocukların kendi iç dünyasında, nesne veya olayları temsil etmek amacıyla sözcük, imge ya da hareketler geliştirmesi en temel özelliğidir. Çocuklar, sembolik düşünme becerileri ile kendilerine özgü 'mış gibi oyunlar (sembolik oyun, düşsel oyun)' oynarlar. Bu oyunun temeli, sembolik

düşünme becerisine dayandığından sembolik oyun veya düşsel oyun olarak da adlandırılmaktadır. M1ş gibi oyunların uzun süreli dikkat, bellek, mantıksal akıl yürütme, imgeleme, yaratıcılık, duyguları anlama ve kendi düşüncesini yansıtmaya, duygularını kontrol etme ve bir başkasının bakış açısından bakabilme yeteneği gibi birçok zihinsel beceriyi güçlendirdiğini yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Sembolik aşamada, dil gelişimi hızlıdır. Çocuklar, bu dönemde nesnelere isimlerini öğrenmeye başlarlar ve konuşmalar bilginin geçişini sağlamaya yöneliktir. Bu aşamada çocuklar, belirgin bir ilerleme kaydetmiş olmalarına rağmen düşüncelerinde hala önemli sınırlamalar göze çarpmaktadır. Bunlardan biri animizm (animistik düşünme) diğerı egosantrizm (benmerkezcilik)'dir. Animizm (animistik düşünme); çocuğun cansız nesnelere canlı niteliklere sahip olduğunu düşünmesi, animizm olarak ifade edilmektedir.

Egosantrizm (benmerkezcilik); Piaget, egosantrizmin bencilik olarak adlandırılmayacağını, bu durumun sadece bir başkasının bakış açısını anlamama, herkesin dünyayı kendi gördüğü şeklinde gördüğüne inanma olarak açıklanmaktadır.

VGOTSKY'E GÖRE BİLİŞSEL GELİŞİM: SOSYO-KÜLTÜREL BİLİŞSEL KURAM

Vygotsky'nin kuramı, kültür ve sosyal etkileşimlerin, çocuklarda bilişsel gelişim üzerindeki etkilerini vurgulayan, sosyo-kültürel bilişsel bir kuramdır.

Vygotsky'e göre bilişsel gelişime etki eden faktörler şunlardır:

- Kültür ve sosyal çevre
- Çocuk-yetişkin ilişkileri
- Çocukların birbirleriyle iş birliği
- Dili öğrenme
- Öğretmenlerin çocuk gelişimine etkisi
- Nesne, materyal ve olaylarla somut yaşantılar

Vygotsky'ye Göre Bilişsel Gelişimin Temel Kavramları

Yakın gelişim alanı, çocuğun hâlihazırda sahip olduğu gelişim düzeyinin hemen üzerindeki gelişim alanıdır. Vygotsky, kuramında düşünme için önemli olan dil üzerinde durmuştur. Önceleri dişsal iletişim kuran çocuklar, zamanla içsel iletişim kurmaya başlar. İçsel iletişim için benmerkezcilik konuşma gereklidir. Çocuklar benmerkezcilik konuşarak, toplumla ilgili etkinliklerden kişisel etkinliklere yöneldiğini gösterir. Aslında, çocuklar, planlamak, problem çözmek ve farklı çözümler üretmek için benmerkezcilik konuşmayı kullanırlar. Böylece benmerkezcilik konuşma içsel konuşmaya dönüşür. Vygotsky'in kuramındaki temel kavramlardan biri diğerı yapı iskelesidir. Öğrenmenin erken dönem aşamalarında çocukları büyük ölçüde destekleyerek, ileride bu desteği azaltmak ve gücü yeter yetmez çocuğun sorumluluk almasını sağlamak anlamına gelir. Zihinsel araçlardan biri olan iskele kurmanın son bileşeni, çocuğun kendi eylemlerini kendi başına düzenleyebilme durumu öz-düzenlemedir.

Vygotsky, kavramların kazanılmasına ilişkin üç aşama önermiştir.

İlk aşama: Kavramlar, organize olmayan gruplar şeklinde olup, çocuğun zihnindeki görüntüye dönüşen bir nesnenin görünüşünden başka bir şey değildir.

İkinci aşama: Nesnelere, çocukların zihninde sadece öznel izlenim ile değil bileşenler arasındaki bağlantılar sayesinde oluşan karmaşık düşüncelere dönüşür.

Üçüncü aşama: Önceki iki aşamanın içermediği özellikleri içermekte olup gerçek kavramların son evresidir. Oyun

Çocukluğu Döneminde Vygotsky'e Göre Bilişsel Gelişim

Çocukların ebeveynleri, kendinden daha büyük yaştaki çocuklar, öğretmenleri ve toplumdaki diğer bireyler ile kurdukları etkileşim çocukların bilişsel gelişimlerine eşsiz katkıda bulunur. Çocuğun bilişsel gelişiminde çevresindeki yetişkinlerin ve daha büyük yaştaki çocukların etkisi büyük olduğundan çocuğa, taklit yoluyla öğrenme gerekliliğini vurgular. Oyun çocukluğu döneminde bilişsel süreçlerin temelini dil oluşturur. Vygotsky, kuramında dil ve bilişsel gelişim süreçlerinde sembolik oyun/-miş gibi oyunun önemini, yaptığı çalışmalarda gösterir.

BRUNER'E GÖRE BİLİŞSEL GELİŞİM: KEŞİF YOLUYLA ÖĞRENME

Keşif yoluyla öğretim modeli Bruner tarafından geliştirilmiştir. Dünyada birçok ülke Keşif yoluyla öğretim modelini kullanmıştır. Bruner'e göre çocukların bilişsel gelişimde en iyi yol, esas yapıyı kendi-kendilerine bulmak yani keşfettir. Esas yapıları keşfedebilmek için çocuklar öğrenme sürecinde aktif olmalıdır.

Bruner'e Göre Bilişsel Gelişim Aşamaları

Eylemsel aşama (0-3 yaş)

Çocuklar, bu dönemde çevreyi eylemler ile anlar, çevresindeki nesnelere ilgili yaşantıyı onlara dokunarak, vurarak, ısıarak, hareket ettirerek kazanır. Eylemsel aşama, Piaget'in duyu-motor dönemine karşılıklı gelir. Bruner'in bilişsel gelişim aşamalarına göre; oyun çocukluğu dönemindeki (1-3 yaş) bilişsel gelişim, eylemsel aşamanın ortalarından başlar ve imgesel aşama ile devam eder.

İmgesel aşama (3-6 yaş)

Bu aşamada bilgi, zihinsel imgeler ya da resimler şeklinde depolanmaktadır. Çocuğun kararları duyu organları ile edindiği duyuusal etkilere dayalıdır. Görsel hafıza gelişmiştir. Herhangi bir nesneyi, olayı,

durumu nasıl algıarlarsa zihinlerinde o şekilde canlandırırlar. Bu aşama, Piaget'nin işlem öncesi dönemine karşılık gelir.

Sembolik aşama (6 yaş ve sonrası)

Çocuk bu aşamada etkinlik ya da algının anlamını açıklayan sembollerini kullanır. Dil, mantık, müzik gibi alanların sembollerini kullanarak iletişim kurabilir.

BİLGİ İŞLEME KURAMI

Bilginin işlenmesi süreci, üç yapısal birleşimden meydana gelir.

Duyusal kayıt (anlık bellek): Duyular aracılığıyla çevredeki uyarıcılardan çeşitli bilgilerin seçilerek algılanması, duyu kayda gelmesidir. Çevreden alınan uyarıcı duyu organları yoluyla sinirleri uyarır. Bu esnada, uyarıcının izi bir saniye duyuya kayıt olur.

Kısa süreli bellek: Duyusal kayıttaki bilgiler kısa süreli bellek sistemine gelir. Geçici olarak bilgi depolanır.

Kısa süreli belleğe gelen ve tekrar edilerek uzun süreli belleğe aktarılmayan bilgiler unutulur.

Uzun süreli bellek: Bilgiler burada uzun süre saklanır. Kısa süreli bellekten gelen bilgiler eski bilgilerle bütünleşir ve uzun süreli belleğe dönüşür. Uzun süreli bellekteki bilgiler bir uyarana karşısında ortaya çıkar ve kullanılır. Otuz saniye geçtikten sonra hatırlanan her bilgi veya olay uzun süreli bellekten çağrılır.

Bilgi işleme kuramına göre bilişsel süreçler

- Bilgiyi duyu kayıttan, kısa süreli belleğe aktaran süreç; dikkat, algı
- Kısa süreli bellekte bilgiyi saklayan süreç; sürekli tekrar, gruplama
- Bilgiyi uzun süreli belleğe aktaran süreç; örtük ve açık tekrar, kodlama/anlamlandırma, örgütlenme, genişletme/ekleme, bellek destekleyici ipuçları
- Bilgiyi uzun süreli bellekten geri getirme süreci; geri getirme (hatırlama).

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE BİLİŞSEL GELİŞİMİ DEĞERLENDİRME VE DESTEKLEME

1-2 Yaş Dönemi

- Nesne devamlılığı bu dönemde kazanılır.
- Aynada kendilerini fark ederler ve ayna gördüğünde bilinçli hareket yaparlar.
- 'Hayır' sözcüğünü amaçlı kullanırlar.
- Müzik ve şarkılardan hoşlanırlar.
- Yetişkin hareket ve sözcüklerini taklit ederler.
- Anladıkları sözcük sayısı artar ve gerek sözel gerek sözel olmayan yollarla karşılık verirler.
- Aynı nesnelere eşleştirebilirler.
- Öykü kitabında tanıdıkları nesnelere gösterebilirler.
- Sen ve ben sözcükleri arasındaki farkı anlarlar.
- Deneme yanılma yoluyla farklı motor becerileri gerçekleştirmeye çabalarlar.

İki yaşındaki bir çocuk; temel nesnelere işlevlerini bilmiyorsa (su içmek için bardak kullanılması, elmanın yiyecek bir nesne olması...), aile bireyleri dışındaki insanlarla iletişim kurmakta zorlanıyorsa, oyuncakları sadece izlemeyi tercih ediyorsa ve/veya oyuncakları sembolik olarak kullanamıyorsa, oyun ya da etkinlik sırasında temel yönergeleri yerine getiremiyorsa ve odaklanma ve dikkatini yönlendirmede problem yaşıyorsa bilişsel gelişim açısından uzmana başvurulmalıdır.

2-3 Yaş Dönemi

- Kısa, basit hikâyeleri takip edebilir hatta yorumlama yapabilir.
- Basit talimatları gerçekleştirebilir.
- Hikâye kitabından, çevresinden tanıdığı nesnelere adlandırabilir.
- Nesnelere kullanım şekline, rengine, işlevine göre gruplandırabilir (meyveler, kıyafetler, hayvanlar).
- 3-4 parçadan oluşan yap-bozları tamamlayabilir.
- Etkinlikleri veya oynadığı oyunları sorulduğunda anlatabilir.

Üç yaşında bir çocuk; oyun kurmakta ve devam ettirmekte zorlanıyorsa, nesnelere gruplandıramıyorsa, nesne-işlev ilişkisi kuramıyorsa, etkinlikler arasında geçiş yapmakta ve yönergeleri yerine getirmede problem yaşıyorlarsa, dikkatini yöneltme ve sürdürmede sorunu varsa bilişsel gelişim açısından uzmana başvurulmalıdır. Bilişsel gelişimi desteklemeye yönelik öneriler

- Uyarı yönünden zengin bir çevre sağlanmalı, çeşitli boyutlarda, dokularda ve sesli oyuncaklar, objeler verilmeli.
- Çocuk, düşünme kapasitesinin üstünde bilgi edinmesi için zorlanmamalı
- Oyun çağındaki çocuklara öğretilen bilgiler, parça parça açıklanarak verilmeli.
- Çocuklar deneme-yanılma yoluyla araştırarak bilgiye ulaşmalı, böylece öğrenmeye güdülenmeli.
- Çocuklara bilgi hazır olarak verilmemeli.
- Çocukların araştırmalarına imkân sağlanmalı, gerekirse rehberlik edilmeli
- Çocuklara açıklamalar kısa ifadelerle yapılmalı.
- Çocuklar, dramatizasyon, rol-play, müzik ve sanat gibi faaliyetlere yönlendirilmeli.
- Çocukların olabildiğince ellerini kullanmalarına, nesnelere dokunmalarına izin verilmeli.

- Çocuğa çevresindeki nesne ve olaylarla ilgili sorular sorulmalı.
- Çocukların sorularına basit, anlaşılır cevaplar verilmelidir.

GİRİŞ

Dil gelişimi, “kelimelerin ve sembollerin kazanılması, saklanması ve gramer kurallarına uygun olarak kullanılabilmesi” olarak açıklanabilir.

DİL GELİŞİMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Jest Dili

“Herhangi bir duyguyu veya düşüncüyü açıklamak için el, kol, baş, yüz ile yapılan içgüdüsel veya iradeli hareketler”dir.

Alıcı Dil

“Konuşma öncesi sözcükleri anlama becerisi”dir.

İfade Edici Dil

“Çeşitli sesleri üretebilme, kelime ve cümleleri oluşturabilme, doğru ve gramatik dil örüntülerini kullanabilme yeteneği” olarak açıklanabilir.

Sözel İletişim

“Duyguları, düşünceleri, yaşantıları veya paylaşımları sözel yollarla ifade etme yöntemi”dir.

Sözel Olmayan İletişim

“Jest ve mimikler, göz teması, beden hareketleri, yüz ifadeleri, ses tonu gibi yollarla kurulan iletişim, sözel olmayan iletişimdir.”

Konuşma

“Duygu, düşünce ve dilekleri görsel ve işitsel öğeler aracılığıyla karşıdakine iletmektir.”

Fonem (Fonetik, Sesbilim)

“Bir dildeki anlamı etkileyen en küçük ses birimi, ses veya harf bilgisidir. Bir diğer ifadeyle, kullanılan ses veya harfleri ya da onların nasıl birleştirildiğini içeren ses sistemleridir.”

Morfem

Fonemlerin anlamlı bir diziliş hâline dönüştürülmesi morfemleri oluşturur. “Morfem, bir sözcüğün anlam içeren en küçük parçasıdır.”

DİLİN BİLEŞENLERİ

Ses bilgisi/Fonoloji

Dilin ses sitemidir. Bir dildeki en küçük birimler sesbirimlere (fonem) ilişkin kuralları içermektedir.

Biçim bilgisi/Morfoloji

Sözcüklerdeki anlamlı birimleri ve sözcüklerde anlam değişikliğine yol açan eklerin kullanımına ilişkin kuralları içermektedir.

Sentaks/Söz dizimi/Tümce bilgisi/Dizin

bilgisi Sözcüklerin anlamlı ifadeler ve cümleler oluşturmak üzere bir araya gelişlerine ilişkin kuralları düzenleyen bileşendir.

Anlam bilim/Semantik

Sözcüklerin ve cümlelerin anlamlarına ilişkin kuralları içeren bileşendir.

Kullanım bilim/Pragmatik/Edim bilgisi

Dilin sosyal bağlam içinde etkili ve uygun bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli olan kurallar bilgisidir.

DİL GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

- Genetik (Kalıtım)
- Cinsiyet
- Yaş
- Sağlık
- Sosyoekonomik Durum
- Ebeveyn Tutumu
- Aile ilişkileri Kardeşler
- İki dillilik (Bilingualizm)
- Çocuğun bireysel özellikleri

DİL GELİŞİM KURAMLARI

Davranışçı Bakış Açısı

En önemli temsilcisi, Skinner, dil öğrenmeyi pekiştirmeye dayandırır. Bu görüşü savunan kuramcılar, dilin kazanılmasında pekiştiricinin yanı sıra taklidin de önemli olduğunu belirtir. Brown ve Belugi,

çocuğun dil gelişiminde pekiştirme ve taklidin yanında, alıştırma yapmanın da (aile) aynı derece önemli olduğunu belirtir.

Doğuşancı Bakış Açısı (Psikolinguistik Kuram)

Chomsky'e göre Dil Edinim Aygıtı adı verilen biyolojik yapı, canlılar arasında yalnızca insan beyninde bulunan ve konuşma dilini algılayan, işleyen ve üretebilen fizyolojik bir birimdir. Doğuşancı görüşü savunan bir diğer kuramcı da Lenneberg'dir. Lenneberg, dilin insana özgü olduğunu ve biyolojik ilkeler çerçevesinde doğuştan getirildiğini savunmaktadır.

Etkileşimci Bakış Açısı

Etkileşimci bakış açısına göre dil ediniminde çevre, biyolojik özellikler ve toplumsal özellikler eşgüdümlü olarak işler. Bu kapsamda, bilişsel gelişim kuramı, toplumsal etkileşimci kuram ve bilgi işleme kuramı etkileşimci bakış açısı olarak değerlendirilmektedir.

Bilişsel gelişim kuramı

Piaget'in ortaya koyduğu bilişsel kuramda dil, bilişsel olgunlaşmanın sonucunda ortaya çıkan pek çok beceriden biridir. Piaget, dil ve düşünce arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu ve dil ediniminde en önemli faktörün düşüncenin gelişimi olduğunu savunmaktadır. Piaget, çocukta düşünce ile dil ilişkisini sırasıyla; "otistik, benmerkezci ve sosyal" olarak aşamalandırmıştır. Piaget bütün çocukların konuşmalarını "benmerkezci konuşma" ve "sosyalleşmiş konuşma" şeklinde ikiye ayırmaktadır. Benmerkezci konuşma; çocuğun herhangi bir iletişim çabası yoktur. Karşısındakine bir mesaj iletmez, hatta bir dinleyen olup olmasını da önemsemez. Sosyalleşmiş konuşma ise; dinleyenle beraber, gönderilen bir mesaj ve iletişim söz konusudur.

Toplumsal etkileşimci kuram

Vygotsk'ye göre konuşmanın birinci işlevi, iletişimdir. Bu nedenle çocuğun konuşmaları, en başından sosyaldır. Vygotsky, dil ve düşünce gelişiminin sosyal, benmerkezci ve içsel konuşmadan meydana gelen bir süreç olduğunu savunur.

Bilgi işleme kuramı

Bilgi işleme kuramı, bireyi bir bilgisayar gibi işlemlendiği üzerinde durur. Bu kuram çerçevesinde en yaygın etkiye sahip olan model, Bates ve McWhinney'in rekabet modelidir. Çocuk dili devamlı uyarılan sembol-nesne-düşünce bağlantıları sayesinde içselleştirir.

Sosyal Öğrenme Bakış Açısı

Bandura, dilin tekrar ve taklit aracılığıyla öğrenildiğini savunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar çevrelerindeki insanların konuşmalarını duyar ve sesleri taklit eder.

Nöro-Dil Bilimsel Bakış Açısı

Son yıllarda beyin araştırmalarına odaklanan çalışmalarda dikkati çeken önemli bir nokta da nöro-dil bilim alanıdır. Dil sisteminin gelişmesi, insan beyninin anatomik ve fizyolojik özelliklerine bağlıdır. Locke dil edinimine ilişkin olarak nöro-dil bilimsel bir kuram geliştirmiştir. Locke'a göre, çocuğun dil edinim aşamaları "sesleri edinme, sözce edinimi, yapı incelemesi ve bütünleşme" olmak üzere dört evreden oluşmaktadır.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE DİL GELİŞİMİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Tek Sözcüklü İfadeler Dönemi (1-1,5 Yaş)

- Tek sözcüklü ifadeler dönemi, 1-1,5 yaşlarda ortaya çıkar.
- Konuşmaya hazır oluş bu dönemde ortaya çıkar.
- İsmi bilir.
- Hayır, kelimesini anlar.
- Basit üst üste iki talimatı anlar.
- Bir etkinliğe dikkat çekmek için jest ve mimiklerini kullanır.
- Sorulduğunda birkaç vücut parçasına işaret eder.
- Konuşma seslerinin vurgulamalarını, iniş-çıkışlarını katarak anlaşılmayan bir dille konuşur.

Sözcüklerin tam söylenişinde bazı hatalar yapar.

- İlk sözcüklerin devamlı olarak tekrarlandığı görülür.
- Tek sözcükler, çoğunlukla bir ya da iki hecelidir.
- Çocuğun ilk sözcükleri "dede, baba, mama" gibi kısa kelimelerden oluşur.
- Sözcükler, aile bireyleri, yiyecek, nesne, hayvan isimleri gibi çocuğun yakın çevresinden ve bildiği dünyadan örnekleri içerir.
- Tek sözcük döneminde çocuğun anladığı sözcük sayısı (alıcı dil), ürettiği sözcük sayısından (ifade edici dil) daha fazladır.
- Çocukların tek sözcükle de olsa, anlatacak bir şeylerinin olduğu ve birbirinden farklı düşünceleri dile getirdikleri görülür.
- Tek sözcüğü farklı tonlarda kullanarak soru sorma, açıklama yapma veya istekte bulunma gibi durumları yerine getirmeye çalıştıkları gözlenir.
- Çocuk kelimeleri öğrenirken, birtakım koşullandırmalar ile ayırt etmeyi öğrenir.
- Çocukların ilk sözcükleri genellikle isimlerden oluşur, bunu sırayla fiiller, sıfatlar, edatlar izler ve son olarak zamirler kullanılır.

- Başlangıçta çocuk cümleleri kelimelerle ifade eder, örneğin; "su" diyerek "bana su ver" demek ister.
- Tek sözcük döneminde, çocuklarda anlam genişletme veya anlam daraltma şeklindeki dil kullanım süreçlerine rastlanır.
- Anlam genişletme, kavramın anlamına uygun olmayan uyarıcılar için kullanılması, anlam daraltma da anlamı geniş olan kavramın sınırlı şekillerde kullanılması demektir. Bu dönemde ismi ile seslendirildiğinde tepki vermiyorsa, çevresel seslere yanıt vermiyor (kapı zili, araba sesi vb.), tanıdığı resimleri-nesneleri işarette göstermiyor ya da onlara bakmıyorsa, ebeveynin dikkatini işaret ederek ya da göz temasıyla yönlendiremiyorsa, sesli sessiz harf kombinasyonuna sahip değilse dil gelişim açısından uzmana başvurulmalıdır.

İki Sözcüklü İfadeler Dönemi (Telgrafik Konuşma) (1,5-2 Yaş)

- İki sözcüklü yapılar 1,5 yaş civarında ortaya çıkar ve tek sözcüklü ifadelerden ayırt edilebilir.
- Burada çocukların kullandıkları iki-üç kelimelik kısa cümleler telgraf ifadesine benzediği için, bu dönem telgrafik konuşma dönemi olarak da adlandırılır.
- Çocuklar, telgrafik konuşma ile birlikte anlamı en kestirme yoldan iletmeye çalışır. Böylece, iki sözcüklü kombinasyonlar yapar. Bu kombinasyonlar, karmaşık fikirler ifade etmenin bir aracı olarak dilin genişlemesinde büyük önem taşır.
- Bu dönemde çocuk önüne konulan farklı nesnelere arasından kendisinden isteneni anlar ve verebilir.
- Bu dönemde çocuk anlamlı olarak 20-100 civarında sözcük kullanır ve iki-üç kelimelik cümleler kurmaya başlar. Ancak bunlar genellikle birbirini izleyen tek sözcüklerin birleşimi şeklindedir.
- Sözcüklerin çoğunluğunda genellemelerin yapıldığı görülür.
- Daha önceki dönemlerde istediğini işarette gösterirken, bu dönemde daha çok sözcükle kendini ifade edebilir.
- İlk girişimler "anne ditti", "baba bak" gibi iki düşünceyi ifade etmektedir. Bu kapsamda çocuk olası en kısa yoldan kendini ifade etmeye çalışır.
- Aydınlatıcı sözcükleri hatırında tutarken, daha az önemli gördüğü sözcükleri eler.
- Bu dönemin sonlarında, cümledeki kelime sayısı üçe çıkabilir. Ancak/ bu cümle yapısında gramer kuralları henüz yer almamaktadır.
- Yine bu dönemde çocuklar ve ama gibi bağlaçları yerinde olmasa da kullanmaya başlarlar.
- Kural hataları olarak bilinen aşırı kurallaştırma ve eksik kurallaştırma görülmeye başlar.
- Aşırı kurallaştırma; dile ait öğrenilen herhangi bir kurallı genellenmemesi gereken kavramlara genelleme eksik kurallaştırma ise öğrenilen kurallı genelleme anlamına gelir.
- Gerçek sözcüklere geçiş oldukça hızlıdır.
- On sekiz aylıkken dil kullanımlarının sadece %25'i anlaşılır olan çocukların, iki sözcüklü cümleler kurmaya başladıkları iki yaş dolaylarında dil kullanımlarının anlaşılabilirliği %65'lere ulaşır.
- Basit şarkılar söyler.
- Gerçek kelimeleri ve jargonu karıştırır.
- Sesleri ve kelimeleri daha net taklit eder. Bu dönemde harekete gerek duymadan sözlü yönergeleri anlamıyor, sözcükleri sık sık taklit etmiyor, iki sözcüklü kombinasyonları denemiyorsa dil gelişim açısından uzmana başvurulmalıdır.

Üç ve Daha Fazla Sözcüklü İfadeler Dönemi (2-3 Yaş)

- Bu dönem üç-dört sözcüğün bir araya getirildiği dönemdir.
- Çocuklar iki buçuk yaş civarında, ikiden fazla kelime içeren cümleler kurmaya başlarlar.
- 24-30 ay arasında yaklaşık 200 sözcük, 30-36 ay arasında 450 sözcük hazinesine sahiptir.
- Cümleler gramer açısından yetişkinlerinden farklı olsa da kendilerine özgü bir sistemi vardır.
- Çocuk, oyunlarında yaptıklarını cümlelerle ve zaman kullanarak ifade etmeye başlar.
- Üç sözcüklü cümleler, özne-nesne-fiil yapısının kurulması ile başlar.
- Çocukların üç sözcüklü birleşimleri kullanma oranı yükseldikçe, birleşimden çok cümle yapısı özelliğine geçildiği dikkati çeker.
- İki buçuk yaşında "ben", "sen" zamirlerinin anlamlarını anlamaya başlayan çocuk, üç yaşına geldiğinde zamirleri sürekli olarak kullanmaya başlar.
- Üç yaş çocuğu isimleri, fiilleri, sıfatları içeren ya da daha fazla sözcükten oluşan yönergeleri anlar ve kısa basit cümleler kurabilir.
- Çevresinde gördüğü resimleri inceler ve gördüklerini anlatabilir.
- Duyu organlarının ne işe yaradığını ve tarif edilen duyu organının hangisi olduğunu çıkarabilir.
- Bu dönem çocuğun dilbilgisi yeteneğinde ve sözcük hazinesinde en hızlı gelişimin olduğu dönemdir.
- Yönergeleri anlamada, yerine getirmede ve basit soruları cevaplandırmada iyi konumdadır.
- Çocuk bir yandan çok sözcüklü birleşimler yaparken, bir yandan da dilin temel yapılarını öğrenir. Bu dönemde çocuk, jestlere gerek duymadan sözlü talimatları takip etmiyor, 2-3 kelimedenden oluşan cümleler kuramıyor, kelime dağarcığında artış görünmüyor, büyük-küçük kavramını anlamıyor, bir şeyi reddetmek için hayır kelimesini kullanmıyor, sorulduğunda nesnelere adlarını söyleyemiyor ve kelime hazinesinde gelişme görülüyorsa dil gelişim açısından uzmana başvurulmalıdır.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE DİL GELİŞİMİNİN DESTEKLENMESİ

1-2 Yaş

- Çocuğa keşfetmesi için fırsatlar verilir.
- Çocuğun evde yapılan etkinliklere katılmasına izin verilir ve yapılan işler hakkında konuşulur.
- Kısa cümlelerle konuşulur.
- Dilbilgisi kurallarına uyulur.
- Çocuğun sözcüklerine ek sözcüklerle cevap verilir. Günlük rutin işler sözel olarak ifade edilir.
- Başkalarına tepki göstermesi için cesaretlendirilir.
- Oyun ve konuşmada hareket içeren sözcükler kullanılır.
- Konuşmalarda mimik ve jestler kullanılır.

2-3 Yaş

- Oynarken veya çevresini keşfederken çocuğa mümkün olduğu kadar bağımsızlık verilir.
 - Yemek zamanı, televizyon seyredirken yanına oturulur ve çocukla sohbet edilir.
 - Başka insanlarla çocuğunda katılabileceği konuşmalar yapılır.
 - Çocuğun kurduğu kısa cümlelere anlamı açıklayacak şekilde sözcükler eklenir.
 - Çocuk dışarı çıkarılır ve gördükleri hakkında sohbet edilir.
 - Günlük rutin işleri hakkında çocukla konuşulur.
- Yanında olunarak oynaması için başka çocuklarla tanıştırın.
- Sık sık diğer çocuklarla birlikte olması sağlanır.
 - Çocuğa taklit etmesine yardımcı olabilecek nesnelere verilir.
 - Konuşmalarda dilbilgisi kurallarına uyulur. Bebeksi ifadeler ve yanlış telaffuzlar kullanılmaz.

SOSYAL GELİŞİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Sosyal gelişim, “toplumsal beklentilere uygunluk gösteren kazanılmış davranış yeteneği” olarak tanımlanabilir. Sosyal gelişme, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Sosyalleşmenin ilk göstergeleri “çocuğun ailenin sosyal değerlerini algılamaya başlaması, bu değerleri eleştirmesi ve davranışa dönüştürmeye çalışması” olarak bilinir. Oyun çocukluğu döneminde çocuğun sosyal değerler kazanması ve sosyal yaşantıları daha ileri yaşlardaki sosyal gelişimin temelini oluşturur. Çocuğun sosyalleşmesinde kalıtım ve çevresel faktörler önemli rol oynamasının yanı sıra daha çok çevre faktörlerinden biri olan öğrenme üst düzeyde yer alır. Çocuğun çevresindeki bireylerle sürekli iletişim ve etkileşim hâlinde olması ile çocuk sosyalleşir. Çocukların sosyal gelişimini etkileyen bazı faktörler vardır. Bunlar; “Çocuğun içinde bulunduğu ailenin özellikleri, anne-baba ilişkileri ve anne-baba tutumları, çocuğun akranlarıyla bir arada olduğu oyun grupları, oyun, ilerleyen yıllarda akran grupları, kitle iletişim araçları ve okul ortamı”dır.

Sosyalleşme-Sosyalleştirme

Sosyalleşme, “bireyin içinde bulunduğu toplumda geçerli olan kural ve değer yargılarını öğrenmesi, onlarla uyum içinde olması” olarak tanımlanır. Sosyalleştirme ise “bireye özellikle çocuğa üyesi olduğu topluluğun ya da toplumun töre, gelenek ve kültürel değerleriyle ölçülerini öğretme ve benimsetme işi” olarak tanımlanır.

Sosyal Beceriler

İnsanların sosyal etkileşimde kullandıkları, eylemler, davranışlar ve kurallar tarafından oluşturulan öğeler “sosyal beceriler” olarak tanımlanmaktadır. Yaşamın ikinci yılı itibarıyla ebeveynlerini taklit etmesi, istekleri gerçekleştirilmediğinde öfkelenmesi ancak kendini sakinleştirmesi ve aile dışındaki kişilerle de etkileşim kurmak istemesi sosyal beceriler olarak sayılabilecek davranışlardandır. Üç yaş civarında bir çocuğun küçük akran gruplarıyla oynaması, yetişkin desteğiyle oyuncaklarını paylaşması, sırasını beklemesi, sabırlı olmayı öğrenmesi ve üzülmiş akranlarına empati görmesi sosyal becerilerin gerçekleştirdiğinin göstergeleri arasında yer almaktadır. Sosyal becerilerin desteklenmesinde, çocuğun karakteristik özelliklerine, gelişim durumuna kültürel bağlama dikkat edilmesi gerekmektedir. Çocukların yaratıcılıklarını güçlendiren, ilgi ve isteklerine göre düzenlemiş ve güvenli öğrenme ortamlarında bulunmaları da onların sosyal beceri gelişimlerini desteklemektedir.

SOSYAL GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Anne Baba Çocuk

Anne baba çocuk arasında karşılıklı etkileşim ve iki yönlü sosyalleşmenin olduğu bilinmektedir. Yani ebeveynler çocuklarını sosyalleştirirken, çocuklar da ebeveynlerini sosyalleştirmektedir. Ebeveynler çocukların sosyalleşme sürecinde önemli bir rol oynarlar.

Kardeş İlişkileri

Çocuğun sosyal gelişiminde kardeşler arası ilişkilerde önemli bir rol oynar. Çocuk ilk doğduğu andan itibaren sadece anne ve babasıyla etkileşim kurmamakta aile sisteminde kardeşler bulunuyorsa, doğrudan onlarla da etkileşim içine girmektedir. Böylece çocuk ilk sosyal deneyimlerini kardeşleriyle de yaşamaktadır.

Akran İlişkileri

Çocuğun sosyal gelişiminde çevresinde yer alan akranları ile ilişkileri de önemlidir. Akranların çocukların sosyalleşmesi ile ilgili olan etkileri her zaman olumlu olmayabilir.

Cinsiyet

Ebeveynlerin kişilik yapıları, çocukların karakterlerinin şekillenmesi ve benlik saygılarının gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Çocuğun sosyal gelişimini etkilediği düşünülen bir diğer konu da aile üyelerinin cinsel tercihleri olabilir.

Kültür

Çocukların büyüdüğü ve yetiştiği toplumlar ve kültürlerde çocukların sosyal gelişiminde etkilidir.

Teknolojik Araçlar

Teknolojiye uzun süre maruz kalan çocuklar maalesef belli bir süreden sonra çevreleri ile iletişim kurmaktan uzaklaşmaktadır. Bu durum çocukların sosyal gelişimlerini ve dolaylı olarak diğer gelişim alanlarını da olumsuz yönde etkilemektedir.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE SOSYALLEŞME ÖZELLİKLERİ

Arkadaş Edinme

Bu dönemde “çocuğun başka çocuklarla oynaması, oyuncaklarını paylaşması ve arkadaşlarıyla kavga etmesi” sık görülen davranışlardır. 2-3 yaşlarında oyun arkadaşlarını çabucak değiştirebilir ve başka bir arkadaşını sevdiğini söyleyebilir.

Gruba Katılma

İki yaşına kadar çocuklar tek oynar. Diğerleri ile olan etkileşimleri; “taklit, birbirini izleme ve birbirinin oyuncuğunu alma davranışı” şeklinde olabilmektedir. 3- 4 yaşlarında grup oyunlarına dahil olmaya başlar. Oyun anında arkadaşlarıyla konuşur ve gruptan oynamak istedikleri kişileri seçerler. “Birbirlerini izleme ve konuşma” gösterdikleri ortak davranıştır.

Çocuk Kavga ve Tartışmaları

Oyun çocukluğu döneminde çocuklar, hayal kırıklığı yaşarsa bu kavgaya dönüşür. Özellikle ilginin merkezinde bulunma, duygularının başka yollarla karşılanmaması durumunda kavgacılıkla bu duygularını karşılamak isterler. Oyun gruplarında sürekli kavga ortamları oluştururlar; fakat kavga sonucundaki küskünlükler kısa sürer ve barışırlar.

İşbirliği

Yaşamının ilk yıllarında çocuklar benmerkezcidir. Bütün dünyanın onun etrafında döndüğünü düşünür. Oyunları uzun sürmez.

Rekabet

Kişilerin doğasında yarışçılık duygusu vardır. Bu duygu kişiyi başarıya götürür. Eğer kıskançlık boyutuna geçerse bireyin kendisine çevresine zarar verir. Rekabet anında çocuk için aile ortamı önemli bir faktördür.

Kız-Erkek Çocuk İlişkileri

İki yaşından sonra çocukların arkadaşlarıyla iletişimi ve etkileşimi başlar ve cinsiyetle ilgili tavırlar gösterir. Kız ve erkek cinsiyet özelliklerini keşfeder. Kızlar annelerini, erkekler babalarını model alırlar. Dört yaşına kadar oyunlarında kız- erkek ayrımı yapmadan beraber oynarlar.

SOSYAL GELİŞİM KURAMLARI

Freud’un Psikoanalitik Kuramı

Sigmund Freud’un psikoanalitik kuramına göre, sosyal gelişim büyük oranda önemli bir gelişme çatısıdır. Oyun çocukluğu döneminde haz kaynağı, anal bölgedir. Freud, bu dönemde çocuğun, yetişkin tarafından baskı altına alınması hâlinde çocuğun “anal kişiliğe” sahip olabileceğini savunur.

Erikson’un Psikososyal Kuramı

Sigmund Freud’un öğrencisi olan Erikson’a göre, bireyin sonraki kişilik gelişiminin ve uyumunun tamamı daha önceki gelişimden ve uyumdan evrimleşerek ortaya çıkar. Bu nedenle bir bireyin ilk yaşantıları gelecekteki kimliğini kolaylaştırır ya da büyük bir zorluğun içine sokar. Erikson, doğumdan ölüme kadar, her birine özel bir psikolojik bunalımın da dahil olduğu sekiz evrelik bir sıralamayı vurgulamaktadır. Bu kuramın en temel özelliği, her dönemin “pozitif” ve “negatif” kutuptan oluşması ve ideal olarak bu etkileşimli kutupların pozitif kutup lehine “güç dengesi” ve “oran” yansıtıyor olmasıdır. Erikson, bireye gereken ilgi, sevgi ve bakım verildiğinde gelişimsel görevlerini tamamlayabileceğini vurgulamıştır. Erikson’un psiko-sosyal gelişim kuramına göre; sosyal çevrede bulunan anne-baba, öğretmenler ve arkadaşlar; çocuğun sosyal gelişiminde anahtar rol oynarlar.

Bandura’nın Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı

Sosyal bilişsel öğrenme kuramına göre çocuklar gözlemleyerek ve model alarak pek çok sosyal beceri edinebilirler. Bu nedenle oyun çocukluğu döneminde anne baba modelleri çocuğun hayatında güçlü etkilere sahiptir.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDEKİ SOSYAL GELİŞİMİN ÖZELLİKLERİ

On ve on ikinci aylar arasında, çocuk aynadaki kendi görüntüsüyle oynar ve görüntüsünü sanki başka bir insanmış gibi öper. Bir yaşına gelmiş çocuk kendisinin hoşuna giden ve çevresindeki bireylerin gülmesine neden olan davranışları sıklıkla tekrarlar. Çevresindekilere sevgi gösterilerinde bulunur ve mutlu olduğunu fark ettirir. Gruplara dâhil olduğunda akranları ile iletişimi başlayacaktır. Çocuklarda iki yaşına doğru ortaya çıkmaya başlayan paralel oyun sayesinde çocuklar, birbirlerinin hareketlerine daha çok dikkat etmeye, etrafındaki akranlarının davranışlarını taklit etmeye başlayabilmektedir. Bu durum aynı zamanda ilk çocukluk dönemindeki sosyal etkileşimlerin başlangıcını da oluşturmaktadır. İki yaş çocuğu yetişkinlerle birlikte basit faaliyetlerde bulunabilir. Böylece pasif bir birey olmaktan kurtulup, aile faaliyetlerine katılan ve sosyal ilişki kurabilen etkin bir üyeye dönüşür. Bu dönemde tuvalet eğitimi konusunda baskıcı bir tutum sergilenmesi, çocukta kaygıya ve anne-babaya karşı saldırgan davranışlar geliştirmeye neden olmakta, aşırı koruyucu tutumlar ise çocuğun otonomi (özerklik), güven ve yeterlilik geliştirmesine engellemektedir. Üç yaş çocuğu bencildir. Başkalarının haklarını pek gözetmez, doğru ve yanlış bilmez. İsteklerinde ısrarlı ve sabırsız davranır. Başkaları için bir şey yapmayı reddeder. Bu dönem “olumsuzluk (negativizm) dönemi” olarak kabul edilir.

SOSYAL GELİŞİMİN DİĞER GELİŞİM ALANLARIYLA İLİŞKİSİ

Çocuğun diğer gelişim alanlarındaki sorunları, sosyal gelişimini de etkiler. Çocuk normal bir sosyal gelişim gösteremezse, çevresiyle iletişim kurmakta güçlük çeker ve uyum sağlayamaz. Fiziksel yönden iyi gelişen çocuk oyunlara ve gruplara girmekten çekinmez, kendine güvenir. Duygusal tepkilerini

kontrol etmeyi öğrenen çocuklar, genellikle sosyal gelişim yönünden de başarılı çocuklardır. Sosyal gelişimin ilişkili olduğu bir diğer gelişim alanı da psikomotor gelişimdir.

SOSYAL GELİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal gelişimin karmaşık bir süreç olması ve tüm gelişim alanları ile bağlantılı bir ilerleme göstermesinden dolayı birçok değerlendirme yönteminin bir arada uygulanmasının daha güvenli sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Sosyal gelişimin değerlendirilmesi bütüncül ve gelişimsel bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Yapılan gözlem ve değerlendirmelerde, çocuğun takvim yaşı, ailesinin demografik özellikleri, cinsiyeti, karakteristik özellikleri ve dezavantajları dikkate alınmalıdır.

DUYGUSAL GELİŞİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Duygu

Duygu, “bireyin iç ve dış dünyadan etkilenmesi sonucunda genel olarak hoşlanma veya acı duyma şeklinde belirlenen tepkiler” olarak tanımlanır. Duygular, doğumla beraber başlar ve tüm hayat süresince devam eder. “Korku ve sevgi” en temel duygulardır. Bu iki temel duygudan, diğer duygular oluşmuştur. Çocuklar duyguları ilk kez ailede öğrenirler.

Mizaç

Mizaç, bireyin kişilik gelişimindeki varoluşsal özellikler, onu diğer bireylerden ayıran farklılıklardır. Oyun çocukluğu dönemi duygu, dikkat ve davranış sisteminin geliştiği ve mizacın şekillendiği bir dönemdir.

Empati

Empati, başkalarının duygusal veya fiziksel acılarını dolaylı olarak hissedebilme yeteneği olarak tanımlanır. Empatinin bilişsel ve duygusal boyutları vardır.

Kaygı (Anksiyete)

Sorunun ne olduğunu bilmeksizin duyulan belirsiz korkudur. Özellikle okul öncesi dönemde kaygıya neden olan faktörlere sık rastlanır. Ayrılık kaygısı, 18. ayda doruk noktasına ulaşır. İki yaş civarındaki çocuklarda nesne sürekliliği geliştiği için ayrılık kaygısı da yavaş yavaş azalmaya başlar.

Korku

Bir nesnenin, durumun büyük sıkıntı vermesi ya da acının beklenmesi olarak tanımlanabilir. Yaşamın ilk iki yılında korku, beklenmedik çevresel uyarıcıya bir tepkidir. 2-4 yaşları arasında çocuklar genellikle “karanlık, yalnız kalma, bedensel acı duyma, köpek vb. hayvan korkuları” yaşarlar. 1 yaş korku nedeni ebeveynlerden ayrılma, yabancılar; 2 yaş korku nedeni hayvanlar, karanlık odalar, yüksek sesler, kişisel ortamındaki ani değişimler, büyük nesne ve makineler; 3 yaş korku nedeni karanlık, hayvanlar, ebeveynlerden ayrılma, tıbbi tedaviler sayılabilir.

Öfke

Öfke ortalama iki yaşta meydana gelir. Vurma ve öfke krizleri, bebeklikte ve oyun çocukluğunda öfkenin ortak ifadesidir.

Saldırganlık

Diğer insanlarda korkuya sebep olan düşmanca davranış tarzlarıdır. 1-3 yaş arası, doğal saldırganlık dönemidir.

Öz-Bilinçli Duygular

Yaşamın ikinci ve üçüncü yıllarında, çocukların kendi davranışlarını izleme ve tepkilerini kontrol altına alma becerilerinde kapsamlı değişiklikler yaşanır. Öz-bilinçli duygular “mahcubiyet, utanç ve suçluluk, gurur, kibir” gibi duygulardır.

Prososyal Davranışlar

Prososyal davranışlar, “olumlu sosyal ilişkiler” olarak da adlandırılır. Empati, işbirliği, paylaşma gibi diğer insanların yararına olan duygular olarak değerlendirilir. Sosyosyal davranışlar, 2 yaşında görülmeye başlar.

DUYGUSAL GELİŞİM KURAMLARI

Freud’un Psikoanalitik Kuramı

Anal dönemde (18 ay-3 yaş) haz kaynağı anüs ve çevresidir. Bu dönemde öne çıkan davranış idrar ve dışkı kontrol etme becerisidir. Bu dönemde çocuğa verilen tuvalet eğitimi çok önemlidir. Bu döneme takılı kalmış kişilerde yetişkinlikte cimrilik, aşırı titizlik, aşırı kontrol ya da savurganlık, dağınıklık, düzensizlik, saldırganlık gibi davranışlar görülebilir.

Erikson’un Psikososyal Kuramı

Erikson’un bakış açısına göre duygusal gelişimin her bir dönemi, biri olumlu biri olumsuz iki duygusal durum çatışmasını içermektedir. Yani birey her dönemde çözülmesi gereken bir duygusal çatışma ile karşı karşıyadır. Bu çatışmaların olumlu yönde çözülmesi duygusal ve kişilik gelişimi açısından önemlidir. Erikson’a göre, duygusal olarak sağlıklı bir çocuk, kademeli olarak özerklik duygusunu edinir.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDEKİ DUYGUSAL GELİŞİMİN ÖZELLİKLERİ

- Duygularını keşfeder. • Bir olay veya durumu dramatize eder.
- Engellenen duygularını yetişkin desteği ile kabul eder.

- Kızgınlık, kıskançlık gibi duygularını çok az yetişkin desteği ile kontrol eder.
- Sosyal ortamlarda nasıl davranacağına, düşünerek karar vermeye başlar.
- Kendisine sevecen ve şefkatli bir yaklaşımla davranılmasından hoşlanır.
- Güven duyma ihtiyacı ön plandadır.
- Kızgınlık, mutluluk, sevgi gibi duygularını gösterir.
- Duygusal kontrolünü sağlayarak duygularını dışarıya yansıtır.
- Duygusal durumunu ifade etmede dramatik oyunu ve kukla, maske gibi araçları kullanır.
- Hayal ve gerçeğin farkına varır.
- Diğer kişilerin duygularını anlar ve onlara karşı empatik olabilir.

DUYGUSAL GELİŞİMİN DİĞER GELİŞİM ALANLARIYLA İLİŞKİSİ

Gelişim bir bütündür ve bu sebeple herhangi bir alandaki gelişim diğer alanları da etkilemektedir. Çocuğun diğer gelişim alanlarındaki sorunları duygusal gelişiminde de etkilidir. Fiziksel gelişimi normal olan çocuğun duygusal gelişimi de normaldir. Duygusal gelişimle sosyal gelişim birbiriyle ilişkilidir. Çocuk iyi bir duygusal gelişim gösteremezse ebeveynleriyle, kardeşleriyle, arkadaşlarıyla iyi iletişim kuramaz; çevreye uyum sağlamakta güçlük çeker.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE DUYGUSAL GELİŞİM ÖZELLİKLERİNE UYGUN ETKİNLİKLERİ TESPİT ETME

Duygusal gelişimle ilgili etkinlik planlama ve uygulamada aşağıdaki özelliklere dikkat edilmesi gerekir:

- Çocukların yaşına, gelişim düzeylerine ve bireysel farklılıklarına uygun etkinlik planlama ve çevresel düzenlemeler yapmak,
- Çocukların kendilerini kabul ettirmelerini sağlayıcı, benliklerini olumlu yönde geliştirebilmeyi destekleyici tavır ve tutumları benimsemek,
- Çocukların duygu ve düşüncelerini kabul görecektir şekilde açığa vurmalarını ve diğerlerinin duygu ve düşüncelerini anlayabilmelerine fırsat vermek,
- Çevrelerindeki diğer çocuk ve yetişkinlerle etkileşim içinde olmalarını sağlayacak ortamlar oluşturmak,
- Çocukların çevrelerini ve dış dünyayı algıladıkları şekilde ifade edebilmelerine yardımcı olmak,
- Çocukların iş birliği yapma, görev ve sorumluluk alma, paylaşma vb. davranışların olabilmesine olanak sağlayan etkinlikler planlamak,
- Çocukların seçme ve karar verme becerilerini kazanmalarına olanak sağlamak.

DUYGUSAL GELİŞİMİN DESTEKLENMESİ

Sağlıklı duygusal gelişim dönemi olan çocuklar ileriki yaşamlarında mutlu, özgüveni yüksek ve sosyal ilişkilerde başarılı bireyler olmaktadır. Bu sebeple oyun çocukluğu döneminde çocukların duygusal gelişimlerinin desteklenmesi önemlidir. Bunun için de ilk olarak en temel duygu olan sevgi kesinlikle çocuğa hissettirilmeli, çocuğa duygularını ifade etme konusunda model olunmalı ve çocukla iletişimde ben dili kullanılmalıdır. Çocukların bazı olumsuz duygularının geçici olduğu bilinerek sabırlı olunmalıdır. Ayrıca çocuklar, çizim, boyama, resim gibi duygularını ifade edebilecekleri etkinlikler ile drama, hikâye gibi başkalarının duygularını anlayabilecekleri etkinliklere yönlendirilmelidir.

DUYGUSAL GELİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Oyun çocukluğu dönemindeki çocukların duygusal gelişim alanında olası sorunların saptanması ve erken müdahale edilebilmesi için değerlendirme önemlidir.

CİNSEL GELİŞİM

Cinsel gelişim, doğum öncesi dönemden başlayan yaşam boyu devam eden bireyin cinsel organlarının büyümesi, gelişimi, olgunlaşması ve üremeye uygun hâle gelmesi, bu değişikliklere uygun ve sağlıklı bir tutum geliştirmesi, davranış değişikliği yapması ve cinsel sorunları ile baş edebilmesidir. Cinsel gelişimin fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel boyutları vardır. Fiziksel boyut, üreme organlarının büyüme, gelişmesi gibi vücut değişiklikleriyle ortaya çıkar. Cinsiyetlerden toplumun beklentilerini ifade eden yönü sosyal boyut olarak değerlendirilir. Duygusal boyut, bireyin kendi vücudunu nasıl algıladığını, nasıl hissettiğini, cinsel benliğine yönelik hislerini ve kişisel deneyimlerini kapsar. Cinsel gelişimin bilişsel boyutu ise, bütün aşamalara yönelik bilgilerin elde edilmesiyle ortaya çıkar. Vücut yapısı, cinsiyet ayrımları, toplum içerisinde cinsiyet rollerinin öğrenilmesi bilişsel boyutu oluşturur.

CİNSEL GELİŞİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Cinsiyet: Doğuştan itibaren var olan genler tarafından belirlenen bireyin erkek ya da dişi olmasını ifade eder. Kişinin biyolojik kimliğini belirtir.

Cinsiyet Kimliği: Toplumsal cinsiyetin ruhsal yansımasıdır. Yani bireyin kendini kadın ya da erkek olarak algılamasıdır. Cinsiyet kimliği, bireyin benlik algısını oluşturan önemli unsurlardan biridir. Çocukların 2-3 yaşlarında ben kızım ya da ben erkeğim şeklinde cinsiyetini ifade etmesi cinsiyet kimliği gelişimini gösterir. Cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği birbirinden ayrı kavramlardır. Cinsel

Kimlik: Bireyin kadın veya erkek olmayla ilgili kendini tanımlaması, kendi algısı veya hisleridir. Genel olarak bireyin cinsel kimliği biyolojik kimliği ile uyumludur. Yani biyolojik yapısı erkeksen, kendisini erkek; biyolojik olarak kadın ise kendisini kadın olarak algılar. Fakat bazı durumlarda biyolojik yapısı erkek veya kadın olmasına rağmen, kendini cinsel kimliğine uygun algılamayabilir. Yani bazı kişiler cinsiyetlerinden bağımsız, karşıt yönde cinsel kimlik geliştirebilirler.

Cinsiyet Rolü: Toplumun erkekten ya da kadından beklediği, onlara uygun olarak tanımladığı davranış şekilleridir.

Cinsel Olgunluk: Kişinin üreme sisteminin gelişerek, üreme organının üreme hücresi üretebilecek olgunluğa erişmesidir.

CİNSEL GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde ve cinsel gelişimde biyolojik, sosyal, kültürel etmenler ve özdeşim önemli faktörlerdir.

1. Biyolojik Faktörler

- **Kalıtım:** Erkeklerde cinsiyet hücreleri oluştuğunda X ve Y kromozomları farklı sperm hücrelerinde yer alırken, kadınlarda cinsiyet hücrelerinde tek bir X kromozomu bulunur.
- **Hormonlar:** İki temel cinsiyet hormonu, östrojen ve testosteronun cinsiyet farklılıklarının ortaya çıkmasında önemli görevleri vardır.

2. Sosyal Faktörler Ebeveyn tutumları ve davranışları, toplum tutumları çocukların cinsiyet gelişiminde önemli sosyal faktörlerdir.

Bu tutumlar ve cinsel gelişime etkileri şu şekildedir:

Otoriter Tutum: Otoriter tutum sergileyen ebeveynlerde, cinsel konularda çocuğa açıklama yapılmaz ve cinsellik ayıp, yasak, günah olarak yorumlanır. Bu tutumu sergileyen ebeveynler çocukla cinsellik ile ilgili konuşmanın çocuğa zarar verebileceğini düşünürler. Bazı zamanlarda çocuğun cinsellikle ilgili sorularını kızarak karşılarlar ve kızgın bir şekilde cevap verirler bazen de çocukları böyle sorular sormaması konusunda sertçe uyarırlar ve sorularını cevapsız bırakırlar. Bu aileler çocuğa baskı uygulayarak cinsel kimlik kazanmasında etkili olurlar.

Cezalandırıcı Tutum: Cezalandırıcı tutum geliştiren ebeveynler çocuğun cinsiyet özelliklerini fark etmesini hem baskılar hem de cinsel gelişimine uygun olarak gösterdiği davranışları cezalandırır.

Örneğin karşı cinsiyetten bir bireyin vücuduna dokunmaya çalışan çocuğu odasına kapatma cezası verirler. Bu tutumu uygun görerek davranışlarına yansıtan ebeveynlerde çocuğun mastürbasyon yapması hâlinde de çocuğa ağır cezalar verebilirler. Örnek genital organlarıyla oynayan çocukların cinsel organının yakılması ya da çocuğun bu yüzden dayak yemesi.

Gevşek Tutum: Gevşek tutum sergileyen ailelerde tek söz sahibi kişi çocuktur ve aile bireyleri çocuğun isteklerini sorgusuz sualsiz kabul ederler. Cinsel eğitimde gevşek tutum sergileyen ailelerde çocuk sıkıntı yaşar. Yaşamın her alanında olduğu gibi cinsel eğitimin de belirli kuralları vardır. Ebeveynlerin

çocuğa bilgi vermesi gerektiğinde uyarıda bulunması, gerektiğinde engellemesi önemlidir.

Dengesiz Kararsız Tutum: Bu ailede cinsel eğitimin temel kurallarından olan uygun zaman, doğru bilgilendirme, açık iletişim ve güven ortamı bulunmadığı için çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Hatta çocuk ilerleyen zamanlarda, etrafındaki kişiler tarafından onaylanmak ve etrafındaki kişilere uygun davranmak için istemediği hâlde cinsel konularda taviz verebilir.

Koruyucu Tutum: Ebeveynlerin çocuğu aşırı derecede koruması fazla özen göstermesi sonucu çocuk, diğer kişilere aşırı bağımlı, güven duymayan duygusal sorunları olan bir kişi olabilir. Bu bağımlılık çocuğun hayatı boyunca devam edebilir ve aynı tutumu eşinden de bekleyebilir.

İlgisiz ve Kayıtsız Tutum: İlgisiz ebeveynlere sahip çocuklar için cinsel taciz tehlike olabilir. Ebeveynlerinden görmediği sevgiyi, aile dışındaki yanlış kişilerde arayabilir. Ergenlik döneminin normal gelişim özelliği olan karşı cinsin ilgisini çekme gayreti çocukluk dönemlerinde aileden görmediği sevgi açlığına eklenince kişi kendisine ilgi gösteren ilk bireye yönelebilir. Ayrıca arkadaş seçimlerinde de seçici davranmadığı için yanlış arkadaşlıklar kurabilir.

Güven Verici, Destekleyici, Hoşgörülü Tutum: Güven verici, hoşgörünün var olduğu bir ailede yetişen çocukların cinsel gelişim sürecinde problem görülme olasılığı azdır. Cinsel gelişimlerine uygun merak ettikleri soruları sorabilir ve uygun cevap alabilirler. Kız-erkek ilişkileri sağlıklıdır. Toplumda yaşadıkları şeyleri ailelerle kolaylıkla konuşabildikleri için bir problem olduğunda sağlıklı bir yönlendirme yapılması daha kolay olur. Ayrıca cinsel gelişimde ebeveyn davranışlarının da etkisi vardır. Cinsel gelişimi etkileyen bu davranışlar; anne babanın evlilikte birbirlerine davranış şekilleri, tuvalet eğitiminde ebeveyn ya da bakım vericinin davranış biçimleri, çocuğun ebeveynlerle ya da abla-abiyle ergenlik çağında aynı odayı uzun süre paylaşması, anne babanın çocuğun yanında kıyafetsiz dolaşması, çocuğun farklı cinsiyette olmasına rağmen anne babanın çocuklarını istedikleri cinsiyete uygun yönlendirmeleri, babanın olmaması ya da baskın özellik göstermemesi, çocuğun cinsel gelişimiyle ilgili olan davranışlarının hoş karşılanmaması, çocuğa cinsel olarak sözel, duygusal ya da fiziksel olarak kötü davranışta bulunmadır.

3. Kültürel Faktörler Her kültürde cinsiyet rollerine ilişkin farklı inanışlar vardır. Bazı kültürlerde kadın ve erkek birbirinden çok ayrı özelliklere sahipmiş gibi algılanırken bazı kültürlere göre daha benzer özellikler taşır.

4. Özdeşim (Model alma) Kişinin kendisi için model oluşturan başka bir bireyde var olan o kişiye ait özellikleri kendi özellikleriymiş gibi düşünme ve davranma biçimidir. Çocuklar daha çok kendileriyle aynı cinsiyette olan bireylerle özdeşim kurarlar.

CİNSEL GELİŞİM KURAMLARI

Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Freud, kişiliğin bazı aşamalardan geçerek geliştiğini ve cinsel gelişimin de kişiliğin gelişiminin temelini oluşturduğunu söylemiştir. Bu aşamalar;

- 0-1 Yaş Oral Dönem
- 1-3 Yaş Anal Dönem
- 3-6 Yaş Fallik Dönem
- 6-11 Yaş Latent Dönemi
- 11 Yaştan Sonra Genital Dönemdir.

Anal Dönem (1-3 Yaş):

Bu dönem çocuğun daha bağımsız olduğu dönemdir. Bu dönemde çocuk yürümeye başlar, konuşur ve kendi benliğinin çevresinden ayrı olduğunu anlamaya başlar. Bu dönemde çocuk mesane ve bağırsak hareketlerini kontrol etmeyi öğrenmeye başlar. Mesane ve bağırsak kontrolünü sağlamaya başlamak, çocukta başarıya ve bağımsızlık duygusunun ortaya çıkmasına yol açar. Psikoseksüel Kuram'a göre bu dönemde anal ve üretral bölgeler cinsel haz bölgeleridir.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura sosyal davranışçılık yaklaşımıyla öğrenmeye katkıda bulunmuştur. Sosyal öğrenme yaklaşımıyla bireylerde öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamıştır. Sosyal öğrenme Kuramı'na göre davranış, sosyal ortamda diğer bireylerle kurulan ilişkiyle öğrenilir. Bu kurama göre, öğrenmenin gerçekleşmesi için gözlem ve model alma gereklidir. Çocuk bireyleri gözlemleyerek cinsiyet rolleriyle ilgili bilgileri öğrenir.

Bilgi İşleme Kuramı

Bilgi İşleme Kuramı'nın öncüsü Sandra Bem'dir. Bu kurama göre cinsiyet ayrıştırmanın temel belirleyicisi şemadır ve şemalar öğrenmeyi basitleştiren araçlardır. Bu şemalar cinsiyet rollerine dayanır ve çocuklar bu şemalarla gerekli bilgileri edinir, erkek ve kadına ait cinsiyet rolleri hakkında bilgi edinir. Sonra bu bilgileri gruplara ayırır, daha sonra bu bilgilerin kendi cinsiyetine uygun olup olmadığına karar verir ve davranışlarını düzenlemek için kullanır. Cinsiyet şemaları iki-üç yaşlarında çocuğun kendi cinsiyeti ve erkek-kadın arasındaki farkları ayırt ettiğinde gelişmeye başlar.

Bilişsel Kuram

Lawrence Kohlberg'in, Piaget'nin kuramından yararlanarak geliştirdiği cinsel gelişim kuramıdır. Bilişsel kurama göre cinsiyet rol gelişimi bilişsel gelişime bağlıdır ve çocukların sosyal

deneyimlerinden önce cinsiyet ile ilgili belirli bir anlayış geliştirmesi gerekir. Çocuklar yaşam içerisinde etkin role sahiptir. Kohlberg, çocuğun cinselliği tam olarak kavraması için üç aşamadan geçmesi gerektiğini savunur.

Bu aşamalar sırasıyla:

1) Temel Cinsellik Kişiliği (Basic Gender Identity): Bu aşamada çocuklar kadın ve erkek arasındaki fiziksel ayrımları görüp anlar ve bu sayede kendilerinin hangi cinsiyete ait olduklarının farkına varırlar.

2) Cinsel Sabitlik (Gender Stability): Bu aşama çocukların cinsiyetlerinin daima aynı olacağını, erkek ya da kadın olarak büyüyeceklerini anladıkları aşamadır.

3) Cinsel Korunum-Cinsel Sabitlik (Gender Constancy – Conservation): Çocukların, dış görünüşü (saç stili, giyim) değişse bile cinsiyetlerinin aynı kalacağını anladıkları dönemdir.

OYUN ÇOCUKLUĞU DÖNEMİNDE CİNSEL GELİŞİM

Bu dönem çocukların istemli hareketleri yaptığı dönemdir. Bu dönemde çocukların yürümeye başlamasıyla birlikte daha özgürce hareket etmek isterler fakat çocuğun çevresindeki ebeveynler ya da diğer yetişkinler çocuğun hareketini kısıtlamak ister. 1-2 yaş arası dönemde çocuklar kız ve erkek ayrımını yapacak bilince sahip değildirler. Bu dönemde çocuklar vücutlarını keşfederler ve cinsel organlarını elleme ya da gösterme gibi davranışlarda bulunabilirler. Böyle bir durumda çocuğun dikkatini başka bir tarafa yönlendirmesi sağlanabilir. Alt değişimi sırasında cinsel organla oynamak isteyebilirler böyle bir durumda da çocuğun eline dikkatini çekecek bir oyuncak verilebilir.

Vücutlarında belirli bölgelere dokunmanın zevkli olduğunu keşfederler. Mastürbasyon elle uyararak görülebilir. Uyluk bölgesini sıkma ya da bir oyuncuğa sarılma olabilir. Bu cinsel davranışa anne-babanın tutumu, çocuğun davranışını etkileyecektir. Ebeveynler eleştirel yaklaşımdan ziyade davranışı kabul ettiğini gösteren bir davranış sergilemelidir. Bu dönemde çocuğun göstermiş olduğu cinsel davranışlar anne- baba ya da diğer yetişkinlerin gözlenmesi sonucu biçimlenir. 1-3 yaş dönemindeki çocuklar sözcükleri anatomi ile ilişkili olarak öğrenir. Sözcükler ve işlevleri arasındaki bağlantı önemlidir ve çocukların gelecek yaşamlarındaki cinsel tutum ve davranışlarını etkileyebilir. 3 yaşındaki çocuklarda dil gelişimi iyi olduğu için ve kendilerini ifade edebildikleri için diğer konuların yanında cinsel gelişimleri ile ilgili olarak da merak ettikleri şeyleri sormaya başlarlar. 3 yaşından itibaren çocuklar, iki ayrı cinsiyetin olduğunu anlamaya başlarlar. ‘Neden anneler etek giyer, babalar giymez.’, ‘Neden babaların bıyığı var annelerin yok.’ gibi sorular sorarak cinsiyet farklarını öğrenmeye çalışırlar. Bu dönemde tuvalet eğitimi kazanılır. Çocuk için tuvalet gereksiniminin kendisi tarafından kontrol edilmesi çocukta tuvaletini tutma ve bırakma hazzına sebep olur ve özerklik duygusunun gelişmesini sağlar. Özerkliğini sürdürmek için ve bu hazzı devam ettirmek için tuvalet eğitimini aldığı erişkinlerle çatışmaya girer. Üç yaşına yakın kız ve erkek cinsiyetlerini merak ederler ve hem kendi vücutlarını hem de akranlarının vücutlarını incelemeye başlarlar. Bu dönemde kız çocuklarında erkek cinsel organının olmaması kız çocuklarının kendilerini eksik ve mutsuz hissetmesine sebep olur.

KİŞİLİK

Her birey kişilik olarak diğer bireylerden farklı yönlere sahiptir. Ayrıca kişilik kavramı, kişinin diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde kendini ortaya koyma biçimi olarak da tanımlanabilmektedir. “Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Doğuştan gelen genetik etkenler, çocuğun potansiyelinin belirlenmesinde rol oynar iken, çevresel faktörler de bu potansiyelin kullanımına gelişmesine veya olumsuz yönde katkı sağlamaktadır. Çocuğun büyümesiyle beraber de çevresel faktörler değişmeye ve genişlemeye başlamakta, ailenin etkisi azalırken; arkadaş çevresi, okul, öğretmen, kültür ve sosyal yapı gibi diğer psikososyal değişkenlerin etkisi artmaya başlamaktadır. Kişilik, devamlı gelişme eğilimindedir.

KİŞİLİK GELİŞİMİ KAVRAMLARI

Günlük yaşamda ve günlük dilde “kişilik kavramının yerine zaman zaman karakter mizaç (huy), benlik kavramlarının da kullanıldığını görürüz. Bu kavramlar, kişilik kavramı ile birebir örtüşmeler bile çok da uzak algılanmamaktadır. Özellikle karakter ve mizaç kavramları kişiliğin tümü değil ancak birer parçasıdır. Aşağıda kişilik gelişimini tanımlamaya yardım olan kavramlar açıklanmıştır. Mizaç, karakterin biyolojik dayanağını oluşturur. Kişilik doğuştan etkin olan mizaç (huy) ile sonradan çevrede şekillenen karakterin ahenkli bir bütünlüğü ile ortaya çıkar. Kişiliğin oluşumu sürekli ve yaşam boyu devam eder Mizaç, insanın kalıtımla getirdiği biyolojik yönüdür. Karakter, bireyin toplumun sosyal değerlerine, ahlak kurallarına uygun davranış gösterme özelliğidir. Çevreden kazanılır, eğitim ve yaşantı ile şekillenir. Dürüstlük, sevecenlik, yardımseverlik, sahtekârlık, mücadelelilik, sorumsuzluk vb. karakter özelliğidir. Benlik, bireyin kendisiyle ilgili duygu ve düşünceleridir. Bebeklikten başlayıp insanın hayatı boyunca devam eden kişilik gelişiminde benlik, kişiliğin güçlü ve sağlam tarafını oluşturmaktadır. Tutum, insanın herhangi bir nesne ya da durum karşısında değerlendirme sonucu tepki göstermesini ifade etmektedir. Bu tepki veya değerlendirme olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Tutum bireye özgüdür. İstidat, bireyde doğuştan var olan ama keşfedilmemiş kabiliyetleridir. Yetenek, var olan istidatların çocuğun olumlu yönde gelişmesi ile işe yarar hâle gelmesidir. Özgüven, insanın kendisine güvenmesi, barışık olması ve yapacaklarını başaracağına ilişkin olumlu duygulara sahip olmasıdır. Anne-babaların genellikle ilkokulda okuyan veya ergenlik çağına ulaşmış çocukları için özgüveni nasıl geliştireceklerine dair sorular sorarlar. Benlik saygısı (Öz saygı), insanın yapabileceklerini bilmesidir. Kendisini tanıması sevmesi ve kabullenmesidir. Fiziksel özelliklerini bilerek kabul ederek risk alabilmesidir.

KİŞİLİK GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kişiliğe geçmişimizle şekillenen bir kavram olarak bakıldığında fiziksel, sosyal, kalıtsal olarak hiçbir kavramın kişiliği tek başına şekillendirmediği görülmüştür. Her birinin belli miktarda bir etkisi bulunmaktadır. Genel olarak incelememiz gerektiğinde kişiliği oluşturan dört temel faktörün bulunduğu görülmektedir.

Gensel ve bedensel faktörler

Kalıtsal yani genetik özellikler çocuğun kişiliği üzerinde büyük bir yere sahiptir ve bu özellikler çocuklar arasında değişiklik göstermektedir. Ebeveynlerinden aldıkları pek çok genetik özellik bireyin kişiliğinde önemli rol oynamaktadır. Ancak bireylerdeki değer yargılarının oluşmasında genetik yatkınlığın çok fazla bir etkisinin olduğu söylenemez.

Ailesel faktörler

Kişiliğin gelişmesinde aile kavramı en etkili faktörler arasında sayılabilir. Şu ana kadar yapılan tüm çalışmalar çocukların aileleri tarafından yetiştirilme şekillerinin kişiliğin oluşmasında, meydana gelişinde ne kadar önemli ve anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Örneği iki kardeşin çeşitli sebepler yüzünden bakım verenlerin farklı olması nedeniyle, kardeşlerden biri sorumluluk almaktan kaçınan duyarsız, tüketime odaklı bir kişiliğe sahipken diğer kardeşin çevresine duyarlı, çalışkan bir kişiliğe sahip olabilir. Çocuğun kişiliği oluşurken ve gelişirken aile içerisindeki ilişkileri de bunda önemli bir rol oynamaktadır.

Sosyal-kültürel faktörler

Kişilik özelliklerini etkileyen diğer bir faktördür. Kişiliği etkileyen en önemli faktörlerden biri de öğrenme faktörüdür ve kişinin içinde bulunduğu çevrenin kültürü ile doğrudan etkilidir. Bu etki kişinin kendini sürekli geliştirmesini sağlayacaktır.

Coğrafik çevre

Kişilik oluşmasında bireylerin doğdukları, büyüdükleri ve yaşadıkları coğrafyanın da önemli bir etkisi vardır. Hatta yaşadıkları coğrafyanın iklimi dahi önemli bir etkidir. Soğuk bir iklim de büyüyüp yetişen bir kişi ile daha ılıman ya da sıcak bir iklimde yetişen kişiler arasında kişilik özellikleri açısından farklılıklar bulunmaktadır.

KİŞİLİK GELİŞİMİ KURAMLARI

Gelişim kuramları, bireyin davranış karmaşıklıklarını anlamlandırabilmek açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kuramlar, bireyin davranışlarını analiz edebilmek için yol gösterici olarak değerlendirilmektedir. Bilimsel yöntem açısından kuramlar, araştırmalar yapmaya ve elde edilen gözlemleri organize etmeye yarayan araçlardır.

Sigmund Freud'un Psikanalitik Teorisi

Freud kişilik yapısı ve gelişimini,

- Topografik
- Yapısal ve
- Psikoseksüel gelişim kuramlarıyla açıklamıştır.

Freud'un Topografik Kişilik Kuramı

Freud çalışmalarında önce topografik kişilik kuramı üzerinde durmuştur. Bu kurama göre zihinsel süreçler:

- Bilinç,
- Bilinç öncesi ve
- Bilinçaltı ya da bilinç dışı olmak üzere üç kavram üzerinde şekillenmektedir.

Freud'un Yapısal Kişilik Kuramı

İd, kişiliğin temel sistemidir. İçgüdülerden kaynaklanan bir enerji ile yüklüdür ve zevk ilkesine dayalı olarak içgüdüsel ihtiyaçları doyumaya çalışır. Freud, idi ahlaki bakımdan hiçbir değer yargısı bilmeyen "bir kaos, kaynayan duygular karmaşası" olarak tanımlamıştır. Ego, organizmanın gerçek dünya ile ilişkisini düzenlemek ve dış dünya ile baş edebilmek için 6-8. aylarda gelişmeye başlar ve idin amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunur. Bebeğin açlığını gidermesi için zihnindeki besin imgesinin gerçekçi bir algıya dönüştürülmesi gerekir. Süperego, çocuğun ana-babalarından özümsemiş olduğu toplumsal kurallara, geleneklere, göreneklere ve ahlak kurallarına göre şekillenir.

Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Freud'un kişilik kuramı, yaşam boyunca cinsel dürtünün doyurulma biçimini temel almaktadır. Freud, cinsel dürtünün yarattığı enerjiye libido adını vermektedir. Freud'a göre çocukların bu dönemde yaşadıkları yetişkinlikte de sürecek eğilimler olarak kişiliklerini etkileyecektir.

Oral dönem (0-1 yaş)

Gelişimin ilk basamağı olan bu dönemde bebeğin ihtiyaçları, algılamaları ve kendini anlatım yolları daha çok ağız bölgesinde odaklaşmıştır. Freud'a göre, bu dönemde aşırı biçimde oral istekleri yerine getirilen çocuklar ileride aşırı iyimser ve bağımlı yetişkinler, az doyum sağlayanlar ise kötümser ve saldırgan kişiler hâline gelmektedirler. Bu dönemdeki saplantı ise güven eksikliği, kolay aldana bilirlilik, alaycılık ve tartışmacılık gibi kişilik özellikleriyle ilişkilidir.

Anal dönem (1-3 yaş)

Bu dönem tuvalet eğitiminin alındığı dönemdir. Tuvalet eğitimi barışçı yollardan tamamlamak (çocuğu hazır olmadığı hâlde zorlamak veya cezalandırmak) çocukta iki ayrı tür tepkiden birinin gelişmesine neden olabilir Çocuk hazır olmadığı hâlde kendisine baskı uygulayan anneye öfke duyar ve bu özellik yetişkin yaşamda saldırgan veya anal tepkici karakter olarak belirginleşir. Bu özelliklere sahip bireylerde eziyet etme eğilimi yıkıcılık kızgınlık nöbetleri dağınık dışa vuran davranışlar olarak sayılabilir.

Erikson'un Psikososyal Gelişim Teorisi

Freud'un öğrencisi olan Erikson, neo-Freudcu olarak tanınmış bir bilim insanıdır. Freud gibi, Erik Erikson'da kişilik gelişimi teorisi önermiştir. Erikson kişiliğin epigenetik prensibe (kişiliğin gelişiminin önceden belirlenmiş bir aşama sırasını takip etmesi) göre çalıştığına inanmıştır. Gelişimin en önemli belirleyicilerinin erken çocukluk döneminde meydana geldiğini öne süren Freud'un aksine, gelişimin ömür boyu sürdüğünü öne sürmüştür.

Özerkliğe karşı utanma ve kuşkuculuk (1-3 yaş)

Çocukların nörolojik ve kas sistemleri olgunlaştıkça, kendi başlarına daha fazla işler yapabilir. Yeni yürümeye başlayan çocuklar sürekli hareket hâlinde olup içinde buldukları fiziksel dünyayı keşfeder. Erikson, yeni yürümeye başlayan çocuklarda bağımsızlık veya özerklik duygusunun temelini oluşturan daha fazla hareket kabiliyeti olduğunu görmüştür. Buna ilaveten gelişmiş iletişim becerileri, düşüncelerini ve duygularını daha net ve güçlü bir şekilde ifade etmelerini sağlar. Yemek, kıyafet, günlük rutinler ve oyun etkinlikleri artık çocuklar ve ebeveynleri arasındaki potansiyel anlaşmazlık alanları hâline gelir. Erikson'a göre, çocuklara benlik saygısı kaybı olmadan öz denetim duygusu kazandıran irade erdemidir. Bu aşamada çocukların özerklik duygusunu çok sayıda faktör etkilese de en önemlisi ebeveynlik stilleridir.

1-3 yaş dönemi kişilik gelişimi açıklamaya katkı sağlayan diğer kuramcılar

Jean Piaget, çocukları doğar doğmaz her şeyi bilmeye ve öğrenmeye kapasiteleri olan aktif birer varlık olarak ele alır. Dengeleme kavramı kuramın temelini oluşturur. Piaget, biyolojik yapı ve organizmalarda olduğu gibi insan zihninin de gelişiminin temelini denge arayışı olduğuna inanır. 1-3 yaş dönemini duyu-devinim (duyusal-motor) dönemi (0-2 yaş) ve işlem öncesi dönem (2-6 yaş) olarak ele almaktadır. Maslow'a göre, insanın davranışlarına yön veren ve güdüleyen onların ihtiyaçlarıdır. Bu yüzden insanın ilk amacı temel gereksinim olarak da adlandırılan beslenme ve güvenlik gereksinimlerini karşılamaktır. Carl Rogers ve fenomenolojik benlik kuramı, insanlara yeterli özgürlük ve yeterli duygusal destek verildiğinde geliştiklerini, ancak böylece insan olma işlevlerini bütünüyle yerine getiren bireyler olabildiklerini vurgular.

1-3 YAŞ DÖNEMİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Bebekler ve küçük çocuklar güven ve sevgiyi önce dokunarak öğrenirler. Duyguları ve hareketleri aracılığıyla dünyayı keşfetmeye odaklanırlar ve giderek kasları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olurlar. Bu yaştaki çocuklar yalnızca kendi bakış açılarının, isteklerinin ve deneyimlerinin farkındadır. Olumlu duygular/zevk alma çocuğun güven duyduğu temel ihtiyaçlarının karşılandığı sevildiği oyun oynadığı ortamlarda gerçekleşir. Çocuk, sosyal etkileşime gülümseme, zevk ve heyecanın dahil olduğu olumlu duyguların ifade ederek katılır. Benlik saygısı gelişir. Sosyal ortamlarda bebeğin bu davranışları tekrar etmesi desteklenmelidir. Yürümenin başlaması ile bebeğin etrafı keşfetme isteği başlar. Kendi isteklerini yaptırmada ısrarcı olursa bebeğe ısrar ettiği durum ile ilgili seçenekler sunulmalıdır. 1-3 yaş döneminde çocukluk döneminde çocuğun ısrarlı istekleri yerine getirilmez ise sinirlilik / öfke / hayal kırıklığı özellikleri görülebilir. Bebekler ve yürümeye başlayan çocuklar, rahatsız edici veya acı verici duyuşal uyarıma karşı olumsuz duyuşal tepkilerinin kapsamı açısından farklılık gösterir. Korku ve sinirlilik, her biri benzersiz genetik ve çevresel kaynaklardan etkilenmiş gibi görünse de bu durumla başa çıkmak yetişkin kontrolündedir. Yetişkin, kurallar konusunda çocukla inatlaşmamalıdır. Çocuğun kuralları öğrenmesi ve içselleştirmesi için çeşitli fırsatlar yaratılmalı ve süre tanınmalıdır. Özerkliğin, kişiliğin olumlu yönde gelişmesine katkısı unutulmamalıdır. Çünkü aktivite seviyesi, çoğu mizaç modelinin önemli bir bileşenidir. Buradan hareketle, yaşamının ilk yıllarından itibaren başkalarıyla etkileşim içinde olamayan çocuklarda, sağlıklı bir bireyselleşmenin gerçekleşmeyeceği ve çocuğun sosyalleşmesinde kalıtım ve çevre faktörlerinin karşılıklı olarak etkili olduğu ifade edilebilir.

AHLAKİ (MORAL) GELİŞİM

Ahlak

Çocukta kişilik gelişiminin önemli bir parçasıdır. Ahlak belli bir dönemde belli insan topluluklarının benimsediği, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının toplamı olarak tanımlanmıştır.

Ahlak gelişimi

Ahlak gelişimi ise, çocukların belli davranışları ‘doğru’ veya ‘yanlış’ olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkeleri kazanmaları süreci olarak ele alınmıştır. Ahlak gelişiminin duygusal, davranışsal, bilişsel olmak üzere üç temel boyutu bulunur. Duygusal boyuta ilişkin çalışmalarda, suçluluk duyguları gibi olumsuz ya da empati gibi olumlu duygulara yer verilmiştir. Davranışsal boyut, etik ilkelerin göz önüne alınmasını gerektiren davranışlarla ilgilidir. Bilişsel boyut ise etik kurullarla ilgili bilgileri, çeşitli eylemlerin ‘iyiliğine’ ya da ‘kötülüğüne’ ilişkin yargıları içermektedir.

Temel Kavramlar ve Tanımlar

Vicdan

Vicdan, insanın davranışlarının içsel olarak yargılama gücüdür. Bu güç sonucunda da davranış ve tutumlarının doğru olup/olmadığına karar verilir.

Törel davranış

Bireyin gelişiminde onu yönlendiren bireyin fizyolojik ve toplumsal güdüleridir. Böylece kişilikte törel davranışlar yerleşik hâle gelir. Çocukluk çağlarında törel davranışlar yoktur, doğuştan getirilen bir özellik değildir. Bu davranışlar öğrenerek ve yaşayarak kazanılır.

Bencillik

Çevresinde olup biten her şey çocuğun beklenti ve istekleri doğrultusuna değişir. Bu dönem çocuğu kendini anlayamaz ve diğerleri hakkında bir fikri yoktur. Asıl olan kendisidir.

Öykünmek (Taklit etmek)

Törel gelişimin önemli bir basamağı olan öykünme, diğer insanların hâl ve hareketlerini model alması veya itaat etme amacıyla başkasının davranışını olduğu gibi tekrar etmesidir. Öykünme; genellikle beğenilen, takdir göre davranışları yapanlara benzeme ve uyum sağlamak amacıyla yapılır.

Özgecilik

Bireyin kendinden önce, başkalarının çıkarlarını, iyiliğini, yararını ön planda tutmasıdır. Özgeci birey, sürekli empati kurar. Başkalarının iyiliği için çabalamak özgecilik duygusu ile gerçekleşir. Bu duygunun en önemli parçası sevgidir. Bireyler bencillikten kurtuldukça, özgeciliğe doğru yaklaşır.

Oyun Çocukluğu Döneminde Ahlaki Gelişim

Oyun çocukluğu dönemi sosyal ve ahlaki gelişiminin en hızlı olduğu dönemdir. Çocuk bu dönemde, bir yandan biliş ve dil alanlarında gelişme gösterirken bir yandan da ahlaki ve sosyal davranış özelliklerini geliştirir. Bu dönem çocukları egosentriktir. Ancak görülen bu durum, olumsuz ahlaki bir özellik şeklinde algılanmamalıdır. Oyun çocukluğu döneminde, çocuk genellikle alması gereken ve ömür boyu etkisi altında kalacağı davranış ve alışkanlıklarının büyük kısmını kazanır. 0-6 yaş dönemi neredeyse bütün ahlaki gelişim teorilerinde ‘ahlak öncesi dönem’ olarak nitelendirilir. Çocuk bu çağda gerçekçi anlamda bir iyi-kötü fikrine sahip değildir. Çocuk ancak üç yaşına doğru bazı davranışların iyi bazılarının da kötü olduğunu öğrenmeye başlar Ahlak gelişimi, doğduğu andan itibaren çocuğun çevresindekilerle etkileşimiyle başlar ve özellikle iki yaşından itibaren dil kullanımının artmasıyla toplumsal kurullar pekişmeye başlar. Çocuk büyüdükçe kendi duygu ve düşünceleri oluşur, kendine özgü davranışlar geliştirir. Ahlaki kural anlayışları ise, sosyal kural anlayışından daha erken bir zaman diliminde gelişmektedir.

Ahlak Gelişim Kuramları

Freud’ın psikoanalitik yaklaşım kuramı, sosyal öğrenme yaklaşımları, Piaget ve Kohlberg’in bilişsel gelişim teorileridir. Tarihi süreç içerisinde bu yaklaşımlara birçok eleştiri yapılmış, yeni modeller önerilmiş, fakat genel anlamda bu yaklaşımların etkinliği sürmektedir. Ancak en kapsamlı çalışmalar Piaget ve Kohlberg tarafından yapılmıştır.

Freud’un psikoanalitik yaklaşım kuramı;

Özel bir kuramı yoktur ancak ahlakın çocuğun vicdan gelişimine bağlı olarak geliştiğini ileri sürmektedir Ahlaki gelişimi, id, ego ve süperego arasındaki denge ilişkilerine bağlamaktadır. Freud’a gö

re, ahlaki gelişim, kişilik gelişimine paralel olarak, belirli psikoseksüel dönemlerden geçerek gerçekleşmektedir. Freud, ahlak gelişimini temel kimlik yapılarından biri olan süperegonun bir işlevi olarak görmüş ve süperegonun içinde yer alan “vicdan” ahlak gelişiminin sonucu olarak ele almıştır. Freud’un kuramına dayanan araştırmalarda, çocukların “kötü” kavramını iki yaş ve daha öncesinde anladıkları ve “iyi” kavramından daha önce kazandıkları vurgulanır.

Sosyal öğrenme kuramına göre ahlak yaklaşımı;

Öncülüğünü Bandura’nın yaptığı sosyal öğrenme kuramcıları dolaylı öğrenme, gözlemsel öğrenme ve modelden öğrenme kavramlarına ağırlık vermiştir. Onlara göre ahlak gelişiminde vicdan, süperego ya da zihinsel gelişim vb. kavramlardan söz edilemez, çünkü bu soyut kavramlarla ahlak gelişimi değerlendirilemez. Çocuklar kendilerine model olarak ilk anne ve babalarını alır. Çocuğun ahlaki gelişimini tüm sosyal ve ahlaki deneyimler etkilemektedir. Bandura’nın üzerinde durduğu iki önemli kavram ‘öz yeterlik’ ve ‘öz düzenleme’ bireyin deneyimleri ile doğrudan ilgilidir.

Piaget ahlak gelişim kuramları;

Davranıştan ziyade ahlaki yargı ve düşünceye daha çok önem Piaget ahlak gelişiminin de aşamalar hâlinde bilişsel gelişime paralel bir oluşum gösterdiğini ortaya koymuştur. Çocukların bilişsel gelişim dönemleri ilerledikçe doğru ve yanlışla ilişkin düşüncelerinin de farklı olacağını belirtmiştir. Bilişsel gelişim için geçerli ilkeler ahlak gelişimi için de geçerlidir. Ahlak gelişimin en üst basamağına ulaşabilmek her birey için mümkün değildir. Küçük çocuklar, önce somut olaylardan hareket ederek bir şeyin iyi-kötü vb. olduğuna karar verir. Çocuk büyüdükçe soyut unsur ve mesajlar çocuğa aktarılarak ahlaki gelişimine destek olunabilir. Küçük çocuklar, daha büyük çocuklara göre çok daha dar ve katı bir doğru ve yanlış algısına sahiptir. Piaget’e göre ahlak gelişimi ben-merkezci ahlaki yargı aşamasından adalet, iş birliği ve karşılığının de gereksinimlerini dikkate almayı gerektiren karmaşık bir süreç doğru ilerler. Piaget’e göre çocuğun bilişsel gelişimi ile ahlaki yargıları arasında ilişki bulunmaktadır. Ahlaki gelişim, zihinsel gelişimle paralel olarak organizmanın çevresi ile ilişkisi sonucu ‘özümleme’ ve ‘uyum sağlama’ süreçleri ile gerçekleşir. Çocuk egosantrik ve realisttir. Çocuğun ahlaki gelişimi bu iki durumdan kurtulması ile gelişecektir. Çocukların oyunlarındaki kurallara ya da ahlaki içerikli kısa hikâyelere verdikleri cevaplara dayalı ahlak gelişimi teorisini geliştirmiştir. Piaget, 0-3 yaş döneminde çocuklarda kural kavramı olmadığından ‘Bu nedenle ahlak söz konusu değildir’ demektedir. Ahlaki akıl düşüncedeki gelişimsel değişimlerle aynı zamana denk geldiği sonucuna varmıştır.

Piaget, çocukların oyunlarındaki kurallara uyma davranışını dört dönemde incelemiştir:

- Devinim dönemi (0-2 yaş)
- Duygusal Ben-merkezci dönem (2-7 yaş)
- Başlangıç hâlinde iş birliği dönemi (7-11 yaş)
- Gerçek iş birliği dönemi (11 yaş ve üzeri)

Devinim dönemi;

Motor ve bilişsel özellikleri kapsar. Piaget yaşamın ilk iki yılında zekânın kökenlerinin ortaya çıktığını, doğumda sadece refleks hareketlerini başaran bebeğin, ikinci yılın başında konuşmaya başladığını, sembolik düşünceler gibi zihinsel işlevler geliştirdiğini belirtmiştir. Çocuk, belli aşamalara ulaşabilmek için yeni davranışlar ve araçlar geliştirebilmektedir. Bu dönem çocuğun uyarıcıları etkin bir şekilde özümlemesi, düzenlenmesi ve uyum sağlaması yolu ile çocuğun bilişsel yetenekler gelişmektedir. Çocuklar ilk yaşlarda anne -babalarının emir verdiklerini, davranış kurallarına uyduklarında mutlu olacaklarını anlarlar.

Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramı;

Kohlberg’in ahlaki gelişime en önemli getirisi, ahlak gelişimini Piaget’in bilişsel gelişim alanında ortaya koyduğu evreler üstüne inşa etmesidir. Kohlberg’in ahlak gelişimi araştırmaları adalet problemlerinden oluşan farklı değerlerin çatıştığı ikilemler üzerine oturtmuştur. Kohlberg, ahlaki gelişimi evreler hâlinde birbirini takip eden ve bütün insanlar için aynı özelliğe sahip olan bir açıdan değerlendirmiştir. Bireyler, kültürel farklılıklarına rağmen aynı akıl yürütme evrelerinden geçerler. Ancak farklılık evrelerin hangi hızda geçildiğidir. Evreler bireyin düşünce yapısında niteliksel değişiklikleri gösterir. Evrelerin gerçekleşme yaşlarının her insanda aynı olmadığına inanmaktadır Her birey, kendi sosyal ve kültürel koşulları içerisinde ahlak gelişimini sürdürür. Ahlaki gelişim derece derece ilerler ve bireyin ahlaki akıl yürütmesi hiçbir zaman tümüyle evrenin özelliğini taşımaz. Evreler hiyerarşik ilerler. Kohlberg’e göre her evre bir öncekinden daha iyi bir bilişsel örgütlenmeyi temsil eder.

Bireyin ahlaki gelişim kuramına göre bireyin ahlaki akıl yürütmesi, gelenek öncesi, geleneksel, gelenek sonrası düzeyler boyunca ilerler.

- Gelenek öncesi düzey (İtaat ve ceza eğilimi, araçsal ilişkiler eğilimi evresi)
- Geleneksel düzey (Kişilerarası uyum eğilimi, kanun ve düzen eğilimi evresi)
- Gelenek sonrası düzey (Sosyal sözleşme eğilimi, evrensel ahlak ilkeleri evresi)

Gelenek öncesi düzeyde gerçek bir ahlak anlayışı yoktur. Çocuk ben-merkezci eğilimdedir. Otoriteye saygı gösterir ve insanları nesne olarak görür. Bu düzey genellikle çocukların düşünce biçimlerini gösterir. Bazı yetişkinler bile düşünce yapısına sahiptir.

Gilligan'a ahlaki gelişim kuramı;

Gilligan'a kadınların ahlaki yargıları varsayımlara dayalı ikilemlere soyut çözümler bulmaktan daha çok gerçek durumlar ve çevrelerindeki insanlarla geliştirdikleri ilişkileri ile ilgilidir. Kohlberg'in ahlak gelişim aşamalarına eleştirilerde bulunmuştur. Gilligan'a göre kız çocuklarının erken dönem ahlak gelişimi, erkek çocuklardan farklıdır. Kızlar çok erken yaşta bakıp gözetmeyi, aynı zamanda bencil olmanın "yanlış" olduğunu öğrenir. Erkekler ise otonomiye, bağımsız olmayı ve diğerlerinden farklılığı öğrenirler. Bu yaşantılar her iki cinsiyetin kendilik imajının temelini oluşturur. Burada cinsiyet farkının önemini vurgulamıştır. Gilligan'a göre ahlak gelişiminde önemli olan 'ahlak sevgisini kazanmaktır.'

Ahlak Gelişimine Etki Eden Faktörler

Kültürel özellikler, aile yapısı ve ebeveynlik tutumları, kalıtım ve çevre, eğitim ve sosyoekonomik düzey, sosyalleşme sürecidir.

Aile İçinde Ahlak Gelişimini Belirleyen Temel İlkeler

- Anne-babalar çocukların gelişimsel özelliklerini göz önüne aldıklarında çocuğun davranışlarını daha gerçekçi değerlendirirler.
- Ahlak gelişiminde, aile içi iletişim etkili bir faktördür.
- Sağlıklı aile ortamındaki çocuk, etkin iletişim ahlak gelişimini destekleyen önemli faktördür. Çocuğun temel ihtiyaçlarının sevgiyle karşılanması, çocuğun kişilik gelişiminde güven oluşturması nedeniyle önemlidir.
- Aile içinde tutarlı bir disiplin anlayışının devam etmesi ahlak gelişiminde rol oynar.
- Ahlak gelişimi ve eğitiminde ödül ve cezanın tutarlı ve anlamlı kullanılması önemlidir.
- Ahlak gelişiminde çocukların iyi bir modele ihtiyacı vardır.
- Aile içinde çocuğa karşı sergilenen tutum ve davranışlarda tutarlı olmalıdır.

Ahlaki Gelişimin Desteklenmesi

Çocukların kurallara uyum ve davranışları onların ahlaki gelişimlerini yansıtır. Çocuğun yakın çevrede gördükleri örnekler önemlidir.

- Çocuğa değer verilmeli ve verilen değer davranışla, onunla konuşularak gösterilmeli,
- Çocuğun bireysel özellikleri öğrenilmeli,
- Çocuğun benlik kavramının olumlu gelişimi, temel güven, cinsiyete uygun davranmayı, öğrenme, yeterlilik duygusunun gelişimine destek olmalı, başarı duygusunu çocuğun hissetmesi sağlanmalı,
- Ahlak gelişiminin bir anda gelişmeyeceği, uzun bir süreç olduğu bilinmeli,
- Çocuğun benlik kavramı ve yeterlilik duygusunun gelişimine destek olmalı, başarı duygusunu çocuğa hissettirilmelidir.

Ahlak Gelişimini Desteklemeye Yönelik Etkinlikler

Erken çocukluk döneminde çocukların zihinsel yapıları ahlak kurallarını anlamaya yeterli değildir. Bu nedenle çocuklarla kuralları uygulayarak, yaşayarak benimsetilmesi önemlidir. Kuralların çocukların anlayabileceği şekilde ve somut yollarla açıklanmalıdır. Anne-babalar ve öğretmenler, çocuklarına öncelikle söylediklerini kendileri uygulayarak iyi birer model olmalıdırlar. İyi alışkanlıklar, olumlu ahlak kuralları geliştirilirken; çocuklarına öncelikle söylediklerini kendileri uygulayarak iyi birer model olmalıdırlar.

Ahlak Gelişimini Destekleyen Materyaller

- Müzik kutusu, sesli müzik aletleri, tel defter, parmak boyası,
- Çocuk öykü kitapları ve masallar, resimler, bilgi kartları, bebek, el kuklaları,
- Kamyon, uçak ve trenler,
- Plastik oyuncak, tabak, çay takımları, mutfak malzemeleri, karton kutular. Ahlak gelişimini destekleyen etkinlikler hazırlanırken;
- Etkinlikler çocuğun yaş ve gelişimsel özelliklerine uygun olmalı,
- Tüm gelişim alanlarını destekler nitelikte olmalı,
- Çocuğu tanımaya fırsat vermeli,
- Çocuğun ilgi ve gereksinimlerini karşılamalı,
- Çocuğun isteyerek ve kolaylıkla katılabileceği nitelikte olmalı,
- Toplum ve görgü kuralları içermeli,
- Etkinlik materyallerle desteklenebilir özellikte olmalıdır.

BESLENME VE ÖZELLİKLERİ

Bir yaşından üç yaşını da içine alan çocukluk dönemi; oyun çocuğu dönemi olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk dönemindeki en önemli özellik, vücut ağırlığı ve boy uzunluğunun ölçülmesiyle takip edilebilen büyüme ve gelişmedir. Yaşamın ilk 5 yılında büyümeyi etkileyen en önemli faktörün beslenme olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra kalıtsal faktörler, hormonlar ve bazı hastalıklar da büyümeyi etkilemektedir. Beslenme alışkanlıklarının temeli çocuklukta atılır. Temel bir gereksinim olan beslenme; hayatın devamı, büyüme ve gelişme, sağlığının korunması ve geliştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, üretkenliğin varlığı için gereken besin öğeleriyle biyoaktif bileşenleri içeren besinlerin tüketilerek vücutta kullanılmasıdır.

Oyun çocukluğu döneminin genel ve beslenmeye ilişkin özellikleri

Oyun çocukluğu dönemi 1-3 yaş arasını kapsar. Oyun çocuğunda büyüme hızı 0-1 yaşa kıyasla yavaşlaşa da vücutta çeşitli değişimler sürer. Kemiklerde sertleşmenin ve diş sayısının artışı, kollar ve bacaklarda uzama bu değişimlerden bazılarıdır. Çocuğun dik durması, emekleme ve yürümeye başlaması bu dönemde gerçekleşir. Kemik ve kaslar vücut ağırlığını taşıyabilecek biçimde güçlenmeye başlar. Bu dönemde çocukta davranışsal çeşitli farklılıklar da gözlemlenebilir. Çocukta yaşadığı bu değişimler doğrultusunda beslenme ve besin ihtiyacında da artış görülür. Çocukların fiziksel ve sosyal gelişimleri, beslenme davranışlarının gelişiminde önemlidir. Oyun çocukluğu döneminde çocuklara ilişkin beslenme özelliklerinin bilinmesi çocuğun beslenme durumunun doğru değerlendirilmesi açısından önemlidir. Çocuklar beslenme ile ilgili becerileri oyun çocukluğu döneminde kazanmaya başlar. İki yaşında başlarda kaşık kullanma, bardaktan içme ardından çatal kullanma becerisi gelişir. Çok erken dönemden itibaren çocuğun kendi kendine beslenmesine müsaade edilmelidir; bu sayede çocuğun farklı yiyecekleri tanıması, denemesi imkânı ve ne kadar yiyeceğine kendinin karar vermesi sağlanır. Bu dönemde iştah azalması ve besin alımında düzensizliklere rastlanabilmektedir.

Oyun çocukluğu döneminde beslenmenin önemi

İçinde bulunduğu döneminin fizyolojik koşulları da göz önünde bulundurulduğunda oyun çağı çocuğunun günlük olarak ihtiyaç duyduğu besin ögesi miktarları da yetişkinlere göre oldukça farklılıklar göstermektedir. Çocukların besin ihtiyaçları üç yönden yetişkinlerden farklıdır: 1. Büyüme süreci önemli miktarda enerji harcamasını gerektirdiğinden çocuklarda vücut ölçülerine göre enerji tüketimi yetişkinlerden oldukça yüksektir. 2. Yeni dokuların yapımı, protein, mineral ve vitaminlere olan gereksinimi artırmaktadır. 3. Kendi kendilerine yiyebilme yeteneklerinin sınırlı oluşu ve sindirim sisteminin özellikleri çocukların diyetinde belli başlı besinlerin bulunmasını ve bu besinlerin belli biçimlerde hazırlanmasını gerektirir.

Oyun çocuğu döneminde enerji ve besin gereksinimleri

Enerji

Vücudun düzenli çalışması, vücut ısısının düzenlenebilmesi ve fiziksel aktivitelerin yapılması uygun miktarda enerji alımıyla sağlanabilmektedir. Oyun çocukluğu döneminde çocuklarda optimal büyüme için yeterli enerji alımının sağlanması çok önemlidir. Çocukların enerji gereksinimini dinlenme metabolik hızı, büyüme hızı ve fiziksel aktivite düzeyi belirlemektedir. Yaş grupları ne olursa olsun çocuklar sürekli bir büyüme ve gelişim süreci içerisinde. Bu durum da bazal metabolizma için tüketilen enerjinin yüksek miktarda olması anlamına gelmektedir. Ayrıca çocukların fiziksel aktivitelerindeki artış, enerji tüketimini artırmaktadır.

Karbonhidrat

Karbonhidratlar temel enerji kaynaklarıdır ve çocuklarda günlük enerjinin %50-60'ı karbonhidratlardan sağlanmalıdır. Tüketilen karbonhidratın türü önemlidir. Karbonhidrat kaynağı olarak şeker, şekerli yiyecek ve içecek yerine tam tahıllar, kuru baklagiller sebze ve meyveler tercih edilmelidir. Bu tür besinler öğünler arasına yerleştirilmelidir.

Protein

Çocukların protein gereksinimi yeni dokuların sentezini, vücut bileşimindeki değişiklikleri ve dokuların devamlılığını sağlamalıdır. Günlük enerji gereksiniminin 1-3 yaş grubu çocuklarda %5-20'sinin proteinlerden gelmesi önerilmektedir. Günlük 1 yumurta, yarım litre süt ya da eşdeğer miktarda yoğurt, 1 porsiyon kuru baklagiller ve 1 köfte kadar et gibi yüksek kaliteli protein tüketimi çocuklar için yeterlidir.

Yağ

Yağlar, çocukların gelişmesini ve aktif hayatını destekleyen iyi bir enerji kaynağı olmasının yanı sıra, yağda eriyen vitaminlerin kullanılmasında ve sinir sisteminin çalışmasında önemli rol oynarlar. Özellikle yağ asitlerinden linoleik asit (omega 6) ve linolenik asit (omega 3) insan vücudunda sentezlenemediği için elzemdir. Çocukluk döneminde büyüme için bu yağ asitlerine gereksinim vardır. Bu nedenle günlük enerji gereksiniminin 1-3 yaş grubu çocuklarda %30-40'ının yağlardan sağlanması gerekir.

Vitaminler ve Mineraller

Vitamin ve minerallerin büyüme ve gelişme üzerinde önemli rolü vardır. Bu yaş grubunda gereksinimlerin karşılanmaması önemli sağlık problemlerine neden olmaktadır. Bu sağlık sorunlarının başında; A, D, C ve bazı B grubu vitaminler ile demir ve kalsiyum yetersizlikleri gelmektedir.

Oyun Çocukluğu Dönemindeki Çocuklar İçin Temel Besin Grupları

Oyun çocukluğu dönemindeki çocukların enerji ve besin ögesi gereksinimlerini karşılayabilmek için her öğün 4 besin grubunda yer alan besinlerden yeterli miktarlarda almaları gerekmektedir.

Et Grubu: Et, tavuk, balık, yumurta ve kuru baklagiller ve yağlı tohumlardır. Bu grupta yer alan besinler iyi kaliteli protein, vitaminler ve mineralleri bileşimlerinde bulundurur.

Süt Grubu: Süt, yoğurt, peynir ve bu besin maddelerinden yapılan yiyecekler çocuğun kemik, diş gelişimi için gerekli olan kalsiyum, fosfor, A vitamini, B vitaminleri ve iyi kaliteli protein sağlar.

Tahıl Grubu: Ekmek, makarna, pirinç, bulgur ve bu ürünlerden yapılan yiyeceklerdir. Günlük karbonhidrat ihtiyacının büyük bir kısmını bu tür besinlerden sağlar.

Sebze ve Meyve Grubu: Sebze ve meyve grubudur. Çocuklarda yeterli vitamin (özellikle C vitamini, folik asit ve A vitamini) ve posa alımını sağlayabilmek için günlük 250-300 gr sebze ve meyve tüketimi önerilmektedir.

Oyun Çocukluğu Döneminde Beslenme Sıklığı ve Miktarı

Oyun çocukluğu dönemindeki çocukların pek çoğunun günlük beslenmeleri bir öğünde az besin alıp daha sonraki öğünde bunu kapatmak şeklinde düzensizdir. Çocuklara kazandırılması gerekli en önemli beslenme alışkanlıklarından birisi öğünlerin düzenli olması ve tabağına konan yemeğin bitirilmesidir. Çocukların mide kapasitesi küçüktür. Bu nedenle genel olarak çocuklar 3 ana öğün (sabah, öğle, akşam) ve 2-3 ara öğün kuşluk (sabah ile öğle arası), ikindi (öğle ile akşam arası) ve yatarken meyve, süt, ayran gibi besinlerin verilmesi şeklinde beslenmelidir.

Oyun Çocuğunun Beslenme Davranışları

Bu dönemdeki çocuk, bağımsız yemeye ve içmeye teşvik edilmelidir. Bu dönemde çocuklar, tamamen bağımlı bebeklikten hareketli, ihtiyaçlarını sözel olarak ifade edebilen ve bağımsız beslenebilen çocuklar hâline gelmiştir. Bu dönem çocukların tanışmaya çalıştıkları besinler hakkında soru sordukları dönemdir. Çocukların gelişimsel ilerlemelerine izin vermek gerekir.

Kendi başına yemek yeme

Çocuk, yalnız başına yemek yiyebilmeyi 2. yaşından sonra öğrenir. Çocuğun bileğini çevirme hareketi 16-17. aylardan sonra gelişir. El bileğini çevirme hareketi geliştikçe çocuğun kaşık, çatal vb. araçları kavrama hareketi de gelişir. Bu nedenle çocuk 2. yaştan sonra etrafa az sıçratarak kaşık vb. araçlarla yemek yiyebilmeye başlar.

Gıda boğulmaları

Bir üç yaş arası çocuklarda besin boğulması kaynaklı ölüm oranı hayli fazladır. Özellikle lokum, akide şekeri gibi şekerlemeler, fıstık, fındık gibi çerezler, üzüm vb. besinler bu yaş grubu çocuklarda boğulmalara yol açabilmektedir. Genellikle sert şekerler, kraker, patlamış mısır gibi büyük ve yutulması zor olan gıdalar boğazda tıkanmalara yol açarak çocuğun nefes almasına engel olabilir. Reçel, lokum, fındık ezmesi gibi yoğun ve yapışkan gıdaların boğazdan elle alınması riskli olabilir. Bu tür gıdaların tekrar dışarıya çıkarılmasına çabalanmamalı mümkünse çocuğa su içirilerek yutkunma sağlanmalıdır.

Oyun çocuğunun beslenme alışkanlıkları, ailenin sorumlulukları

Oyun çocukluğu dönemindeki çocuklar, aile fertlerini taklit eder ve ilerleyen dönemde onların yeme alışkanlıklarını kazanırlar. Bu nedenle ebeveynlerin sağlıklı beslenme konusunda örnek olmaları önemlidir. Yemek yeme adetleri aile sofrasında öğrenilir. Bu nedenle besinler taze ve mevsimine göre, çeşitlerine özen gösterilerek hazırlanmalı, çocuğa her besinin yararları anlatılarak onunla birlikte tüketim sağlanmalıdır.

Oyun çocuğu döneminde beslenme sorunları

Beslenme sorunlarının nedenlerinin iyi sorgulanması ve altta yatan herhangi bir sağlık sorununun olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Var olan beslenme sorununun doğru bir şekilde tanımlanması uygun beslenme davranışlarının geliştirilmesi açısından önemlidir.

İştahsızlık

İştahsızlık, çocukluk yaş grubunda çok fazla görülen, çözümü zor beslenme sorunlarından birisidir. Aileler, çocukları ile ilgili olarak çoğunlukla hiçbir şey yemediği ile ilgili şikâyetlerini. Bu durumun iştahsızlık olarak değerlendirilebilmesi için çocuğun az yeme ya da yememe davranışının bir sağlık sorununa neden olması gerekir.

İştahsızlıkta Beslenme Önerileri

İştahsızlık durumunun herhangi bir hastalık kaynaklı olmaması durumunda beslenme üzerinde yapılacak ufak değişiklikler çocuğun iştahının artmasını sağlayabilmektedir.

Şişmanlık

Alınan fazla enerji, yağ olarak vücutta depolanır ve aşırı ağırlık artışı ile kendini gösterir. Çocukluk döneminde başlayan şişmanlık, önemli bir sağlık sorunu olup yaşam boyu sürebilir

Kabızlık

Çocuklarda tuvalet eğitimi başlaması ile birlikte kabız olma eğilimi artmaktadır. İkinci yaşından sonraki çocuklarda dışkı kaçırma endişesi ile gaita tutulması olayı son derece yaygındır.

Besin Alerjisi

Besin alerjileri belirli besinlere karşı vücudun bağışıklık sisteminin verdiği yanıtta bir anormallik veya değişiklik olması şeklinde tanımlanabilir. Besinlerin oluşturduğu alerjik reaksiyonlar sıklıkla kusma, ishal, kabızlık, karın ağrısı şeklinde karşımıza çıkabilir.

Demir eksikliği

Hemoglobin sentezi için gerekli olan mineral demirdir. Demir özellikle kan hücrelerinin yapımı için gereklidir. Eritrositlerin içerisinde oksijen taşımakla görevli hemoglobinlerin yapısında yer alan bir eser elementtir. Yeterli miktarda demir alınmazsa çocuklarda demir eksikliği anemisi görülme riski artar.

Yemek Seçme

Neofobi (yeniliklerden korkma), besin reddi ve kısıtlı besin seçimi bu dönemde sık görülür. Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de yeterli besin ögesi alımı sağlanmalı ve sağlıklı beslenme alışkanlıkları desteklenmelidir. Gıda neofobisi, yeni gıdaları reddetme eğilimini ifade etmektedir.

Diş Çürükleri

Çocuklar 6 aydan sonra kaşık, fincan veya bardak ile beslenmelidir. İlk dişteki diş çürüğü kalıcı dişlerin gelişimini etkileyebilir. Diş çürüğü şeker içeren besinlerin alım miktarı ve sıklığı ile bağlantılıdır.

İLETİŞİM YAKLAŞIMLARI

Ebeveyn ve çocuk arasındaki sağlıklı iletişim, çocuğun sağlıklı gelişim göstermesini sağlamakta ve ilerleyen süreçlerde diğer bireylerle olumlu ilişkiler kurmasına temel oluşturmaktadır. İletişimde kullanılan tavır ve üslup oldukça önemli unsurlardır. Kullanılan üslupla çocukları iletişime açık hâle getirebilmek mümkündür. Bu nedenle çocuklara suçlayıcı, talimat verici ve yargılayıcı tavırlarla yaklaşmaktan kaçınmak gerekmektedir. Karşınızdaki çocuğu birey olarak kabul etmek çocuğun sağlıklı iletişim kurmasının zeminini oluşturmaktadır.

İletişim

İletişim; tavır ve tutumların, duygu ve düşüncelerin, mesaj ve haberlerin kişiler, gruplar ya da kurumlar aracılığıyla başka kişiler, gruplar ya da kurumlara iletilmesine verilen isimdir. Kişiler arasındaki iletişim, diğer kişiler tarafından algılanabilen sözel ya da sözel olmayan davranışlardır.

İletişimin Önemi

İletişim, bireylerin düşüncelerini, duygularını, bilgilerini vb. paylaşabilmeleri için kullanmaları gereken bir yöntemdir ve insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için ömür boyunca iletişime ihtiyaç duyarlar. Günümüzde, bir toplumun en önemli çağdaşlık ölçütü, o toplumda yaşayan insanların iletişime verdiği önemdir. Hayatın güzel ve anlamlı bir şekilde devam edebilmesi etkili bir iletişimle sağlanabilir.

İletişimin Öğeleri

İletişim, devam edebilmesi için farklı öğelerden oluşan bir süreçtir.

Bu öğeler;

- Kaynak (Gönderici): İletişimi başlatan kurum ya da kişiye verilen isimdir.
- İleti (Mesaj): İletilmek istenen konuya verilen isimdir.
- Hedef (Alıcı): Gönderilen mesaja hedef olan kişi ya da kuruma verilen isimdir.
- Kanal: Mesajı alıcıya iletmek için kullanılan yöntem, araç ve gereçlere verilen isimdir.
- Geri Bildirim: Alıcının gelen uyarıcılara karşı tepkilerine verilen isimdir.

İletişim Tipleri

İletişim tipleri, sözlü ve sözsüz olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Sözlü İletişim

Duygu ve düşüncelerin sesli bir şekilde ifade edilmesi anlamına gelen sözlü iletişimde kullanılan dil oldukça önemlidir. Sözlü iletişim, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için önemli bir gereksinimdir.

Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişimde kelimelerin yerini davranış ve hareketler almaktadır. Beden dili insanların günlük yaşamında çok sık kullandığı bir iletişim türüdür.

Yetişkin ve Çocuklar Arasındaki İletişimin Önemi

Toplumda iletişimin temeli aile ile başlamakta ve sosyal çevre ile devam etmektedir. İnsanın sosyal çevresiyle olan iletişim aşamasına geçmeden önce aile diğer bireylerle nasıl iletişim kuracaklarını, temel değerleri ve sınırlılıklarını öğretmekle yükümlüdür. Aile içinde kurulan olumlu ilişkiler çocuğun ilerleyen yaşamında kendisiyle barışık, özgüvenli ve çevresiyle uyumlu bireyler olmasını sağlamaktadır. Oyun çocukluğu döneminde, öz saygısını sınırlandıran, değersiz hissettirilen bir toplumda büyüyen çocuklar, çevresiyle iletişime kapalıdır. Ayrıca duygularını ifade etme konusunda yetersiz ve cezalandırılma konusunda korku duygusu gelişmiş olabilmektedir.

Aile ve Çocuk İlişkisinde Yapı Taşları

Güven duygusu

Güven çocukla ebeveyn arasında kurulan ve gelişimi olumlu bir şekilde etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Kendini yönetemeyen çocuk, neyi, nasıl yapacağı konusunda bir eğitime ihtiyaç duyar. İhtiyaç duyduğu eğitimi alırken de karşındakine güvenmek ister. Bu nedenle, çocuğa eğitim verirken bulunduğu gelişim döneminin özelliklerini bilmek, yanlış yaptığında uygun bir şekilde doğruya yönlendirmek gerekmektedir. Temel güven duygusunun gelişimi, annenin tutarlı davranışlarıyla doğru orantılıdır. Annelerin bu süreçte hem çocuğun temel gereksinimleri olan uyku, beslenme gibi ihtiyaçlarını düzenli bir şekilde karşılamaları hem de çocuğu bir birey olarak kabul edip varlığına saygı göstermeleri, çocukta temel güven duygusunun gelişimini olumlu bir şekilde etkileyecektir. Çocukta güven duygusunun gelişmediği durumlarda oluşan duyguya “güvensizlik” adı verilir. Bu duygu

çocuklarda ömür boyu olumsuz duyguların gelişmesine neden olmaktadır.

Etkin anne baba olmak

İyi bir ebeveyn olmak, iyi bir çocuk yetiştirebilmek için oldukça önemli bir faktördür. Çocukla etkili iletişim kurabilmenin en önemli yolu, iyi bir anne ve baba olmayı seçmektir. Etkin ebeveynler olmak, topluma sağlıklı bireyler yetiştirebilmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle, çocuklara öğüt veren değil model olan bireyler olmak gerekmektedir.

Yaklaşım

Mutlu, özgüvenli ve iletişimde başarılı çocuklar yetiştirebilmek için, çocuğa bu konularda rol model olabilmek, ona güvendiklerini hissettirmeleri gerekmektedir. Çocukla iletişim sırasında tutarlı olabilmek, sevgi ve hoşgörüyle yaklaşabilmek oldukça önemli bir husustur. Sevgi çocukların hissetmek istediği en önemli duygudur. Çocuğa saygı duymak ve onun bir birey olduğunu kabullenmek çocuğu oldukça değerli hissettirecektir.

Birliktelik

Çocukla birlikte etkili zaman geçirmek ve ona zaman ayırmak çocuğun ebeveynleri tarafından ne kadar sevildiğini hissetmesini sağlamaktadır. Ebeveyn olmak, çocuğun sorumluluk sahibi ve bağımsız bireyler olabilmesi için destekleyebilmektir. Bu noktada, çocuklara yardım edebilmek en önemli noktalardandır.

Duyulara destek

Çocuklar için, aile ve ailenin hissettirdiği duygular oldukça önemlidir. Çocuklar her zaman ailelerin desteğine ihtiyaç duymakta ve birlikte yapılan etkinlikler çocukların iletişimini olumlu etkilemektedir. Oyun çocukluğu döneminde, çocukların yaptıkları hataları, çocuğa değer vererek ve iletişim kurarak normal olduğunu açıklamak çocuğun kendini iyi hissetmesini ve hatalardan korkmamasını sağlayacaktır.

İletişim Yaklaşımları ve Özgüven

Oyun çocukluğu döneminden itibaren aile ve çevrede yapılan her şey, kurulan iletişimler taklit edilmeye başlanır. Bir çocuğun çevresiyle kurduğu iletişim ebeveynlerinin onunla kurduğu iletişimin aynasıdır. Özgüven, sorunlarla baş etmemize yardımcı olan ve hayatımızın her alanında bizi destekleyen önemli bir duygudur. Oyun çocukluğu döneminde bu güvenin sağlanması, çocuğun ilerleyen yaşlarında olumlu benlik algısı geliştirmesini sağlayacaktır. Özgüven, çocukların gelişim dönemlerinde ebeveynlerin sağlıklı iletişimleri ve yaklaşımlarıyla gelişebilecek bir duygudur. Çocuk çevresini ve olanları öğrenebilmek için sürekli denemeler yapar. Bu denemeler sürecinde çocukların desteklenmesi oldukça önemli bir husustur. Ebeveynlerin çocuklarıyla sürekli iletişim içinde olmaları ve yaptıklarını desteklemeleri özgüven için önemli bir basamak olacaktır.

Etkin Dinleme

Ebeveynlerin çocukları dinlemesi ve onların anlatmak istediği her şeye etkin tepkiler vermesi çocukla iletişim kurabilmeleri açısından oldukça önemli noktalardır. Çocuklara karşı yapılan kabul tepkileri, hazırlayıcı ve konuşmaya davet eden tavırlar çocukla iletişimi sürdürmeyi sağlamaktadır. Etkin dinleme için empati oldukça önemli bir husustur. Çocukların anlatmaya çalıştıkları dikkatlice dinlenmeli, sözleri kesilmemelidir. Etkin dinleme esnasında çocukların sözleri daha açık bir şekilde tekrar edilmektedir. Bunun yapılmasının esası, çocuğun mesajını yansıtmak ve tekrar etmektir.

Edilgin Dinleme

Edilgin şekilde dinlemede, kendi duygularımız ya da geri bildirim kullanılmadan, sadece dinlediğini belirten tepkiler kullanılarak çocuk dinlenir. Kurulan iletişimde fiziksel tepkilerin önemi kadar sessizlikte önemli rol oynamaktadır. Bu dinleme yöntemi, çocukların duygularını ebeveynleri ile paylaşımlarında oldukça etkilidir. Dinlenmek bir çocuğun gelişimi için oldukça önemlidir. Değerli olmak, kabul görmek, sevilmeye layık olduğunu hissetmek ve umursanmak gibi önemli unsurları yaşamak çocuk gelişimini desteklemektedir. Ebeveynlerin çocuklarıyla göz göze bağ oluşturması, çocuğa “Sen benim için değerlisin.” mesajı vermektedir. Çocuk duygularını paylaşırken göz kontağı kurmadan, başka işlerle ilgilenmek ebeveynler arasındaki iletişimi engeller.

Ben Dili

Bireylerin karşılaştığı durumlar karşısında, tepkilerini düşünce ve duygularla açıklayan ifade şeklidir. Ebeveynler, çocuklarıyla etkili iletişim kurmak için sen dili yerine ben dilini tercih etmelidir. Ben dili kullanmak, çocukların hangi davranışların sorun yaratabileceğini anlamalarına kolaylık sağlar. Ben dili sayesinde verilen somut mesajlar ve duygular çocuğun durumu daha iyi anlamasını kolaylaştırır. Bu yol ile çocuk sorumluluklarının farkına varabilmekte ve neden-sonuç ilişkisi kurabilmektedir.

Sen Dili

Ebeveyn ve çocuk arasında yaşanan sorunlar, çocuğun olumsuz davranışları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sen dilinde kurulan cümleler çocuğun davranışını değiştirmek için etkili olmaz çünkü çocuk sen diliyle kullanılan ifadeleri anlamaz ve karşılığını bulamaz. Çocuk hangi davranışını değiştirmesi gerektiğini anlamadığından bu davranışlarına devam edecektir. Sen dili, çocuğun davranışından çok kişiliğine açık saldırı niteliğinde bir durumdur.

DİSİPLİN

Disiplin sözcüğü, genellikle yönetmelik ve kurallara uygun gösterilen davranış veya eğitimle kazanılan davranıl olarak tanımlanmaktadır.

Disiplinin Önemi

Disiplin çocuğun davranışlarının bütünüyle ele alınabilmesi için çocuk gelişimi eğitiminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Disiplin, çocuğa toplum tarafından kabul edilen ve reddedilen davranışları öğreten unsurdur. Disiplin aracılığıyla çocukların öz denetim yetileri gelişmektedir. Disiplin konusunda başarılı olan ebeveynler, çocukların iç denetim konusunda olumlu bir gelişim göstermelerini sağlamaktadırlar. Oyun çocukluğu döneminden başlayarak yaşına uygun verilen sorumluluklar çocuğun kendi kendini yönetmesine yardımcı olmaktadır.

Disiplin ve İletişim

Çocukla iletişim kurulurken, öncelikle çocuğun hata yapabileceği ve bu durumun normal olduğu kabul edilmelidir. Çocuk olumlu davranışları sonucunda desteklenirse bu davranışlarını pekiştirecek ve tekrar yapmak için istekli olacaktır. Çocukta 1,5-3 yaş arasında oluşan utanma, korku gibi duyguların gelişimine disiplin eğitiminde dikkat edilmelidir. Çünkü disiplin kesinlikle utandırma ya da korkutma ile aynı şey değildir. Disiplinin amaçlarının, öncelikle çocuğa güvenli bir ortam sağlama ve özdenetim kazandırma olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Ailelerin Kullandığı Disiplin Yaklaşımları

Ebeveynler genellikle, güç kullanma, sevgi göstermeme ve sonuç çıkarma gibi yöntemler kullanmaktadır. Güç kullanma durumunda çocuk, tehdit ve baskıya maruz kalmaktadır. Sonuç çıkarma davranışında, çocukların davranışları nedenleri açıklanarak değiştirilmeye çalışılır. Bu yöntemle çocukların davranışlarını isteyerek değiştirmeleri için ikna edilmeye çalışılmaktadır. Ailelerin farklı disiplin davranışları çocuklar üzerinde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu davranışların görülmesinde, ebeveyn çocuk iletişimi, ebeveynlerin bakış açıları gibi noktalar oldukça etkilidir.

Disiplin İçin Önemli İlkeler

Tutarlılık: Anne ve babanın verilen kararı sonuna kadar uygulaması durumudur.

Ebeveynlerin iş birliği yapması: Anne ve babanın verilen karar konusunda ortak hareket etmesi durumudur.

Ebeveynlerin Davranışlarıyla Örnek Olması: Ebeveynlerin görmek istediği davranışı uygulaması durumudur.

Ödül ve Ceza

Ceza, çocuğun yaptığı yanlış davranış sonucunda, bu davranışın önlenmesine yönelik anne babalar tarafından gösterilen davranışlardır. Çocuk için aşırı hoşgörülü davranışlar ve aşırı koruma yoluyla verilen disiplin anlayışları gibi, aşırı otoriter anlayışlar da oldukça yanlıştır. Çocuk disiplini sağlanırken ödüllendirme cezadan daha etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Başarılı bir ödüllendirme yöntemi, çocuğun olumlu davranışlarını daha sık tekrarlamasını sağlamaktadır. 1-3 yaş döneminde uygulanması gereken ödüllendirme şekilleri; okşama, sevmeye, birlikte vakit geçirme, birlikte oyun oynama, öpme gibi davranışlar olabilmektedir.

GÜVENLİK

Çocuk hakları sözleşmesinde ifade edildiği gibi çocuk güvenliği “çocuğun korunması ve kazayarakalanma ve şiddet içermeyen ortamda yaşaması” anlamına gelmektedir.

Kaza Tanımı

Oluşması beklenmeyen, aniden ortaya çıkan, insan ve çevrede birçok zarara sebep olan, engellenebilen olaylara kaza denir.

Ev Kazası Tanımı

Ev kazalarının evde veya çevresinde ortaya çıkan istenmeyen bir durum olduğu ifade edilmiştir.

Ev Kazası Türleri

Düşmeler

Bu dönemdeki çocuklar merdivenlerden, mobilyadan, balkondan veya pencereden düşmektedir.

Yanıklar

Isıya maruz kalma sonucunda doku bütünlüğünün bozulmasına ya da dokuların zarar görme durumuna yanık denir.

Birinci Derece Yanıklar: Epidermis bölgesinde yüzeysel şekilde oluşan, genelde gaz alevlenmesi ve güneş yanığı şeklinde görülen yanıklardır.

İkinci Derece Yanıklar: Epidermis tabakasının tamamının ve dermisen bazı katlarının zarar gördüğü, deride büllerin görüldüğü, ağrılı yanıklardır.

Üçüncü Derece Yanıklar: Derinin bütün tabakalarının, kas, yağ dokusu ve kemiklerin zarar gördüğü yanıklardır.

Boğulmalar

Solunum, akciğerlerde hava ve kan arasında oluşan gaz değişimine verilen isimdir. Kanın yeterince oksijenlenmemesi durumunda boğulma gerçekleşir.

Yaralanmalar

Herhangi bir olay sonucu mukoza veya cildin zarar görmesi durumuna yara adı verilir. Ağrı, kanama ve

yara kenarlarının ayrılması görülmektedir.

Zehirlenmeler

Toksik maddelerin yüksek dozda alınması sonucu ölümlerle sonuçlanabilen zarar ve tahribatın ortaya çıkması durumudur.

EĞİTİMDE YAKLAŞIMLAR

Oyun çocukluğu dönemindeki eğitim, çocuğun fiziksel, sosyal, motor, duyuşsal, dil ve zihinsel gelişimini tamamladığı ve eğitim sürecinin aileden başlayarak kurumlar aracılığı ile sağlandığı sistemin adıdır. Öz bakım becerileri, çocukların ebeveynlerine bağımlı olmadan onlardan bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan becerileri kapsamaktadır. Eğitim programlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında; çocuğa gerekli bilgi, beceri, tutum ve öz bakım becerilerini kazandırılabilme.

EĞİTİM PROGRAMLARI

Oyun çocukluğu döneminde (12-36 aylık dönemde) oluşturulacak eğitim programları, çocukların gelişim özelliklerine ve bireysel farklılıklarına uygun olmalıdır. Eğitim programları; sistemli, geniş donanımlı, planlı ve çocukların gereksinimlerine yönelik olarak hazırlanmalıdır. Bu kapsamda Türkiye’de 1994’te kreş programları ve 2012-2013 yıllarında MEB eğitim programları hazırlanmıştır. Türkiye’de 1994 Kreş Programı ve Tarihsel Süreci Türkiye 1994 yılında yayınlanan kreş programı çocukların bilişsel, dil, sosyal-duyuşsal, öz-bakım ve fiziksel gelişim alanları göz önünde bulundurularak; 0-12 ay, 13-24 ay ve 25-36 ay şeklinde üç ayrı gelişim evresine göre düzenlenmiştir. 2002 programında 1994 eğitim programında sorunların olmamasından dolayı bu programda değişiklik yapılmadan uygulanmasına karar verilmiştir. 2006 yılında da 1994’te hazırlanan kreş programında bir güncelleme yapılmamıştır. Millî eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen “12-36 Aylık Çocuklara Yönelik 1994 Kreş Programı” 2013 yılına kadar hiçbir güncelleme yapılmadan uygulamaya devam edilmiştir. 2012-2013 yılında 1994 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen kreş programının güncellenmesi çalışmaları yapılmıştır ve en son 2013 yılında yapılan güncelleme ile şu anki son şeklini almıştır.

2013 MEB 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı ve İçeriği

Gelişime dayalı olarak hazırlanmış bu eğitim programı, ilk yıl aylık, ikinci yıl üçer aylık, üçüncü yıl ise altışar aylık dönemlere ayrılarak gelişim göstergeleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

0-36 aylık eğitim programında;

- 0-12 aylar arasında 160 gösterge,
- 12-24 aylar arasında 91 gösterge,
- 24-36 aylar arasında 60 gösterge olmak üzere toplam 311 gelişim göstergesi bulunmaktadır.

Programda aynı zamanda çocukların gelişim özelliklerine yönelik;

- Bilişsel gelişim 65 gösterge,
- Dil gelişimi 54 gösterge,
- Sosyal-Duyuşsal gelişim 46 gösterge,
- Motor gelişim-Kaba 81 gösterge,
- Motor gelişim-İnce 65 gösterge yer almaktadır.

2013 MEB programının temel özellikleri

Çocuklara günlük hayatta öz bakım becerilerini kazandırmayı ve sürdürmeyi hedefleyen bu programın genel özellikleri şu şekildedir:

- Gelişimseldir: Programda yer alan gelişim göstergeleri çocuklarına, gelişim düzeylerine ve ilgi düzeylerine uygun olup, gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir.
- Sarmaldır: Program içeriği birbiriyle uyumlu ve ardışıktır. Çocuklara öğretilen yeni kavramlar bir önceki kavramların üzerine inşa edilerek eğitim gerçekleştirilmektedir.
- Dengelidir: Program tüm gelişim alanlarını eşit bir şekilde desteklemektedir. Çocuğun gelişimi bir bütün olarak ele alınmaktadır.
- Esneklik: Program bu özelliği ile çocuk gelişimciye esneklik tanır. Ayrıca özel durumu olan çocukların ihtiyaçlarına göre uyarlanabilir.
- Bütüncüldür: Program çocukların bedensel, sosyal/duyuşsal, dil, bilişsel ve öz bakım alanlarında çok yönlü gelişmelerini destekleyecek niteliktedir.
- Oyun temellidir: Çocuklar tarafından öğrenilmesi hedeflenen gelişimsel göstergelerin elde edilmesinde oyunun bir yöntem olarak kullanılması önerilmektedir.
- Ortamların çocuk dostu ve güvenli olması önemlidir: Eğitim ortamı çocukların yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak düzenlenmelidir ve çocuklar açısından son derece güvenli olmalıdır.
- Etkileşim temellidir: Öğrenmenin desteklenmesi için çocuk ile çocuk gelişimci sürekli etkileşim ve

iletişim hâlinde olmalıdır.

- Keşfederek öğrenme önceliklidir: Program çocuğun öğrendiklerini kendisinin keşfetmesini ve yapılandırmasını önermektedir.
- Bireysel ve küçük grup etkinliklerine yer verilmesini gerektirir: Çocuk gelişimci özellikle 1-3 yaş dönemindeki çocuklara planlanmış etkinlikleri gruplar hâlinde yaptırarak onların sosyalleşmelerini ve akranları ile iletişim kurmalarını hedefler.
- Duyuların geliştirilmesi ön plandadır: Program zengin çevresel öğrenme ortamları ile çocukların duyarak, görerek, tadarak, koklayarak ve dokunup hissederek kavram gelişiminin temelini oluşturmalarını sağlar.
- Çocuk gelişimciye özgürlük tanır: Program, çocuk gelişimciye öğrenme sürecini zenginleştirmesi için farklı öğrenme materyallerinden ve ortamlardan yararlanma fırsatı sunar.
- Değerlendirme süreci çok yönlüdür: Değerlendirme çocuğun, programın ve çocuk gelişimcinin (kendi kendini değerlendirmesi) değerlendirilmesi olarak üç boyutlu ele alınmaktadır.
- Ailenin eğitime katılımı önemlidir: Aile eğitime katılarak çocukların öğrendiği bilgi, beceri ve tutumların kalıcı olmasını sağlar.
- Uyarlanabilir: Her çocuğun bireysel özelliklerine ve özel durumu olan çocukların gereksinimlerine göre programda farklı uygulamalara ve uyarlamalara yer verilmektedir.

2013 MEB programının uygulama esasları

Programın uygulama esasları; planlama, öğrenme ortamı, günlük akış, etkinlik planı, uygulama ve değerlendirme başlıklarından oluşmaktadır.

Planlama

Planlama yapılırken çocuğun yaş ve gelişimsel özellikleri dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda yapılan planlama “Ne öğretilecek?”, “Nasıl öğretilecek?”, “Nasıl değerlendirilecek?” gibi sorulara cevap vermesi kapsamında çocuk gelişimciye yol gösterici olmaktadır.

Öğrenme ortamı

Çocukların çok yönlü gelişiminin sağlanmasında ve desteklenmesinde zengin ve nitelikli bir öğrenme ortamının olması çok önemlidir. Öğrenme ortamı çocukların rahat edebileceği ve gelişimsel özelliklerine uygun, güvenlik unsurları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

Günlük akış

Günlük akış, çocukların kurumlarda uygulayacağı etkinliklerin ve rutinlerin gösterildiği çizelgelerdir. Günlük akış için yapılan organizasyonlar 0-24 ay ve 24-36 aylık çocuklar için ayrı ayrı planlanmakta ve yapılmaktadır.

Etkinlik planı

Çocuk gelişimci tarafından yazılan ve etkinlik planında yer alan bölümler şunlardır:

- Etkinliğin adı
- Gelişim göstergeleri
- Materyal
- Öğrenme süreci
- Güvenlik önlemleri
- Uyarlama
- Değerlendirme

Eğitim programının uygulanması

0-24 aylık çocuklar için programın uygulanması: Kuruma geliş, etkinlik zamanı, bahçe/açık alan zamanı, öğle, etkinlik zamanı bahçe/açık alan zamanı, kurumdan ayrılış şeklinde bölümlerden oluşmaktadır. 0-24 aylık çocuklarda uyku, dinlenme, alt değişimi ve acıkma gibi ihtiyaçlar çok önemli olduğu için günlük akışta verilen her zaman diliminde bu bakım ihtiyaçları o zaman diliminin bir parçası olarak ele alınmalıdır.

24-36 aylık çocukların günlük akış programı; Kuruma geliş, grup zamanı (güne başlangıç), etkinlik zamanı, öğle, etkinlik zamanı, grup zamanı (günü değerlendirme) ve kurumdan ayrılma şeklinde bölümlerden oluşmaktadır.

Eğitim programının değerlendirilmesi

Değerlendirme ile uygulanan etkinliklerin ne kadarının gerçekleştirildiğine bakılmaktadır. Çocuklar ile birlikte yapılan etkinliklerin hedefine ulaşıp ulaşmadığı konusunda çocuk gelişimciye yol gösterir. Değerlendirme 3 şekilde yapılmaktadır.

Bunlar;

- Çocuğun Tanınması ve Değerlendirilmesi
- Programın Değerlendirilmesi
- Çocuk gelişimcinin Kendini Değerlendirmesidir.

Çocuğun tanınması ve değerlendirilmesi

Çocuğu tanımaya yönelik program kapsamında hazırlanmış olan gelişim gözlem formları kullanılmaktadır. Çocuk gelişimci çocuğu, içinde bulunduğu ayın gelişim göstergelerini ve bireysel özelliklerini dikkate alarak değerlendirmeyi yapar. Çocukların gelişim gözlem formuna göre eksik

kalan ya da geride olan gelişimsel göstergeleri daha sonraki aylarda gerçekleşene kadar takip edilmelidir. Çocuklar ile ilgili tespit edilen problemler ebeveynlere mutlaka bildirilmelidir.

Programın değerlendirilmesi

Çocuk gelişimciler, farklı zamanlarda uyguladıkları programı farklı yöntemler ile değerlendirirler. Elde edilen değerlendirme sonuçları sonraki uygulamalara yansıtılır ve yeni öğrenme etkinlikleri planlanırken bu sonuçlardan yararlanılır.

Çocuk gelişimcinin değerlendirilmesi

Çocuk gelişimci, program kapsamında hazırlanmış olan “Eğitimci Öz Değerlendirme Formu” ile kendisini değerlendirir. Bu değerlendirmenin yapılma amacı; çocuk gelişimcinin çocuklar ile yaptığı çalışmaları, eleştirel bir bakış açısı ile analiz etmesini sağlamaktır.

ÖZ BAKIM BECERİLERİ

Çocuklar için öz bakım becerileri onların çok erken yaştan itibaren giyinme, beslenme, diş fırçalama gibi kişisel bakım gereksinimlerini evde, okulda, sokakta ve farklı ortamlarda bağımsız bir şekilde gerçekleştirmesi olarak ifade edilmektedir. Öz bakım becerileri aynı ihtiyaçların karşılanması ve benzerlikler yönünden kendi içinde gruplara ayrılmıştır.

Bunlar:

- Beslenme ile ilgili öz bakım becerileri
- Giyinme ile ilgili öz bakım becerileri
- Kişisel sorumluluklar ile ilgili öz bakım becerileri
- Kişisel bakım ve Hijyen ile ilgili öz bakım becerileri

12-36 ay arası çocuklarda ortak olarak listelenebilen beceriler kapsamında iki gruba ayrılmaktadır:

- 13-24 ay arası çocukluk dönemi öz bakım becerileri
- 25-36 ay arası çocukluk dönemi öz bakım becerileri

Bu yaş gruplarına göre öz bakım becerilerinin kazanımı çocukların kronolojik yaşından önce veya sonra gerçekleşebilmektedir.

Öz Bakım Becerilerinin Kazandırılması için Çocuklarda Olması Gereken Özellikler

Çocukların öz bakım becerilerini öğrenebilmeleri, geliştirebilmeleri ve sürdürebilmeleri için bazı özelliklere sahip olmaları gerekmektedir.

Bu özellikler şunlardır:

- El ve Parmak Kuvveti: Çocukların el ve parmak kuvvetinin gelişmiş olması günlük hayatta onların kullanacağı materyalleri, malzemeleri doğru bir şekilde ve amacına yönelik olarak kullanmasına olanak tanır.
- El Kontrolü: Ellerini kontrollü hareket ettirme yeteneğinin olmasıdır. Kalem ya da makas kullanma sırasında ellerini yapmak istediği faaliyet doğrultusunda kullanabilmesidir.
- Nesnelerin Manipülasyonu: Saç fırçası, kaşık, diş fırçası, boya fırçası, kalem gibi malzemeleri amacına uygun bir şekilde hareket ettirebilmesi ve kullanabilmesidir.
- Anlatım: Çocukların isteklerini, düşüncelerini ve fikirlerini sembol, ses, işaret kullanarak ya da konuşarak iletişim kurma yeteneğine sahip olmasıdır. Bu özellik sayesinde çocuk beslenme, hijyen gibi öz bakım becerilerini öğrenir ve gerçekleştirir.
- Planlama ve Sıralama: Birden fazla aşamaları olan becerileri ve etkinlikleri sırası ile gerçekleştirebilmesidir.
- Alıcı dil: Çocuğun karşısındaki kişinin söylediklerini anlaması ve yönergeleri doğru bir şekilde takip etmesini sağlayan dildir.
- Uyumluluk: Yetişkinlerin verdiği basit yönergeleri anlayıp yapabilme ve yetişkinlerin yaptığı basit rutinleri takip edebilme durumudur.

Gelişimsel olarak uygunluk her çocuğun kendi gelişim modeline uygun öğrenmeyi ifade eder.

Gelişimsel olarak uygunluğu belirlemenin üç unsuru vardır.

Bunlar:

- Yaş uygunluğu: Çocuğa kazandırılacak öz bakım becerisi çocuğun yaşına uygun mu?
- Bireysel uygunluk: Çocuğun bireysel özelliklerine uygun mu?
- Kültürel uygunluk: Çocuğun içinde bulunduğu çevrenin kültürel özelliklerine uygun mu? Anne-babalar ya da eğitmen çocuklara öz bakım becerilerini öğretmeye başlamadan önce bu üç soruyu kendi kendilerine sormalıdır.

Öz Bakım Becerilerinin Desteklenmesi

Öz bakım becerilerinin desteklenmesinde çocuklara sunulacak fırsatlar şu şekildedir:

- Sağlıklı benlik kavramının oluşması için çocuğa olumlu pekiştireçler verilmelidir.
- Çocuklara öz bakım becerileri basitten karmaşığa doğru öğretilmelidir.
- Etkinliklerde çocuklara göre uygun erişim ve şartlar sağlanarak kendi sorumluluklarını almaları için cesaretlendirilmelidir.
- Çocuklara içerisinde birçok duyunun bulunduğu etkinlikleri deneyimleme imkânı sağlanmalıdır.
- Acele edilmemeli ve çocuk için doğru zaman beklenilmelidir.

- Çocuğa seçim hakkı tanınmalıdır.
- Çocuğun küçük de olsa başarıları övülmelidir.
- Çocuğun yaşına ve gelişimine uygun sorumluluklar verilmelidir.

Öz Bakım Becerilerinin Teşvik Edilmesi ve Sürdürülmesi

Çocuklar gördükleri bir davranışı önce gözlemler sonra taklit ederek aynısını yapmaya çalışır. Bu dönemde ebeveynler sabırlı olmalı, eleştirel bir bakış açısı ile değil yapıcı, teşvik edici bir yaklaşım sergilemelidir. Bu konuda ebeveynlere verilebilecek bazı öneriler aşağıdadır:

- Çocukların denemelerine izin verilmeli
- Çocuğun düzeyinin öğrenilmesi
- Çocuklara bol bol uygulama fırsatı sunulmalı
- Tutarlı olunmalı
- Esnek olunmalı
- Çocuklar iyi tanınmalı
- Görsellerden faydalanılmalı

Ebeveynler çocuklarına öz bakım becerilerini kazandırma sürecinde nasıl bir yol izleyeceği konusunda çocuk gelişimciler tarafından mutlaka bilgilendirilmelidir.

Beslenme ile ilgili öz bakım becerileri

Yemek yeme konusundaki tutumlar çok erken yaşta gelişmeye başlamaktadır. Çocuğun kendi beslenmesi noktasında sorumluluk alması için ebeveynleri tarafından desteklenmesi çok önemlidir. Çocuklar dökerek de olsa yemeklerini kendilerinin yemesi konusunda teşvik edilmelidir.

Giyinme ile ilgili öz bakım becerileri

Giyinme becerilerinin gelişimi motor becerilerinin gelişimi ile eş zamanlı gerçekleşmektedir. Motor becerileri gelişen çocuklar kendi kendilerine giyinmek ya da soyunmak isteyeceklerdir. Giyinme becerilerinin çocuk tarafından bağımsız bir şekilde gerçekleştirilmesi ile çocuğun öz güven duygusu artmış olur.

Kişisel sorumluluklar ile ilgili öz bakım becerileri

Çocukların kendi sorumluluklarını almaları ve belli alışkanlıkları kazanmaları küçük yaşlardan itibaren beklenmektedir. Bunun için onlara küçük yaşlardan itibaren gelişim özelliklerine uygun sorumluluklar verilmelidir.

Kişisel bakım ve hijyen ile ilgili öz bakım becerileri

Çocuklara kazandırılması hedeflenen temizlik ile ilgili öz bakım becerileri şu başlıklar altında toplanmıştır: Bağımsız bir şekilde ellerini yıkama, Yüz temizliğini yapma, Ağız temizliğini yapma, Dişleri fırçalama, Göz temizliğini yapma, Kulak temizliğini yapma, Burun temizliğini yapma, Saçlarını temizleme ve tarama, Tırnaklarını kesme, Deri temizliği ve banyo yapma, Genital bölgeyi temizleme.

Tuvalet Eğitimi

Tuvalet eğitimi; sağlıklı bir çocuğun idrarını ve dışkısını kontrol etme becerisini kazandırmaya yönelik erken çocukluk döneminde kazanılması gereken en önemli gelişimsel görevdir. Tuvalet eğitimi; çocuğun uyanıklık ve uyku durumunda iken idrar ve dışkı kontrolünü kazanması, kimsenin yardımı ve hatırlatması olmaksızın tuvaletinin geldiğini fark etmesi, bağımsız ve başarılı bir biçimde tuvalete gidip ihtiyacını giderebilmesidir. Tuvalet eğitiminin başlayacağı dönem 1-3 yaş aralığına denk gelmektedir. Bu dönem çocuğun kendini gerçekleştirebildiği dönemdir. Mesane ve bağırsak yaşamın ilk yılında refleks olarak boşalır. Refleks sfinkter kontrolü, 9-12 aylar arasında ortaya çıkar. 12-18. aylarda ise ekstraprimidal sistem miyelinizasyonu olarak tamamlanır. Sağlıklı çocukların büyük bir kısmı 18-24. aylar arasında mesane ve barsak sfinkterlerinin fiziksel kontrol yeteneğinin kazanılmasından dolayı tuvalet eğitimine başlanması noktasında hazırdırlar. 18-36. aylarda ise tuvaleti bağımsız ve başarılı bir şekilde kullanabilme becerisini kazanmaları gerekir. Beceri edinme hızları değişkenlik göstermesine rağmen çocukların büyük bir kısmı 2. yaşın sonunda dışkı kontrollerini, 3. yaşın sonunda ise idrarını tutmayı öğrenirler. Ebeveynler, bu süreç zarfında bazen altına kaçırmalar yaşansa da istikrarlı bir şekilde, usanmadan, tuvalet eğitiminden soğutmadan, korkutmadan çocuğu devamlı olarak desteklemelidir. Freud, tuvalet eğitiminin anal dönemde, fiziksel haz olarak tuvaletini tutmak ya da bırakmak çocuk için çok önem taşıdığını savunmuştur. Ericson ise bu eğitimin özerklik döneminde olduğunu ileri sürmüştür. Çocuğa anal dönemde tuvalet eğitimi kazandırmak oldukça önemlidir. Bu dönemde, bağımsızlığını kazanmak ister ve bunu da tuvaletini istediği yere ve istediği zaman yaparak gösterir. Ailenin her dönemde olduğu gibi bu dönemde de önemli rolleri vardır. Tuvalet eğitiminde ebeveynler, çocuğuna temiz ve kirli kavramlarını öğretmeli ve bu eğitimi verirken çocuğa yaklaşımları çocuğun doğru eğitim alması için oldukça önemlidir. Tuvalet eğitimini doğru bir şekilde alan çocuklar, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerini hiç şüphesiz daha sağlıklı dönemler olarak geçirmektedir. Ayrıca tuvalet eğitim sürecini doğru ve sağlıklı bir biçimde geçiren çocuklar, daha özerk ve güven duygusu yüksek bireyler olarak yetişir iken bu eğitimi aşırı rahat veya çok baskıcı bir biçimde alan çocuklar ileriki zamanlarda inatçı, cimri, çok fazla düzenli ve takıntılı davranışlar sergileyen birey olarak yetişmektedir.

Tuvalet Eğitimine Hazır Olma Belirtileri

Çocuğun tuvalet eğitimi için hazır olduğunu gösteren gelişim işaretlerinin önceliği konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Foxx ve Azrin, fizyolojik hazırlığı ve psikolojik değeri önemserken, Brazelton ise, "Çocuk odaklı" yaklaşımı, hazır olmayı, çocuğun motor işaretleri, refleks sfinkter kontrolü ve psikolojik belirtileri olarak benimsemektedir. Anneler tuvalet eğitimine hazırlık belirtilerini dikkate alarak eğitime başlamalı ve çocuğu zorlamamalıdır. Tuvalet eğitimi, birçok aşama ve doğru kombinasyonu gerektirir. Eğitimi planlamada ebeveynler için davranışsal, gelişimsel ve duygusal unsurlar önemli olmalıdır.

Fizyolojik ipuçları:

Tuvalet eğitimine başlayabilmek için çocuğun fizyolojik gelişimi diğer gelişimlerden önce gelir.

Çocuğun fizyolojik olarak hazır olduğunu gösteren ipuçları;

- Islak ve kuru arasındaki farkı ayırt edebilmesi,
- Anal ve üretral sfinkter kaslarını istemli bir şekilde kontrol edebilmesi,
- Tuvalete yürüme ve tuvalete oturma gibi kaba motor becerileri yapabilmesi,
- Giysilerini rahatlıkla giyip çıkarma gibi ince motor becerileri yapabilmesi,
- Gün içerisindeki kuruluk süresinin en az 2 saat olması,
- Sabah veya gündüz uykusundan kuru uyanması,
- Düzenli barsak hareketlerinin varlığı ve günlük belli periyotlarda dışkılaması,
- Islak bez sayısının azalması,
- Tuvaleti geldiğinde beklemeyi öğrenmesi, uygun yer ve zaman bulduğunda sfinkterleri gevşetebilmesidir.

Ayrıca bu yetenekler tuvalet becerisine katkıda bulunmanın yanı sıra çocuklara tuvaleti bağımsız olarak kullanmaları için fiziksel özerklik sağlar.

Bilişsel İpuçları:

Çocukların dış dünyayı ve kendini keşfetmeye başlamasıyla bilişsel gelişimi hızlanır.

- Tıbbi tedaviler konusundaki gerçekçi olmayan beklentiler,

- Barsak hareketine ve idrar yapmaya karşı istekli olması ve tanıyabilmesi,
- İdrar ve dışkısını tutmanın ne olduğunu anlayacak bilişsel yeteneğe sahip olması,
- İdrarını ve dışkısını istediği zaman ya da yerde yapma isteğini kontrol edebilmesi,
- Söylenenleri anlayabilecek düzeyde bilişsel gelişiminin olması, basit direktifleri takip etmesi,
- Islak ve kuru kalmak arasındaki farkı ayırt edebilmesi,
- Tuvaleti geldiğinde ve sorulduğunda organlarını eliyle gösterebilmesi,
- Basit işlerde büyüklerini rol model alıp onları taklit edebilmesi,
- Evin içinde yetişkin yardımı almadan yürüyebilmesi,
- Oyuncaklarını lazımlığa oturarak sembolik oyunlar oynaması
- Bağımsızlık ifadesi olarak ‘‘hayır’’ diyebilmesi,
- Nesnelere nereye aitse oraya toplayabilmesi,
- 8-10 kelime kullanarak cümle kurabilmesi ve kavrama yeteneğine sahip çıkması,
- Sıkıştığını sözel ya da sözel olmayan iletişim yöntemleriyle ifade edebilmesi,
- Banyo ile ilgili kelimeleri (tuvalet, lavabo, sabun, tuvalet kâğıdı vb.) ifade edebilmesidir.

Psikolojik İpuçları

Çocuğun tuvalet eğitimine başlanabilmesi için fizyolojik olgunlaşmayla uyumlu olarak belirli psikolojik olgunluğa ulaşması gerekmektedir.

- Çocuğun bezinin kirli olmasına katlanamaması, değiştirilmesini istemesi ya da kendisinin çıkarmaya çalışması,
- İdrar ve dışkısını sosyal olarak kabul edilebilir biçimde yapmak için boşaltım aktivitesini erteleme isteğine sahip olması,
- 5-10 dakika tuvalette oturmayı kabul etmesi,
- Tuvaleti geldiğinde tuvalete veya banyoya yönelmesi ve kullanmak istemesi,
- Ebeveynlerin tuvaleti nasıl kullandıklarını merak etmesi ve beraber tuvalete gitmesi,
- Çocuğun ebeveyni memnun etmek istemesi, ödül veya övgü almak için çabalamasıdır.

Tuvalet Eğitimi Etkileyen Faktörler

Çocukların gelişimini büyük ölçüde etkileyen tuvalet eğitimi; ebeveyn eğitim seviyesi, aile sosyokültürel yapısı ve gelir düzeyi, eğitime başlama yaşı, eğitimde kullanılan yöntem, çocuğun yaşadığı çevre, evdeki tuvaletin türü (alaturka ya da alafranga olması), eğitim verenin bu konu hakkındaki bilgi seviyesi, çocuğun cinsiyeti ve psikolojik durumu gibi pek çok faktör etkilemektedir. Aile içi dinamiklerin değiştiği dönemlerde (kardeş doğumu, kreşe başlaması, taşınmak gibi) tuvalet eğitimine başlanması sürecin uzamasına ve regresyonların görülmesine yol açabilir. Eğitim için tercih edilen tuvalet, çocuk tuvaletini yaparken ayaklarının yer ile temas edeceği boyutta olmasına dikkat edilmelidir.

Tuvalet Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Çocuğa tuvalet alışkanlığının erken dönemde kazandırılmaya çalışılması, çocuklarda uzun süren korku ve çatışmalara yol açabilir. Ebeveynler, tuvalet alışkanlığı kazandırırken çocuğu cesaretlendirici ve özendirici bir tutum sergilemelidir. Aşırı derecede katı ve baskıcı bir tutumla verilen tuvalet eğitimi, çocuk istismarı olarak değerlendirilebileceği gibi aynı zamanda çocuğun yetişkinlik döneminde mükemmeliyetçi ve aşırı titiz davranışlar sergileme eğilimini arttırabilir. Çocuğun durumu göz önüne alınarak 18 ay ile 30 ay arasında, baskıcı ve katı olmayan bir yaklaşımla tuvalet eğitimi verilmelidir. Ayrıca tuvalet eğitimi süresince çocuğun mahremiyetine özen gösterilmelidir. Tuvalet eğitimi verilirken alta kaçırma kazaları olabilir, çocuk altına kaçırıldığını söyleyebilir, aynı zamanda oyun zamanlarında kendisini oyuna fazla kaptırıp altına kaçırabilir. Ebeveynler; bu çocukları azarlamak, suçlamak, cezalandırmak gibi davranışlar sergilemekten kaçınmalı ve anlayışlı olmalıdır. Aksi hâlde bu çocuklarda, idrar tutma, idrarını sadece beze yapmak için ısrar etme, idrarını kaçırma sonrası panik atak yaşama, hıçkırık ve öfke nöbetleri görülebilir. Tuvalet eğitimine başlandıktan sonra çocuk ısrarla altına kaçırıyorsa birkaç gün bekleyip öyle eğitime devam edilmelidir. Ara vermeden devam edildiğinde ve çocuk alta kaçırmaları yapmaya devam ettiğinde çocukta annesinin ona karşı duyduğu sevgiyi kaybedeceği korkusu oluşabilir ve bu da çocukta özgüven düşüklüğüne, güvensizlik duygusuna neden olabilir. Tuvalet eğitimi, çocuğun bakımından sorumlu tek bir kişi tarafından verilmesi devamlılık sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca bakım veren kişi, çocuğun tuvaleti kullanabileceği bir biçimde hazırlamalı ve ona tuvaletini nasıl ve nereye yapması gerektiğini göstermeli, bunu yaparken de bir yetişkin veya bir çocuktan yararlanmalıdır.

TUVALET EĞİTİMİNDE YAYGIN KULLANILAN YÖNTEMLER

Brazelton’un Çocuk Odaklı Tuvalet Eğitimi Metodu

1962’de T. Berry Brazelton tarafından önerilen çocuk merkezli yöntem, tuvalete hazır olma durumlarının parametrelerini tanımlamıştır. 12-18 ay arasında santral sinir sisteminin miyelinizasyonunun tamamlanması ile anal ve üretral sfinkterlerin istemli kontrolü sağlandıktan sonra tuvalet eğitimi için hazırlıkların yapılabileceği kabul edilmiştir. Brazelton’un çocuk merkezli olan bu yaklaşımında tuvalet eğitimi yavaş ilerlemeli, eğitimin herhangi bir nedenden dolayı kesintiye uğraması durumunda ebeveynler çocuğu desteklemelidir.

Azrin ve Foxx'un Bir Günde Tuvalet Eğitimi Metodu

Çocuklara bir günde tuvalet eğitimi metodu 1973 yılında Azrin ve Foxx tarafından getirilmiştir. Bu metot, daha yoğun ve yapılandırılmış bir yaklaşımla şartlandırma ve taklit ilkelerine dayanmaktadır. Bu yoğun tuvalet eğitimi programı normal olarak gelişmekte olan fakat eğitimde zorlanan 24-36 aylık 34 çocukla çalışılmıştır. Azrin ve Foxx yöntemi mesane kontinansını sağlamak için özel olarak tasarlanmış olsa da barsak kontrolüne başarıyla adapte edilmiştir. Yöntem sıkı takip gerektirdiği için tercih oranı diğer yöntemlere göre daha düşüktür. Yöntemin olumsuz yönü ise duygusal yan etkilere ve öfke nöbetlerine neden olabileceğinin gösterilmesidir.

TUVALET EĞİTİMİNDE YAYGIN KULLANILMAYAN YÖNTEMLER

Yardımlı tuvalet eğitimi:

Bu metotta çocuğa bakım veren kişi ilk günler çocuğun tuvalet yapma belirtilerini saptar. Bu saptama sonrası, çocuk tuvalet yapma gereksinimi belirttiğinde kol-içi pozisyonda tuvalet veya lazımlığına götürülmelidir. Çocuk, sırtının tamamını bakım verenin göğsüne yaslamalıdır. Bu metot birkaç ayda olumlu sonuçlar (başlangıçta defekasyon, sonrasında mesanenin kontrolünde) vermektedir. En avantajlı yönü anneyle çocuğu arasında güçlü bağın kurulmasına aracı olmasıdır.

Eliminasyon iletişimi:

Bu yöntem genellikle Asya ve Afrika ülkelerinde kullanılmaktadır. Bu yöntemde, bebek bezi kullanılmaz. Bebek doğduktan sonraki birkaç hafta içinde eğitime başlanır. Anne veya bebeğin bakımından sorumlu kişi bebeğin verdiği idrar veya dışkı sinyallerine sesli yanıt verir. Bebek bu sesle gereksinimi arasında bir ilişki kurar. İlişki kurulduktan sonra bebek sesi duyduğunda eliminasyonu gerçekleştirebileceği yerde olduğunu anlayacaktır.

Diğer yöntemler:

Tuvalet eğitimi ile ilgili başka yöntemlerde denenmiş ve yayınlanmıştır. Bu yöntemlerden biri sesli alarm sistemidir. Sesli alarm sistemi yöntemi sağlıklı çocukların tuvalet eğitiminde kullanılmamasına rağmen sağlıklı çocuklar üzerinde deneysel araştırma yapılmıştır. Bu yöntem Belçika'da, sağlıklı olan 39 yuva çocuğuna ıslaklık durumunda çalacak alarmlı bezler giydirilerek denenmiştir. Alarmın çalması ile çocuğun bakımını üstlenen kişi çocuğu tuvalete oturtmuş ve bu sırada olumlu pekiştirme teknikleri kullanılarak süreç açıklanmıştır. Buna ek olarak bir bez bebekle çocuklara tuvalete gitme süreci çocuklara anlatılmıştır. Alarmlı bez takan grupta tuvalet kontrolü diğer gruba göre belirgin olarak daha hızlı gelişmiştir.

Tuvalet Eğitiminde Çocuk Gelişimcinin Rol ve Sorumlulukları

Çocuk gelişimcilerin temel görevi; çocukların gelişimini takip etmek ve gelişimsel yönden desteklenmesine katkı sağlamak amacıyla hem aileye hem de çocuğa rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunmaktır. Ebeveynler, birçok konuda olduğu gibi tuvalet eğitimi ile ilgili de rehberlik ihtiyacı duyarlar. Başlangıçta tuvalet eğitimiyle ilgili ebeveynlerin görüşleri değerlendirilmeli daha sonra ise çocuğun hem gelişimsel, emosyonel, fiziksel hazıroluşluğu hakkında hem de eğitime başlama zamanı ve yöntemi ile ilgili bilgiler sunularak ailenin tuvalet eğitimine hazırlıklı olmaları sağlanmalıdır. Çocuk gelişimcileri çalıştıkları alanlarda ebeveynlere tuvalet eğitimi ile ilgili sağlık eğitimi verirken çocuk odaklı eğitim vermeye özen göstermelidir. Ayrıca tuvalet eğitimi sürecinde ailelerin sahip olduğu koşulları ve beklentileri de dikkate alınması yanı sıra 12-18 ay arası çocuğu olan ebeveynlerle çocuğun bireysel farklılıkları ve uygulamayı planladığı tuvalet eğitimi yöntemleri hakkında tartışmalıdır. Tuvalet eğitimine başlanan çocuğun yaklaşımı ve davranışları yakından gözlemlenerek ileriki dönemde ortaya çıkabilecek komplikasyonların önüne geçilmelidir. Tuvalet eğitiminde çocuk gelişimcilerin, çocuğu ve aileyi cesaretlendirerek, destekleyerek ve eğitim vererek tuvalet eğitiminin olumlu gelişimsel yönlerini güçlendirme rolü vardır.

BİLİMSEL ARAŞTIRMADA VERİ TOPLAMA

Oyun kavramını anlamak ve önemsemek, çocuğu anlamak ve önemsemek demektir. Oyun oynadığı sırada gözlemlemek bir çocuğu tanımın ve onu anlamın en güvenli yoludur. Bunun nedeni çocuğun oyun oynadığı esnada geçekten olduğu gibi davranmasıdır. Bir çocuğu tanımak için bir yıl onunla birlikte olmak yerine bir saat onu oyun sırasında gözlemenin yeterli olacağını ifade eden Platon, oyunun çocuğu tanıma ve anlama yönündeki önemini ortaya koymuştur. Her çocuğun oyun oynama hakkı vardır. Zira oyun, her çocuğun temel gereksinimidir. Çocuğun oyun hakkı 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Çocuk Hakları Bildirgesi ile kabul edilmiştir.

OYUN

Oyun, fiziksel ve zihinsel yeteneklerle sosyal uyum ve duygusal olgunluğu geliştirmek amacıyla, gerçek hayattan farklı bir ortamda yapılan, sonunda maddi bir çıkar sağlamayan, kendine özgü belirli kurallara sahip, sınırlandırılmış yer ve zaman içinde süren, gönüllü katılım yoluyla toplumsal grup oluşturan ve katılanları tümü ile etkisi altında tutan eğlenceli bir etkinliktir. Çocuk, hayatında gerek duyduğu davranışları, bilgi ve becerileri oyun içerisinde kendiliğinden öğrenir. Çocuğun karakteri oyun ile biçimlenir, yetenekleri yönlendirilir, insan ilişkileri, dürüstlük, galibiyet, mağlubiyet ve yardımlaşma, olguları oyunla kavranır.

Oyunun Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Olumlu Katkıları

Oyun, çocuğun gelişimine bütüncül katkılar sağlamasından dolayı çok önemlidir. Bunun dışında güvenli oluşu, çocukların yaşına ve ilgilerine uygunluğu basit, sade, ekonomik, kolay ulaşılabilirliği, katılımcılığı, çok yönlülüğü, kalite göstergesi oluşu, sürekliliği, fonksiyonelliği, zenginliği, kapsayıcılığı en önemlisi keyif verici özelliği oyunu önemli kılan diğer özellikleridir. Oyun, gelişimin tüm alanlarını olumlu yönde uyarır ve becerilerin kazanılmasına temel oluşturur. Çocuklar, çok hızlı öğrendikleri erken çocukluk döneminde aşırı meraklıdır ve etraflarında gördükleri her şey onlara göre yeni ve keşfedilmeye açık bir araştırma alanıdır.

Oyunun Fiziksel-Psikomotor Gelişim Alanlarına Etkisi

Fiziksel gelişim, boy uzaması, vücut ağırlığının artması, kas ve kemik gelişimi, dişlerin çıkması, beyin gelişimi, duyu organlarının gelişimi gibi bedeni oluşturan tüm organların gelişmesini kapsamaktadır. Çocuklar; oyun oynarken atlama, sıçrama, koşma, itme, çekme, taşıma, denge, güç, dayanıklılık, esneklik gerektiren büyük motor hareketler ve kesme, tutma, bağlama, takma, sökme, sıkma, yapıştırma, dikme vb. küçük motor hareketler yaparlar, bu hareketleri sayesinde çocukların fiziksel gelişimleri de desteklenmiş olur.

Oyunun Sosyal ve Duygusal Gelişim Alanına Etkisi

Oyun, çocukların duygularını, düşüncelerini, hayallerini başka kişi ve nesnelere transfer edebildiği duygusal duyarlılığı geliştirdiği en zengin iletişim ortamıdır. Oyunun çocuğun iç dünyasını yansıtıcı özelliği, çocuğun kendini güvende hissedebileceği bir ortam bulmasına fırsat verir.

Oyunun Zihinsel Gelişim Alanına Etkisi

Oyun, yaratıcılık, estetik, mizah ve keşif ile ilgili becerilerin gelişmesi ile çok yakından ilişkilidir. Çocuklar oyunları sırasında kullandıkları araçlar vasıtasıyla fiziksel dünyaya ait bilgileri edinirler, bazı şeylerin tek başına taşınamayacak kadar ağır, bazı şeylerin çok büyük olsa bile çok hafif olabileceği gibi birçok yeni ve ilginç deneyimle karşılaşır. Blokları üst üste koymaya başladığında yıkılmaya hangi bloğun neden olduğunu farkına varan çocuk, blokların yıkılmaması için yeni bir strateji geliştirmesi gerektiğine karar verir.

Oyunun Dil Gelişimi Alanına Etkisi

Oyun, çocuklar için dil becerilerinin gelişimi açısından birçok model ve uyarıcıları sunan etkileşimsel açıdan zengin ortamlar sağlar. Çocuklar, oyunları sırasında kelime dağarcıklarını zenginleştirirler ve sembolik dili kullanmaya başlarlar.

Oyunla İlgili Gelişimsel Düşünceler

Oyunun gelişimi, çocuğun gelişimi temel alınarak sosyal ve bilişsel oyun gelişimi olarak sınıflandırılmaktadır. Oyun ile ilgili gelişimsel düşünceler doğrultusunda; sosyal oyun gelişimi Erikson, Bandura ve Parten'e göre, bilişsel oyun gelişimi ise Helanko, Berlyne, Piaget, Vygotsky, Smilansky ve Moore'a göre açıklanmıştır.

Sosyal Oyun Gelişimi

Çocuk oyunlarının hemen hepsi sosyal bir yapı içermektedir. Erikson, psikososyal gelişim kuramı

kapsamında oyunu, çevreyle etkileşim sonucunda kazanılan becerilerle iç ve dış çelişkilerin çözümü olarak açıklamakta ve oyunun sosyal- duygusal kazanımlarına vurgu yapmaktadır. Bandura, sosyal öğrenme kuramına göre, gözlemleyerek öğrenmeyi yalnızca taklit davranışı değil, olayların bilişsel olarak içselleştirilmesiyle bilgi kazanma süreci olarak tanımlanmakta ve oyunda edinilen sosyal bilişsel kazanımlara dikkat çekmektedir. Parten ise çocukların sosyalleşme süreçlerine dayanarak oyunun gelişimini sosyal açıdan ele almaktadır.

Erikson'a göre oyun

Erikson, psikososyal gelişim kuramı doğrultusunda, oyunun çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedir. Çocuk, oyun yolu ile gerçek duygu, düşünce ve olayların üstesinden gelebilmek için yeni modeller yaratmaktadır. Oyun, çocuğun biyolojik ve sosyal gereksinimlerinin kaynaşmasını sağlayarak, gelişim dönemlerini sağlıklı bir biçimde geçirmesine yardım eder. Oyunda çocuk; kaygılarını, isteklerini ve becerisizliklerini dramatize etme imkânı bulduğundan, bir evreden diğer evreye daha sağlıklı bir biçimde geçebilir.

Bandura'ya göre oyun

Bandura'ya göre gözlemleyerek öğrenme taklit içermesine karşın, taklit davranışı tek başına çocuktaki öğrenmenin göstergesi olarak yeterli değildir. Bandura oyunu, çocuğun gözlemleri yoluyla kazandığı bilgileri ve deneyimleri tekrarladığı ve model aldığı öğrenme yollarından biri olarak görmektedir. Oyun, çocuğun sosyalleşmesini sağlayan en doğal yoldur. Çocuklar oyun sırasında davranışları defalarca tekrarlayarak, davranışlarını geliştirmekte ve yeni davranışlar kazanmaktadır.

Parten'e göre oyun

Parten, oyunu çocuğun sosyal gelişimi açısından incelemektedir ve oyun gelişimini altı evrede ele almaktadır.

Katılımsız Davranış: Bu evrede çocuk olayın içine girmez ve sadece izler. Çocuk, aktiftir ancak amaçsızdır.

Seyirci Davranışı: Çocuk, oyun oynayan çocukları seyretme yoluna gitmektedir. Oyuna katılmamakla birlikte oyun oynayan diğer çocukların etrafında dolaşmayı ve sorular sormayı tercih eder.

Tek başına oyun: Bu evre 0-2 yaş kapsamaktadır. Çocuk, ilk aylarda kendi organlarıyla ilgilenir ve tek başına oynamaktan hoşlanır. Başkaları ile iletişim kuramaz.

Paralel oyun: Bu evre 2-3 yaş kapsamaktadır. Bu dönemde çocuk artık tek başına oynamaktan vazgeçer. Çocuklar, tıpkı televizyon izler gibi diğer çocukları izlerler.

Birlikte oyun: Çocuğun çevresine ilgisi daha fazladır. Birkaç çocuk, aynı materyalleri kullanır, aynı oyunda yer alır, ama herkes kendi oyununa devam etmektedir.

Kooperatif/İş birlikçi oyun: Çocuk bu evrede başkalarıyla iletişim hâlinindedir, iş birliği yapar ve grup oyunlarına katılır. Oyunlarının ortak bir amacı vardır, bu amaca uygun olarak çeşitli roller paylaşmakta ve oyun ortaklaşa yürütülmektedir.

Bilişsel Oyun Gelişimi

Bebeklik döneminde duyu motor deneyimlerle başlayan oyunlar, daha sonraları istemli davranışlara bağlı, nesne odaklı ve belli bir amaca yönelik oyunlara doğru bir ilerleme göstermektedir

Helankoya göre oyun:

Helanko oyunu, bireyle çevresi arasında bir ilişki olarak görmektedir. Oyunun oyun olabilmesi için nesnenin birey tarafından serbest olarak, hiçbir zorlama olmadan seçilmesi gerekmektedir.

Berlyne'e göre oyun: Berlyn, oyunu başlı başına heyecanlı ve zevkli olarak tanımlamaktadır. Bu model oyun sürecinde yapılan davranışların nedenini açıklamakta ve oyunun nedenlerinin önemi üzerinde durmaktadır.

Piaget'ye göre Oyun: Piaget oyunu, "dış dünyadan alınan uyaranları özümleme ve uyum sistemine yerleştirme yolu" olarak tanımlamaktadır. Piaget'ye göre oyun üç aşamada gelişim göstermektedir. Bunlar;

Alıştırma Oyunları: Piaget, alıştırmalı oyunların zihinsel fonksiyonların gelişimi için gerekli olduğunu söyler.

Sembolik Oyunlar: Bu dönem iki ile yedi yaşları arasını kapsamaktadır.

Kurallı Oyunlar: Kurallı oyunlar daha ileri bir biliş düzeyi gerektirmektedir ve somut işlemler döneminde sıklıkla oynanmaktadır.

Vygotsky'e göre oyun: Vygotsky'nin oyun kuramı, oyunun kökeni ve rolüne dayanmaktadır.

Smilansky'e göre oyun: Smilansky (1968), Piaget'nin oyun evrelerini genişleterek ve bilişsel gelişime dayalı olarak oyunu sınıflandırmaktadır.

İşlevsel Oyun: Bu evrede çocukların oyunu, onları fiziksel olarak harekete geçirecek gereksinimlere dayalı olarak basit kas hareketlerini içermektedir.

Yapı-inşa oyunu: Çocuklar, bu evrede nesnelere ve dili kullanarak, yeni ürünler oluşturmak ve yapılandırmak eğilimindedir.

Dramatik Oyun: Çocuklar, bu evrede dramatik oyunun bir parçası olan sembolik oyuna geçiş yapar.

Kurallı Oyun: Bu evre oyun gelişiminin ulaşılan en üst evresini oluşturmaktadır. Çocuk, önceden belirlenmiş kuralları kabul etmek ve bu kurallara uymak durumundadır.

Moore'a göre oyun: Moore, beş yaş altı, beş yaş üstü ve gençlerin çocuk oyun alanlarındaki davranış örüntülerini gözlemleyerek beş grup oyun türü belirlemiştir.

Aktif (Etkin) Oyun Türleri: Beyin ve vücut eş güdümü, fiziksel sağlığı, cesaret ve riski teşvik edici gözlemlenebilir nitelikte, sabit çevre ile vücudun mekânsal hareket ilişkisini içeren oyunlardır.

Toplumsal Oyun Türleri: Çocukların birbirini tanımaları ile ilgili toplumsal niteliklerin baskın olduğu edilgen etkinliklerdir.

Bilişsel Oyun Türleri: Sabit ve sabit olmayan çevre öğelerinin kullanımı ile çevresel temelli, sorun çözücü ve bilgi kazandıran oyunlardır.

Düşsel Oyun Türleri: Çevrenin çocuklar tarafından zihinsel dönüşümü ile ilgilidir.

Yaratıcı Oyun Türleri: Vücutların kullanım şekilleri veya diğerlerine bağlı olarak kum oyunu, su oyunu, kale inşası, boyama, çukur kazma gibi evrenin gerçek dönüşümünü içermektedir.

Oyun Gelişimini Etkileyen Etmenler

Çocuğun oyun gelişimini etkileyen pek çok faktör mevcuttur. Bu faktörler; aile etkisi, kültür etkisi, gelişim düzeyi, akran etkisi, okulöncesi eğitim kurumlarının etkisidir.

Çocuğunun oyun gelişimine ailenin etkisi

Çocuk, gerek ikili oyunlarda olsun gerek grup oyunlarında olsun, oyundaki davranış biçimi onun aile içinde aldığı eğitimi yansıtır. Bu yansıtma, bazen doğrudan olurken bazen de kasıtlı olabilir.

Akran Etkisi

Çocuklukta arkadaşlık, iki taraflı veya müşterektir. Çocuklar kendi aralarında oynarken kurallar belirler ve sonra bunlara uyararak birbirleriyle karşılıklı bir şekilde sosyal bir ilişki içine girerler.

Oyuncaklar

Oyunun en önemli malzemesi oyuncaklardır. Oyuncak, çocuğun oyununu gerçekleştirebilmesi için gerekli olan her türlü araç ve gerece verilen isimdir.

Oyuncakların Önemi ve Gelişime Katkıları

Oyuncaklar, çocukların hayal gücü ve iletişim becerilerini uyaran temsili araçlardır. Oyuncaklar, çocukların imgeleme ve yaratıcılık yetisini geliştiren önemli birer araçtır.

Oyuncak Seçimi

Çocuk için oyun ve oyuncakın önemi kadar oyuncak seçimi de önemlidir. Çocuğa en uygun oyuncak seçebilmek, zannedildiği kadar kolay değildir. Bu işi doğru yapabilmek için yetişkinin, çocuğu çok iyi tanıması, gelişim aşamaları ile bu aşamaların özelliklerini çok iyi bilmesi gerekir.

Oyuncakların Oyun çocukluğu Dönemine Göre Sınıflandırılması

1-2 yaş oyuncakları: 1-2 yaş grubundaki çocuklar taklit oyunları ve fiziksel aktivite ile hareket eden ve ses çıkaran oyuncaklardan hoşlanırlar.

2-3 Yaş oyuncakları: Bu yaş grubundaki çocuklar evcilik oynamaktan, tırmanmaktan ayırıp tekrar birleştirmekten, şekil vermekten ve yoğurmaktan, çizim yapmaktan, sayfaları çevirip bakabileceği kitaplardan hoşlanırlar.